

PAUL EUGEN BANCIU

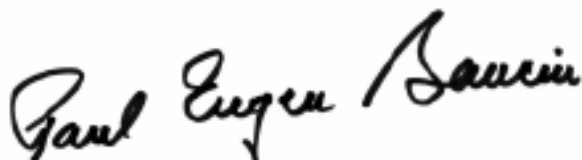
**GRĂDINA
LUI EPICUR**

ESEURI

ANTHROPOS

SCRIPTORIUM / ESEURI
Serie îngrijită de LUCIAN ALEXIU

Fotografiile de pe copertile volumului
fac parte din colecția autorului

A handwritten signature in black ink that reads "Paul Eugen Banciu". The script is cursive and fluid, with the first letters of each word being capitalized and prominent.

© PAUL EUGEN BANCIU

© EDITURA ANTHROPOS, 2003

All rights reserved
Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
EDITURII ANTHROPOS
Reproducerea parțială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
fără acordul editorului,
se pedepsește conform legii.

ISBN 973-7985 -00-1

Printed in Romania

„Omnia vulnerat, ultima necat“

I. EXCEPȚIA FIRESFULUI

EXCEPȚIA FIRESCULUI

Merii au înflorit a doua oară. Cineva i-a mințit că e primăvară, că vine vara, că au tot timpul înainte să se petreacă fecundarea și legarea viitoarelor fructe. Sau pur și simplu totul este un act gratuit, ca și înflorirea crizantemelor, de ale căror poame n-a auzit nimeni. Merii n-o să mai dea rod.

Nu e o dereglare a firii plantelor, căci au mai înflorit și în alți ani cireșii, merii, liliacul și magnoliile după Sântămăria mică, în timpul „verii indiene”, cum ar zice trăitorii de dincolo de Ocean. Mai la sud de septentrion sunt pe rod, și deopotrivă cu flori, toate citricele începând cu aprilie și până la începutul lui noiembrie, fără să fie nimic peste normal.

Ciclurile rodirii nu mai au acolo nimic din legile zonelor temperate, cum dincolo de ele, spre polii cu gheață veșnică, totul devine zgârcit, intempestiv și aspru, ca și pe piscurile înalte, unde dăinuie acea austeritate apropiată de limita vieții.

Omul septentrional se simte îndreptățit să-și încerce rezistența și pe piscuri, și-n deșerturi, și la capetele lumii, să-și demonstreze omnipotența, să „cucerească”, să-și probeze capacitățile sale biologice de adaptare la extreme.

Merii au înflorit a doua oară ca niște grădini cu flori și atât, fără să-și deregleze ritmurile lor firești. Doar ființa umană, obsedată parcă să câștige niște pariuri cu cineva de

deasupra ei, încearcă limitele normalității decăzând, sau, dimpotrivă, aducând un plus de argumente pentru a demonstra complexitatea posibilităților acestui tip de creație dumnezeiască.

Melancolicii vor vedea în pomii redeveniți grădini cu flori semne ale unei renașteri mature. Vor specula ei, gânditorii imaginarului uman ideea relansării la vârsta de aur a omului, aducând un fapt petrecut în natură înăuntrul universului uman... În realitate totul se întâmplă doar în imaginarul nostru, nimic în realitatea imediată, coordonată de niște legi tot mai îndepărtate parcă de cercetarea științifică și mai apropiate de cutumele bătrânești, bazate pe observarea ciclurilor anuale, a semnelor specifice unora sau altora dintre întâmplările naturii, ce-și urmează cursul parcă pe o altă planetă, dar tot mai necunoscute celei a oamenilor, cea construită de ei în folosul lor, guvernată de niște legi complet străine celorlalte.

O a treia planetă, a imaginarului uman, aflată în secanță cu cea a oamenilor, adună o lume de virtualități ale construcțiilor mentale, vidate de spirit, de contactul interuman direct, de cosmicitatea acelei planete paralele, în care, de fapt, trăiește.

Pe a doua planetă, un mare regizor montează o piesă unde oamenii sunt deopotrivă actori și spectatori, totul petrecându-se într-o scenografie semnată de altcineva, dintr-o altă lume. Textul este interpretat de imaginarul colectiv și cunoscut atât de actori cât și de spectatori. Montarea regizorului e originală în măsura în care respectă mai puțin sau deloc textul, pentru a fi cât mai aproape de ceea ce așteptau să se întâmple atât actorii cât și

spectatorii, căci replicile sunt cunoscute atât de unii cât și de alții. Chiar și scenografia face parte dintre știutele lor. Pentru situațiile riscante sunt aduși în scenă anonimia cascadori să dea un plus de energie și apropiere a întregii acțiuni de limitele posibilului.

Totul pare să fie o simplă joacă, față de care zona virtualității se interfera, substituindu-se realității, în momentele cheie, adică decorului natural, devenit nefiresc, chiar straniu, tot mai îndepărtat de actori și spectatori. Orice animal ce intră în sala de spectacol face parte dintr-un alt univers decât cel convențional, dorit de regizor, dar altfel nu se poate.

Piesa, în textul ei inițial cuprindea și decorul, cu toate ființele care-l populează, cu oamenii în forma lor naturală, cu extremele firești, neconvenționale, totul petrecându-se într-un timp lipsit de sincope, ce cuprindea laolaltă deopotrivă ciclurile celui biologic, geologic și astral. Dincolo de acest decor de altă planetă, mai apropiat trăitorilor din zonele rurale sau din epocile ce ne-au premers, piesa se desfășoară jumătate virtual, pe un mare ecran al imaginarului colectiv al actorilor și spectatorilor, jumătate pe o scenă, unde niște actanți, puși în roluri definite exact, accentuează sau diluează ceea ce se petrece pe marele ecran din spatele scenei, reproducând niște replici cunoscute și de spectatori. Jocul inedit constă în gestică neașteptată a actorilor mai sensibili, mai dotați, mai spontani. Dar în iureșul desfășurării de pe marele ecran, pentru spectatorul din sală, detaliile acestea fie scapă, fie sunt receptate mai pregnant decât restul

interpretării, ca niște stridente, ori, dimpotrivă, ca dovezi ale geniului actoricesc.

Această piesă însă se joacă doar la oraș, în toate așezările urbane mari deodată, și-n megalopolisurile unde individul e strivit într-un anonim complet, oscilând permanent în sinea sa între postura de actor și cea de spectator. Mirajul convenției piesei atrage milioane de oameni, dornici să-și trăiască viața așa cum li se arată pe ecranul virtualităților sau pe scenă, fără să realizeze că, în fapt, devin niște simpli mimi ce îngroașă masa anonimă a figuranților de pe marele ecran, unde se derulează filmul imaginarului colectiv, dirijat de un alt regizor, mort sau necunoscut, pus în umbră de cel ce a montat piesa.

Marea masă a spectatorilor-mimi urmează, fără să vrea, până la urmă, voința și concepția regizorului ce a montat piesa.

Autorul textului a văzut cu totul altfel lucrurile, mizând și pe scenografia descrisă de el, cu toate detaliile, cu intenția clară de a da un ansamblu cosmic întregii desfășurări, dar regizorul a separat omul, imaginarul lui de natură, de firescul desfășurării piesei, schematizând și numind simboluri artificiale ce au dus până la ruptura nedorită de el dintre jocul actorilor și virtualitatea imaginarului colectiv, dirijată de un alt regizor.

Totul se petrece ca într-o montare de teatru liric, unde corul e dirijat de un maestru, iar orchestra de un altul, care nu-și mai pot coordona de la un punct mai departe timprii intrărilor în partitură. Se naște un haos creat artificial, doar din dorința dirijorilor de a-și impune felul lor personal de înțelegere a piesei. Un haos de care spectatorul nu ține

seama, fiind atent doar la ceea ce se întâmplă pe marele ecran din spatele scenei, unde își recunoaște figura de actant.

În piesa aceasta se nasc și mor oameni, cu sau fără de dorința de a intra sau ieși din joc. Unii devin roluri, alții replici, unii duc tava, iar alții imită zisele starurilor de pe ecranul imaginarului colectiv. Doar autorul piesei și deopotrivă scenograful ei este mâhnit de ceea ce i s-a întâmplat cu textul și cât de aiurea a fost înțeles mesajul său și spartă concepția unitară, ce cuprindea toate trei planurile planetelor, scenică, virtuală și scenografică laolaltă, să formeze o lume.

Acum stă cu spatele la scenă, la ecranul din spatele ei, în lunga „vară indiană” a septentrionului, bucurându-se de imaginea pe care o vede și o simte ca pe o grădină cu flori. Așa concepuse întregul text, ca pe o capodoperă a firescului, fără artificialitatea convenției, încât se întreabă retoric dacă regizorii virtualului imaginar colectiv și cel al piesei sunt primii vinovați de ceea ce a ieșit, ori structura intimă a actorilor și spectatorilor, pentru că așa cum prevăzuse gratuitatea înfloririi a doua oară a merilor, concepuse posibilitatea trecerii dincolo de limita obișnuitului tuturor, fără însă ca excepția să devină regulă.

IMINENȚĂ ȘI ORBIRE

Bizanțul era ocupat. Conclavul preoțimii adunat în Sfânta Sofia dezbătea problema de extremă urgență și necesitate : dacă îngerii au aripi, dacă sunt bărbați sau femei, ori numai copii. Zidurile cetății Constan-tinopolului erau deja sparte în câteva locuri de bombardele inamice, iar prin breșele create, otomanii inundau orașul.

Pseudosphrantzes notează în grabă cumplitele fapte pe care i-a fost dat să le vadă, să le trăiască, îl mai sfătuieste o dată pe ultimul din dinastia împăraților Paleologi să părăsească tronul, să se refugieze cu el, pentru că totul este pierdut. Îl lasă, apoi, să-și împlinească destinul, iar el ia calea exilului, să recompună acolo, în tihnă, ca fost sfetnic împăărătesc, toate câte le-a văzut, câte s-au întâmplat, fără să caute vreo vină cuiva.

Urma i se va pierde prin insulele Mării Egee, apoi prin Lidia Africii de nord. Cronica lui o vor găsi copiștii retrași în mănăstiri, prigoniți de invadatori, scăpați ca prin minune de tăișul iataganelor, dar cu dilema asupra sexului îngerilor și a aripilor lor încă nelămurită. Vor duce ei, spre nord, spre sud, dincolo de hotare, liturghia lor să o împământenească, să se simtă acasă în acel exod.

Caravanseraiurile se vor întinde către inima Europei, pe urmele lor. Între 1096 și 1270 au fost douăsprezece cruciade împotriva musulmanilor pentru eliberarea

Mormântului Sfânt, iar peste câteva veacuri, otomanii băteau la porțile Vienei.

Constantinopolul, fostul Byzantion, după ocupația de două veacuri a venețienilor, slăbit, nedumerit de locul pe care-l mai ocupa în istorie, de valoarea împăraților din ultima dinastie, ce s-au succedat la tron, devine Istanbul. Frescele bisericilor și mănăstirilor din țara de sus păstrează pentru viitorime, printre imaginile sfinților și martirilor, la loc vizibil, pe suprafețe mari, ca aceea a pildei Fiului Risipitor, faptul de istorie al Căderii Constantinopolului, ca pe o tragedie a destinului Imperiului creștin de răsărit. Eroii sunt anonimi, sunt învinșii de la 1453 și de după aceea. Eroii sunt cei fără de nume, trecuți prin sabie, ori izgoniți, nedumeriți până la capăt de ceea ce li se întâmplă. Eroii sunt doar niște victime ale neînțelegerii corecte a mersului istoriei, a realităților de atunci. Rezistența opusă inamicului pare un simplu reflex de apărare, de parcă nu s-ar fi știut că Asia Mică era otomană, că înfrângerile s-au ținut lanț și pe continent și în insulele Egeei, că toate cetățile s-au prăbușit sub puhoiul invadatorului până la porțile cetății celei mari a lui Constantin.

De parcă cetatea aceasta simbol ar fi fost suficientă pentru a mai reprezenta un întreg imperiu creștin. Un imperiu care nu mai exista. Eroii anonimi, victimele ce se prăvălesc însângerate de pe crenelurile cetății asaltate sunt niște martiri nevinovați ai unei obtuzități și slăbiciuni a conducătorilor imperiului lor.

Pentru a înțelege ce s-a întâmplat atunci, ar fi fost de gândit chiar și ultima cruciadă ce a adus cetatea sub putere venețiană. Ar fi fost de gândit atât vulnerabilitatea internă

a cetății cât și cea fizică, în fața pericolului ce venea dinspre sud și răsărit...

Ar fi fost de gândit... Dar Constantinopolul căzuse încă înainte de a fi asediat de otomani, căzuse cu vreo trei sute de ani în urmă, fără să dea de gândit celor ce se rugau unui aceluiși Dumnezeu ca și venețienii, dar își păstrau liturghia și dogmele lor menite să-i deosebească de ceilalți, la fel de încrâncenați în susținerea propriilor cutume dogmatice.

Pseudosphrantzes avusese grijă să găsească punctele comune dintre religia creștină și cea islamică, și era gata oricând să demonstreze toate asemănările dintre catolici și ortodocși. O făcuse însă prea degrabă pentru o asemenea idee, și-apoi nu erau nici atunci urechi care să asculte vorbele unui cărturar. El era numai duhul unei lumi, care se certa cu prostia doar prin cuvinte, iar nu cu sabia sau bombardă, ori acestea au fost și rămân singurele argumente de luat în seamă pentru destinul unei comunități, al unui stat, al unui imperiu.

În imaginarul colectiv, căderea Constantino-polului, a bastionului creștinătății de răsărit a reprezentat o apocalipsă, sau un fel de repetiție generală înaintea spectacolului de gală. O apocalipsă din zecile de apocalipse în care dispar imperii cu întregul lor tumult de cultură, civilizație, religie și apar altele, mai viguroase. Ceea ce la scara evoluției unei specii se petrece la nivel de milioane de ani, la cea a istoriei umane se consumă în câteva veacuri, ori decenii. Imperiul lui Hitler n-a ținut nici zece ani. Cruciați de un fel sau altul există mereu. Semnele marilor înfrângeri apar cu mult înainte în timp.

Scriitori, proroci, filosofi, istorici le detectează la vreme, dar cine-i ascultă pe ei ? !

Viața ideilor și viața sângelui. Iar prostia că : „până nu se întâmplă ceva, nu există !” persistă peste milenii. (Vezi prorociile lui Ieremia). Privirea noastră este captată doar de orizontul imediat, din perspectiva căruia orice eveniment este supus unui destin inexorabil, la care zeii nu mai vor să participe, închiși în cetatea lor din Olimp. Dar și zeii antichității erau supuși, în carnalitatea lor imaginată de om, unor destine, erau supuși victoriilor și înfrângerilor, apărând întotdeauna „centrul”, când periferia era cucerită deja de invadatori.

Vitalitatea olimpienilor, care este notorie, căci puțini dintre ei aveau vârsta de peste cincizeci de ani, îi făcea orbi în fața propriului destin și cu atât mai puțin la cel al oamenilor. Doar asiro-babilonienii și mai apoi caldeenii vedeau pe cer ceea ce urma să se întâmple pe pământ, și de aici, de jos, puteau afla și vedea dinainte ceea ce se va petrece în cer.

Dilema sexului îngerilor și a faptului că sunt aripați sau nu a rămas neelucidată până azi. Între timp, vreo patru sute de ani, părți din Europa balcanică și centrală au trecut sub imperiul semnelor scrierilor lui Allah și au alungat, sau ținut în mare taină imaginile convenționale ale sfinților și martirilor creștini.

Apoi totul s-a supus destinului căderii și înfrângerii semilunei. După regula strictă a creșterii și decăderii imperiilor hitit, alexandrin, roman ș.a. trebuia să vină și vremea „descreșterii” semilunei și dispariția ei. Nu de mult, cu câteva decenii în urmă, dar atunci trăiau

străbunii noștri, adică niște străini dintr-o altă lume, numită istorie.

Doar Byzantionul a rămas să fie Istanbul și nu Constantinopol, iar Adrianopolul, Edirne, ca urme ale unei istorii imperiale de care facem abstracție pentru că nu mai are nimic din violența filmelor lui Sylvester Stallone sau din pelteaua melodramatică a serialelor latino-americane, a mizeriei și drogurilor. Destinul va veni peste noi ca o surpriză revigoratoare într-un moment când suntem cei mai convinși că totul este etern și, ca treziți dintr-un somn, vom fi incapabili să schițăm alt gest decât acela al victimei împăcate cu ceea ce i se întâmplă.

O trezire cu ambele mâini în supinație, cerșind un ultim ajutor îngerilor păzitori, într-o Europă consumatoare, unde caravanseraiurile au miros de benzină și poartă nume otomane în grafie latină, printre buticuri autohtone, cu postere făcând reclamă unor produse ce ne pot da iluzia că ne aflăm undeva dincolo de Alpi, sau mai departe, peste Ocean. Ceea ce nu e mai mult decât o teleportare imaginară, care n-are nici o legătură cu destinul. Și la urma urmelor de ce-ar avea ? Ceea ce se vede e mult mai important decât ceea ce se simte sau se știe deja.

Bizanțul e puțin ocupat cu problemele Asiei Mici, iar urmașul lui Pseudosphrantzes notează fugar impresii despre viața și sexul libelulelor, care au aripi, să mai aducă o lămurire în plus, pentru că el nu este nici creștin, nici ateu, nici budhist, nici islamic, ci un amestec searbăd din toate acestea care-l face imun în fața destinului, ca într-un somn profund. Între timp Bizanțul s-a mutat mai la nord.

ADIO, MILENIU !

Trăim un capăt de vreme a non-eroilor, deși lumea e plină de gravitate și tragism. Figuri politice apar pe scenă ducând în umbra lor, prelungită ca o trenă în apusul soarelui, mizeria semenilor, eroziunea planetei, moartea. Moartea fizică a unor individualități inhi-bate, ori aflate în delir de pseudo-personalitate, derutate, lipsite de voința lui A FI. De nu s-ar fi încetățenit dihotomia anti-erou, erou așa zice că e vremea lor, dar anti-eroul nu e, cum se crede, eroul negativ, ci omul moluscă. O ființă fără de personalitate, care viețuiește după un ciclu binedeterminat de un context socio-uman și nu de cosmicitate. Or poate că greșesc.

Poate că milioanele de site-uri de pe internet ne fac cunoștință cu o lume plină de sine, îndesată cu inși aflați în proces de atomizare, înghesuiți într-un câmp paralel ființării terestre, asemenea anunțurilor publicitare ascunse sub un număr de celular format din nouă cifre, fără nume, fără adresă, fără personalitate. Visul năstrușnicului om mediu este să intre prin ceva ieșit din normal în Guinness Book, cum a celui cu o carte de vizită mai pretențioasă și stimulatorie de vanitate e acela de a intra într-o enciclopedie.

De vreo cinci ani primesc scrisori, pe hârtie de bună calitate, ca mii de alți cunoscuți și necunoscuți din țară pentru a intra în Marea Enciclopedie a Mileniului.

Bineînțeles, contra cost. Textul : „Ați fost ales între cele cinci mii de personalități ale mileniului etc. etc.” Dintre care jumătate sunt americani — continent care acum un mileniu încă nu fusese detectat decât de vikinci, via Groenlanda, iar locuitorii săi nu aveau habar că abia peste cinci sute de ani vor începe să exporte spre Europa, oficial descoperiți, tutun, cartofi, porumb și frunze de coca, pentru că aur și argint existau și pe continentul peninsulă —, oameni politici, magnați, sfinți de ultimă generație ș.a. O șușă, e clar, pentru că problema nu este decât aceea de banalizare a ideii de personalitate.

Datele ce se cer tuturor nu vizează opera scriitorului (cunoscut ca atare doar într-un perimetru extrem de redus, din lipsa traducerilor, a interesului general scăzut pentru lectură), ci participarea numi-tului la o viață de tipul ONG-urilor, dar și aceea superficială. Mi se părea mai firesc ca asemenea depeșe să fie primite de niște contabili erijați în conducători de proiecte de management cultural, decât de un scrib care abia reușește să-și vadă apărute cărțile în limba proprie, fără pretenția de a primi vreo lețcaie pentru „hobby”-ul său. Dar șușă ține atâta vreme cât moluștele încep să devină conștiente de propria tor existență. Plătești și numele îți apare deasupra unei informații plină de vid.

E o șușă nevinovată pe lângă dicționarele, lexicoanele, lărouse-urile și enciclopediile care apar ca... puful păpădiilor în iulie, de parcă ar trebui, curând, să se dea seama pentru fiecare nume care a lăsat în urma lui ceva, a făcut ceva, ori a fost capul de afiș al unei epoci. Informațiile despre marile figuri ale istoriei, filosofiei,

culturii, artei, literaturii, științei țin locul unor epitafuri dintr-un cimitir imens, unde stau alături anarhiști și iezuiți, filosofi și staruri. Depinde cine anume editează dicționarul, enciclopedia sau istoria.

Subiective, telegrafice, cu lacune, puzderia de enciclopedii ale personalităților ultimului mileniu și ale întregii istorii reale sau imaginare a omenirii nu are menirea să transforme epoca noastră în una a enciclopedismului, nici a umanismului, cum spuneam, mai degrabă în una a non-eroului, a degradării ideii de personalitate viguroasă, obsedată de măreția dintr-un domeniu sau altul. Nu ne miră astfel că o enciclopedie alege, spre pildă, din opera lui Kierkegaard doar jurnalul său, iar o alta *Conceptul de anxietate*, urmat de etcaetera. Vrei să afli mai multe despre o personalitate, n-ai decât să cumperi zece enciclopedii. De istoriile pe domenii ce să mai vorbim. Cine s-a văzut, se recunoaște. Cine nu, e mort, ori nici nu s-a născut.

Și democraticul internet e în felul său un fel de enciclopedie a celor vii, doar că între voința de afirmare și cea de epatare este un abis. Suetoniu, bunăoară, nu știu ce ar alege acum, ca scriitor și istoric, din tot ceea ce i se perindă prin fața ochilor. Cezari nu mai sunt, dar doisprezece au fost și apostolii și mai pot fi și niște oameni, de la un miliard, unu, la un miliard doisprezece. Nimic exemplar, nimic eroic, deși, repet, vremurile poartă în aer ceva tragic.

O colcăială de inși palizi, cu virilitatea stimulată chimic, angoasați de riscul de a fi, înclinați mai degrabă către sperjur și infamie, decât spre un act de curaj civic. O

maladie psihică mult prea generalizată pentru a i se putea găsi un leac. Poate prin somn, dar și acolo, în vise, cel ce peste zi își păstrează aceleași tare. Plăcerea destrucției pare să fie mai puternică decât naivitatea optimistă a construcției. Sistemele presupun o structură. Structura o idee aprioric subiectivă. Poate fi ea perfect logică pentru că orice sistem mental e subminat de o înțelegere parțială a fenomenelor, și nu în esența lor. Dar astea erau problemele celor de acum un secol, două, trei. Astăzi sistemele sunt castele din cărți de joc, în fața cărora figuranții duc tava, mută scaunele și așteaptă intrarea în scenă a actorilor principali...

Acest mic poster cu imaginea lumii de azi ce cuprinde încă destule pete albe pentru a fi completate cu culorile spiritualicești, ale tehnologiilor idolatrizate nu reprezintă nici pe departe ideea de globalizare în sensul voit, ci de banalizare, de stingere a diferențelor dintre vârfuri și masă, și de aceea poate istoria care se scrie acum arată tot mai mult cu o rampă de gunoi a istoriei trecute. Nu poți să faci un cor numai din soliști. S-a mai încercat în mileniul pe care-l încheiem, și rezultatele au fost aceleași. Trăim vacarmul informației ciuntite, incomplete, ca o respirație gâfăită a unui maratonist ajuns la finiș. Un vacarm ce lasă libertatea oricărui criteriu, a stabilirii oricărei cutume subiective, a interpretării individuale a oricărui fenomen, gest, replică, întâmplare, idee. Mai „alternativă” formă de „educație permanentă” nici că se poate.

Duhul din fiecare ascunde o mască despre care Dumnezeu nu știe decât că există. Nu El și-a întors fața de la oameni și nu El i-a îndemnat să umple „Cartea vieții” în

atâtea mii de volume, încât doar cei ce nu se vor găsi în ea vor putea lua luntrea de azbest să traverseze Râul de Foc. Tehnologiile „azbestului” respectiv au fost găsite de pompierii veacului al XX-lea, preluate de la rachetele circumterestre și stațiile orbitale și navele spațiale, care, pentru a nu se mistui pe firmamentul nopților senine ca niște meteoriți și a putea ateriza lin, fără să le sfârâie soricele, au în componență materiale speciale. Așa se trece și prin Focul Gheenei !

Cel mai incert dintre lucruri — credința în Dumnezeu — redevine, simptomatic, stâlpul de speranță al intimității fiecăruia. Atunci se ivește disperarea individului în vacarm. Aici apare tragismul lumii pe care o trăim. Eroii antici apelau la bunăvoința zeilor doar în clipele de nesiguranță ale sorții războiului, și războiul există ca o condiție a ființei de când este ea. E și acum. În fiecare, sau la vedere. Totul e neschimbat de milenii. Eroii antici își asumau destinul tragic cu seninătatea unei împliniri. Eroii antici erau exemplari, ori poate că numai ceea ce a ajuns de alaltăieri, din antichitate până la noi este exemplar, în simplitatea fundamentului uman.

Și noi vom fi o antichitate a celor de poimâine. O antichitate prolixă, făcând pact cu oricine pentru a-și putea depăși angoasa conștientizării soartei de insular în univers. Măcar asta de-ar fi și tot s-ar înscrie în ceva exemplar ! Dar nu e. Nu este altceva decât o suprasaturație de produse ale spiritului ; în cel mai fericit caz, de la cele riguros muzical-matematice ale antichității, la întâmplările efemere ale timpului ca imagine statică, din reprezentările contemporane.

Încheiem un mileniu fără să conștientizăm lipsa de exemplaritate a non-eroului care s-a întâmplat să trăiască evenimentul, relativ și el, ca toate, de vreme ce anul 2001 a fost cu vreo trei, patru ani în urmă. Dar noi respectăm cutuma calculelor lui Dionisie Sinaitul din secolul al IV-lea.

CLIPA EDENICĂ

Devenită deja trecut, clipa de la mijlocul nopții dintre ani, secole și milenii — altminteri o sublimă convenție devenită cutumă, între atâtea altele cu care ne-am înconjurat ființa, existența, infinitul nostru rău de galerii săpate în pământ — ne-a făcut să trăim sentimentul acut al nemuririi. Ideea de secol și mileniu sunt un ceva mult prea întins pentru a putea fi cuprins cu simțămintele noastre. Astfel că fericirea pe care am realizat-o în întâia zi din noul secol și mileniu mi s-a părut a fi o imensă stare de pace de după un război continuu care-a ținut o mie de ani.

O pace a ființei renăscută cu puteri adamice, pe care le va păstra intacte pentru simpla și suprema bucurie de a fi, or poate din nemărginirea gustată de dincolo de pragul trecerii. Ceva confuz și limpede în același timp. Confuz în măsura în care ne simțeam obligați să petrecem momentul prin ceva unic, grandios sau trăsnet, și limpede prin graba de moarte cu care s-a petrecut clipa.

O simplă acoladă de o mie de ani privită din vârful de sus al mileniului al doilea, cu tot tumultul său de vieți, de evenimente și întâmplări, cu personalități puternice și monștrii, cu hecatombe de morți nevinovați, de tragedii, drame, reșezări de lume în urma voinței de supremație a puterii. Nimic schimbat. Aceeași evlavie în balanță cu păgânismul și barbaria. Aceleași tare, aceleași vicii dominând ascunse, sub vestmânt politic, religios, ori desfășurându-se nude, la nivelul unei mase pentru care încheierea unui prim mileniu nu însemna nimic. Căci în mod cert mulțimea de oameni de atunci va fi constatat doar că este iarnă, una comparabilă cu cele dinainte, trăite de ei și părinții lor, și doar câțiva vor fi înregistrat momentul, calculat de la Făurirea Lumii, deci de la Adam, preocupați de biografiile împăraților și mai-marilor bisericii din acea vreme. Doi, trei, cinci... la câteva milioane de oameni despre care nu mai știm decât că erau bărbați (oșteni, clerici, meseriași, țărani liberi sau iobagi) și femei (născătoare sau sterpe).

Cert este doar că biserica creștină era încă una singură, pregătindu-se în taină, dogmă cu dogmă, pentru marea schismă din 1054, pentru cruciadele ce vor începe la sfârșitul primului secol. În rest, despre „evul întunecat” doar istoricii mai știu câte ceva, de Otto al III-lea, Silvestru al II-lea, Vladimir I, con-temporanii noștri de la celălalt capăt de mileniu. Azi, în „evul luminat” îi știm și pe primarii de cătunele unde vacile nasc miei, iar oile găini. Și totuși, măcar printr-o genă mai suntem legați de strămoșii noștri de acum o mie de ani, cine vor fi fost aceia.

Și tot cert e că din mileniul dinaintea celui de al doilea ne-au mai rămas în minte și în calendarele creștine doar marile personalități, martirizate sau nu, la care astăzi le spunem sfinți.

Dilatată la dimensiuni cosmice de imaginarul nostru colectiv, clipa dintre milenii ne-a adus sărutul eternității pierdute de Adam, a singularității lui în acel spațiu aseptice și opulent al Raiului. Ca și cum ne-am fi învins condiția muritoare, clipa dintre milenii ne-a absolvit de păcatul reificării timpului, de cel al fetișizării obiectelor cu care ne înconjurăm existența și ne-a lăsat goi în fața vremii ca vreme, a acelui timp dilatat de lupa prezentului continuu, așa cum l-a intuit în secolul al IV-lea fericitul Augustin.

O clipă am fost deasupra umanului comun, deasupra vieții cu întâmplări și evenimente, universal, adică ai Universului, pentru care o mie de ani este o clipă, a Universului pentru care prezența noastră ștearsă e a mia parte dintr-un nimic. O clipă am fost un singur spirit asupra căruia s-a pogorât pronia lui Dumnezeu. Negrul a îmbrăcat culoarea luminii, albul a împrumutat culoarea cerului deasupra unui câmp cu maci, să ne apropiem de condiția noastră de trăitori pe o insulă mărunță din neant.

Ce ușor ne vine să folosim cuvintele „univers”, „universal”, dar acum, la început de mileniu ni se iartă mania grandorii. De mâine mai departe ne vom scufunda mai departe în timpul istoric convențional, păstrând în adâncul nostru taina de a se fi întâmplat să ne naștem și să fim contemporani cu clipa adamică nu ca și erezie, ci ca și stare permanentă aflată undeva deasupra vieții cotidiene, cu care se ia contact doar în clipele astrale.

Chiar și dacă nu ne-a atins măreția acestei clipe, chiar și dacă am găsit că e mai nimerit să ne manifestăm prin zgomot, grobian, atavic, undeva înăuntrul nostru am trăit iluminarea confuză a unui fapt edenic. Ființa umană atât de îndepărtată astăzi de cosmicitate, accede pentru o clipă dintre limitele cutumelor autoimpuse, să-și constituie o civilizație în timp, către simplitatea comunicării cu universul etern. Pentru o clipă a fost abolită istoria construită de cei din veacurile dinainte pentru ca fiecare ființă umană să redevină spirit cosmic.

Nu faptul în sine al trecerii dintr-un mileniu în altul dă consistență clipei, ci înălțarea deasupra unei umanități superficiale, egocentrice, meschine, pragmatice, până la esența condiției adamice a celui cuprins într-un tot, nebărbat, nefemeie, în acel moment. De la Otto al III-lea, Silvetru al II-lea și Vladimir I au trecut patruzeci de generații. O întâm-plare a făcut să ne naștem, o a doua, ca totul să se petreacă în așa fel încât să nimerim clipa adamică, iar o a treia să realizăm ce am trăit. Cât de complexe ne apar acum imaginarul colectiv și convenția devenită cutumă.

Mai departe urmează să luăm totul de la capătul anului, căci zidul mileniului e făcut din pietrele secolelor, iar acestea din nisipul anilor. Ei sunt singurii la îndemâna vieții noastre. Vom recicla istoria, cum s-au mai reciclat și filosofia și toate cele omenești. Ar trebui să spargem vălul Mayei, să redevenim cosmici și în spirit și în conștiință pentru a întinde peste veacuri sentimentul clipei adamice aflată la capetele de mileniu. Dar omul nu mai înaintează acum cu fața la trecut, nici cu fața la viitor, câtă vreme tot

cea ce a putut imagina a devenit realitate. Mai conștient ca oricând de limitele sale el este pe cale să abolească tot ce a fost, tot ce va fi, pentru un prezent dilatat, fixat în orizontul plat al ființării, tocmai atunci când, eliberat de traumele amintirilor dureroase ar putea deveni spirit și conștiință. Dar departe de el încă momentul despărțirii de imediatul necesității, și cu atât mai departe de el momentul înțelegerii iubirii ca eliberare.

Chiar dacă în marile aglomerări urbane, în primul rând, se simte atras de primitivism, de manifestarea gregară a ființei, ca eliberare din corsetul anoni-matului colectiv, șansa drumului său este regăsirea esenței primordiale, păstrată latent în fiecare. Fetișizarea până la confuzie a produselor minții umane nu poate acoperi prin nimic grandoarea spiritului său refulat. Mileniul al doilea l-am încheiat sub spectrul unei filosofii cinice, iar cum istoria e formată din celule somatice care se nasc, îmbătrânesc și mor, acreala, scârba, disprețul vor lăsa loc unei purificări. Clipa de la capătul mileniului ne-a adus aminte de această șansă.

Aglutinate, două milenii coexistă cu al treilea într-un timp vertical, cu multe vămi, de care nu reușesc să treacă decât puțini, pentru că prima dintre ele este memoria. Nu s-a întâmplat nici un cataclism, nu a fost desfășurat vălul timpului, nu au sunat îngerii din trâmbițe să anunțe începutul sfârșitului, dar oamenii mai păstrează sentimentul unei judecăți finale, al unei judecăți drepte, iar clipa edenică le-a adus speranța. Acum nu suntem nici mai buni, nici mai răi decât înainte, celula germinativă, nemuritoare a timpului a devenit celula somatică,

muritoare a istoriei, plină de întâmplări și evenimente și oameni care se nasc, îmbătrânesc și mor, dar o generație măcar, care-a trăit clipa astrală a lui Adam, va ști că mileniile se schimbă în fiecare secundă, că esența primordială e mereu la aceeași distanță de oameni, și că stă la îndemâna lor să acceadă spre spațiul purității în orice clipă.

„ODISEEA SPAȚIALĂ 2001”

Ce ciudat sentiment ne încearcă în momentul în care cei tineri de acum douăzeci și ceva de ani, ce urmăream filmul lui Kubrick (1968), aflat în vârful topului hollywoodian ani de zile, constatăm cu stupefacție că am ajuns în anul de grație 2001 fără să fie nevoie de criogenare, mai îndepărtați de o *Odisee spațială* ca oricând și cu atât mai puțin dornici să-l întâlnim pe Dumnezeu în casa lui din abisul celest.

Despre fizicianul-scriitor Arthur Clark, autorul romanului S.F. și al scenariului filmului omonim se știe doar că a mai lăsat o capodoperă a genului și că s-ar fi stins. Copiii celor tineri de acum două decenii și ceva au urmărit o vreme, cu sufletele la gură, aventurile galactice și intergalactice ale eroilor din Star-Trek, plasate, cu prudență, de autorii anonimi ai scenariilor, pe la mijlocul mileniului al IV-lea după Hristos. Autori, pentru că, după încercările făcute de a se produce scenarii pe calculator,

în așa fel încât să nu se repete subiectele (vezi seriialele contemporane apariției *Odiseii spațiale 2001*, gen Mannix), s-a ajuns la lucrul în echipe de autori, cărora în clipa secătuirii imaginației le luau locul alte echipe proaspete.

Mesajul cărții lui A. Clarck era în aceeași linie cu filmul *Zona* al lui Tarkovski, cunoscut la noi sub traducerea *Călăuza* și nu mai puțin cu dictonul lui Malraux : „Secolul XXI va fi religios, sau nu va fi deloc !” Se credea atunci, cu două decenii și ceva în urmă, că fiii pământului și-ai lui Dumnezeu vor porni spre o întâlnire cu Tatăl, într-un idealism bine măsurat al credinței ultimilor existențialiști că lumea trebuie să se îndrepte, odată și odată, direct către Absolutul luminos născător al lumii. Anul 2001 a fost stabilit pentru această întâlnire de Arthur Clarck. Anul a venit. Odiseea spațială a omenirii se rezumă la stația orbitală Mir, ce se plimbă pe firmament de ani buni, își schimbă pasagerii și suportă tot felul de „revizii” ca o „dacie” fabricată în anii '80 de care posesorul nu vrea să se despartă, dar nici să-i facă reparația capitală. Programele spațiale s-au redus drastic în folosul programelor militare. Drumul spre abisul celest a fost întors către zonele abisale ale ființei umane, încât imaginarul e folosit cu obstinație pentru popularea și configurarea iadului, a răului posibil, probabil sau iminent.

O răsturnare de principii de conviețuire etică, morală, de speranță în viitor au fost întoarse cu 180 de grade. În sens opus. Parlamentul Marii Britanii aprobă, deunăzi, o lege privind clonarea umană în scopuri „științifice”. Laboratoarele genetice din Australia creează un virus nou,

ucigător 200 la sută și pentru om și pentru animale, destinat vaccinării anti-variolice (Noroc că variola e considerată o boală eradicată și nu se mai fac vaccinări !). E vorba de ultimele luni ale lui 2000 și ianuarie 2001. Uraniul e folosit ca usturoiul și ceapa, nevinovat, în te miri ce ipostază pașnică sau belicoasă. Razele Tesla, despre care s-a constatat că distrug orice e viu, riscă să fie folosite pentru a „curăți” zonele suprapopulate de oameni. Industria imaginarului filmat pendulează între diferite variante de suprimare reciprocă, dând idei celor ce vor să le pună în aplicare, după scheme dinainte știute, în care „cel bun”, dar nu ca în basmele pentru copii ale secolelor trecute, învinge până-n cele din urmă, dar rămâne cu gustul amar al omului ce se trezește singur supraviețuitor, care, într-o atare stare își pierde sensul. Trăim și vedem exact inversul basmelor S.F. din anii '70, '80. Și n-au trecut de atunci decât trei decenii. Adică propria noastră tinerețe și maturitate.

La polul opus aceiași cercetători într-ale geneticii au descoperit de curând, cu optimismul lor caracteristic, că o enzimă, „teleomerasa”, ce face ca toate celulele germinative să poarte nemurirea (spre deosebire de cele somatice, care se schimbă până la ultimul atom din cinci în cinci ani), ar putea fi transferată acestor celule muritoare, astfel ca omul să ajungă la vârste matusalemice. Se ajunge, s-a ajuns deja, ca o revistă de știință sau informațiile de pe Internet să depășească de departe imaginația oricărui băsmuitor de povestioare S.F.

Viteza luată de umanitate în ultimele decenii este aproape ca și „filmul vieții” pe care un om aflat în moarte

clinică îl retrăiește în câteva clipe înainte de a expia, măsurându-i propria existență. Fiecare clipă e o imagine ce dispare sub potopul celor ce urmează până la ultima, ștergându-se apoi, aproape instantaneu de pe „ecranul” minții.

În plan macro-uman fiecare clipă poate fi un creator, un curent literar, artistic, filosofic, care trec în uitare ca și când distanța dintre prezent și ieri ar fi de câteva secole. Câțiva dascăli universitari încearcă zadarnic să țină timpul pe loc, să aibă vreme să reașeze într-o ordine lucrurile, numele, operele răvășite de prezent, să dea o coerență evoluției, când totul e bulversat de „civilizația populară a Internetului”. Cu osârdie de ocași pe viață, deznădăcuții creatori de artă, de literatură, nu mai pot ține pasul cu viteza informației bulversante și mor deja după prima carte, expoziție sau concert, or poate înainte de acestea, chiar dacă mai scriu un raft de bibliotecă, adună un C.V. cu zeci de expoziții, concerte, piese sau filme jucate.

Cât să se știe că anul 2001 face parte din istoria omenirii și nu dintr-a altei specii, se fac topuri, se numesc câștigători cei ce ies din urnă sau sunt văzuți la o primă ochire asupra a ceea ce le e mai la înde-mână, pentru că nimeni nu are timp. Apoi se șterge totul cu buretele virtualității propagate prin micile ecrane sau Internet. Un om de cultură e o fosilă vie încărcată cu informație dobândită organic, ori acum ne interesează în exclusivitate doar „accidentalul”. Între anii '70-'90 el a fost criogenat, iar acum se deșteaptă pentru marea întâlnire cu diavolul, care spre surprinderea omului, era în el, în imediata apropiere (în cel mai fericit caz) a sufletului bun, orb de

optimism și romantic, ce a putut crede că doar în două decenii și ceva o să învingă în el binele, o să învingă speranța de aflare a lui Dumnezeu în chiar lăcașul său din cer.

Timpul s-a scurs prin noi într-o direcție opusă și am ajuns ca nimic din ce producem să nu aibă succes decât dacă îi aducem „lui” o ofrandă prin chipurile sufletului nostru imortalizate, prin derularea ultrarapidă a secvențelor care fac din noi niște atomi într-un fluid ce gonește de undeva spre altundeva, fără să percepem altceva decât o continuă panică. Treizeci de ani în decursul istoriei n-au reprezentat niciodată o mișcare atât de bruscă, de brutală a structurilor intime umane, încât să lase ființa ca năucită să aleagă răul, să se rupă de tot ce a construit în milenii, să trăiască un prezent confuz, păgân, primitiv, chiar dacă are la îndemână toate binefacerile tehnicii contemporane. Niciodată, poate, viitorul n-a reprezentat pentru om o mai cumplită angoasă, la care nu vrea să ajungă sub nici o formă și se încrâncenează să se cantoneze în prezent. Încearcă să-l dilate, să amâne sentința, să se ferească din calea viitorului în vreun fel, să-și conserve energiile într-un somn al virtua-lităților, după care să se trezească într-un fel de prezent de mai târziu, cât mai asemănător cu ceea ce trăiește.

Civilizația Internetului, la care au acces toți, și cei ce induc spaima și cei ce o consumă, cu maximă rapiditate și eficiență, ne îndreaptă spre un colaps general, globalizat, de care nu vom scăpa decât, ca de Potop, doar cei aflați pe o ideală Arcă a lui Noe, ori cei retrași deja pe Ararații lumii. Încet se pierde însăși consistenta ideii de

conservare a ființei și instinctul înnăscut, încât *Odiseea spațială 2001* a lui Clarck arată în anul scadenței, mai degrabă ca o „plută a Meduzei” din acel an 1816, când undeva, aproape de coastele Africii, pe 16 aprilie, fuseseră descoperiți ultimii supraviețuitori ai naufragiului, după ce-și devoraseră semenii în speranța că vor fi salvați.

Cine ne va salva pe noi, când Supermanii știm că există doar în desenele animate pentru copiii mici, iar alte civilizații n-au avut încă lupa suficient măritoare să ne descopere?... Rămâne Dumnezeu, tot mai departe, așa că secolul XXI „nu va fi deloc”...

VINOVĂȚIA NEVINOVĂȚIEI

Jurnalul lui Kierkegaard *Stadii pe drumul vieții*, apărut la noi în formă selectivă sub titlul *Vinovat ? Nevinovat ?* este opera unui suflet pur, pus în fața dilemei fundamentale a tinereții : dacă a greșit sau nu în clipa în care, după șase luni de logodnă cu Regine Olsen, rupe relația considerând că va fi incapabil să-și întemeieze o familie obișnuită, cu toate avatarurile și cutumele ei. Este dilema ancestrală prezentă în toate basmele lumii, care aduc în prim plan caznele tinerilor în perioada prenuptială, când trebuie să facă față încercărilor la care-i supune soarta pentru atingerea idealului lor (al speciei), acela de a-și avea alături ființa iubită.

Sören Kierkegaard este îndrăgostit ca orice tânăr gata de sacrificiul suprem, doar că, abia ieșit din ado-lescență,

simte că menirea sa este alta, incompatibilă cu cea de banal familist. Înțelege că viața lui e legată de idee, de credință, de acele interogații universale care au frământat mintea și sufletele celor aleși, după ce au fost pedepsiți că au gustat din Pomul cunoașterii și au fost alungați din Rai pentru a nu se atinge de Pomul nemuririi.

Regine Olsen este o adolescentă. Viața și menirea ei de femeie în devenire se confundă cu cea a speciei, așa încât ea va fi cea care va suferi cel mai puțin. După ce se va produce ruptura își va găsi liniștea, alături de Fr. Schlegel, scriitor, orientalist, dar și filosof și mistic. Veți spune : un banal subiect de film romantic, cu personaje îmbrăcate în vestmintele primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

Exemplaritatea jurnalului lui Kierkegaard stă în duritatea sincerității cu care pune față în față o iubire profundă pentru o ființă reală și cealaltă iubire, la fel de acută pentru gândire, pentru Dumnezeu. Rezolvarea brutală a dilemei prin despărțirea de Regine, cu tot complexul de suferințe care au însoțit-o a determinat ca actantul principal să simtă nevoia de a se explica față de sine, îndepărtându-l de orice suspiciune. Și aici, ca în întreaga operă kierkegaard-diană, autorul se ascunde în spatele unor pseudonime, mereu altele, să lase senzația că mulțimea de controverse ale gândirii sunt rezolvate de mai mulți, de un grup pentru care, bunăoară, contraponderea lui Iisus lui Socrate este și rămâne o temă încă nedezlegată decât parțial de autorul *Fărămelor filosofice*. Kierkegaard se stinge degrabă, doar la 42 de ani, lăsând o operă impresionantă nu atât prin volum, cât prin densitatea

ideilor fundamentale pe care le ia în discuție privitoare la individul uman, în plină epocă de vogă a lui Hegel, cel ce așeza structura propriilor idei peste realitate și exclama relaxat : Acesta este adevărul !

Poate că *Stadii pe drumul vieții*, acest jurnal intim al unei personalități a gândirii și misticii ar trebui să fie tipărit în tiraje de masă pentru a fi pildă oricărui tânăr din zilele noastre, pentru involuția suferită în doar un veac și jumătate de omenire, de chiar excepțiile ei, care nu s-au simțit niciodată ca făcând parte dintre „elite”, ci mai degrabă din masa anonimilor, capabilă de exemplaritate. Mâna de scriitor a filosofului ce se apleca nu peste mulți ani asupra *Complexului de anxietate*, asupra *Bolii de moarte*, teme ce însoțesc prin interogațiile lor grave două mii de ani de creștinism, două milenii de lupte sterile între dogme și idei filosofice, vine să sublinieze în acest jurnal, dezarmanta sinceritate a tânărului, a oricărui tânăr conștient de potențialul său, de marea iubire pentru gândire și de problemele fundamentale ale omenirii, pus în fața iubirii sale arzătoare de o adolescentă, ca reflex al apartenenței la o specie vie. Sunt dileme care și astăzi, la o altă scară și intensitate vin să pună în prag de răspântie o seamă de tineri hiperdotați care poate că nici n-au auzit de Kierkegaard, și cu atât mai puțin de jurnalul său. La urma urmelor acești tineri nici nu mai văd utilitatea ideilor fundamentale ale gândirii, ale structurii credinței, ale evoluției bătăliilor de idei din lumea spiritului și rațiunii ca perspectivă globală asupra datului uman.

Alte jurnale fac vogă, alte jurnale ridică portretele de ceară, trecătoare pe piedestalul efemerelor „elite”. Puțini dintre ei, poate cunoscând dilema adolescentină a lui Kierkegaard, aleg rasa monahală și schimnicia, dintr-o pornire lăuntrică, de refuz a lumii pe care o văd, prin intuirea exactă a direcției pe care a luat-o.

Cele șase luni ale logodnei lui Sören cu Regine, pot fi la ei ani buni de înfruptare din viață sau frământări, de întrebări capitale și răspunsuri incomplete, de presentimentul sau intuirea alunecării lumii spre un început de ev, cu imperii în disipare și dispariție și invazia unor mase de războinici viguroși și tâmpi, fără ca acele cohorte să-și mai pună problema sta-bilizării în timp. Nomazii au structura lor pe care nu o pot înțelege niciodată sedentarii, cum Dumnezeu nomad are o altă înfățișare decât cel al statornicilor. Rasa monahală îi absolvă și apără pe mulți tineri de Dumnezeu nomad. Doar în meditațiile lor încearcă să pună alături, sau față în față cele două chipuri, să se poată întreba dacă nu cumva chipul Dumnezeului nomad este al lui Anticrist. Unii ajung mai aproape, alții pătrund mai adânc, unii cred chiar că sensul vieții e format din conlucrarea celor doi și că, vai, Dumnezeu nomad, cel vital ar fi al celulei sedentare.

Este în fapt o continuă răsturnare de situații, de gânduri, o continuă repunere a problemelor fundamentale ale lumii de când este ea istorie, împărțită în patru vârste a indivizilor-atomi ce o formează: copilăria, tinerețea, maturitatea și bătrânețea. Se crede acum că boom-ul tehnologic va modifica structural totul. Ba mai mult, că este gata să apară (veșnica obsesie) „omul nou”. Dar

salturile din evoluție nu se fac nici prin tehnologie, nici prin ideologie, nici prin clonare, deși sociologii prevăd o întoarcere la sclavagism prin apariția oamenilor de rangul al doilea, a clonilor. Asta se face deja. Omul să fie înlocuit în muncile grele, periculoase. Dar până la a ne întoarce la primitivismul biblic trebuie să înțelegem că salturile produse în scurta istorie umană au fost nesemnificative în plan structural uman, pentru că „fiecare epocă își rescrie propriile opere pe aceleași teme universale”, cum spunea Rémy de Gourmont la sfârșitul veacului al XIX-lea.

Kierkegaard prin acel jurnal de tânăr scriitor și filosof și mistic rămâne exemplar nu atât pentru hotărârea luată în final, ci pentru descrierea avaturilor războiului cu sinele său de rege idumeic tăiat în două părți opuse, masculin și feminin de către Dumnezeu, mai întâi pentru a nu i se putea substitui, apoi, pentru indicarea exactă a faliei existente în rigidul masculin, pus să aleagă între menirea sa contemplativ-meditativă asupra existenței și însăși viața, raportul uman cu un al doilea, femeia, beat de superficialitate, de realitate și conveniențe sociale.

La fel de actuală și azi mărturisirea lui Kierkegaard are aceleași conotații din varianta apărută în românește a volumului : *Vinovat ? sau Nevinovat ?...* Dar față de cine ? De o femeie care și-a urmat cursul firesc al vieții și s-a căsătorit tot cu un filosof-mistic, sau față de Dumnezeu, sau de sinele autorului ce a îndrăznit să trăiască avatarurile adolescentului din basme dinaintea finalului sec : „Și apoi au trăit fericiți”, adică un fel de etcaetera.

”Nevinovat” este argumentul alegerii eu-lui și nu alternativa dilematică a celui ce s-a oprit cu maximă atenție asupra „vinovăției” inițiale, care planează prin blestem divin asupra întregii umanități. Mai puțin recunoscută în afara câtorva împătimiți ai meditațiilor asupra ființei, asupra lui Dumnezeu, opera lui Kierkegaard are azi o cumplită actualitate. Cei din generația tânără, generația ce ne urmează acumulează cu aceeași puritate adolescentină mii de întrebări cărora le dau răspunsuri ciuntite, grăbite, cât să se vadă scăpați de obsesia interogației. Alegerea o vor face, probabil, cei de după ei. Pentru noi au ales alții. Pentru copiii noștri am ales poate noi. Nu le-a convenit și de aceea ne-au întors spatele, s-au izolat în tinerețea lor și-și repun întrebarea dacă sunt vinovați în nevinovăția lor, și față de cine.

PĂRUL ȘI NĂRAVUL

În timpul unei vieți, ne asigură biologii și geneticienii, trăim ciclic schimbări până la nivelul atomic al constituției noastre, în așa fel ca la vârsta de 70 de ani (vârsta prescrisă și în Biblie) să fim cel de-al 14-lea rând de indivizi asemănători întrucâtva cu cei de la nașter. Cicluri ce produc mutații aparent lente, care ne configurează, în timp, o altă personalitate, modificându-ne uneori structura sufletului, a caracterului cu 180 de grade.

Vrem, nu vrem aceasta se petrece fără de știrea noastră, noi rămânând să constatăm doar efectele surprinzătoare care fac să nu mai corespundem celor de altădată. Sunt nuanțe care se transformă în semitonuri, apoi în tonuri și ne trezim peste ani cum din firi sigure, expansive, vitale devenim, după câteva decenii, introvertiți, gravi, întunecoși. O lege încă nelămurită pentru noi, sau în cea mai mică măsură pentru biologi, aduce indirect argumente schimbării ca paradox. Trăim realismul magic al ființei cu tot tumultul văzutelor și nevăzutelor, simțitelor și celor pe care nu le sesizăm, al viselor, voinței de înaintare a forței vitale, de atotcuprindere a lumii ca parte a ei, ca detaliu viu dintr-o hologramă care ne reprezintă și ca actori, și ca regizori, și ca spectatori.

Și totuși rămân câteva constante care pe parcursul unei vieți fac ca indivizii umani să fie aceiași, doar mai bătrâni, mereu mai bătrâni, accentuând doar una sau alta dintre trăsăturile abia ghicite altădată. Câteva constante : fizionomia, caracterul par să nu țină de aceste cicluri cincinale. Firesc, te întrebi când ai fost cel adevărat, atunci, ieri, acum sau poate mâine ?

Ciclic înseamnă rigurozitate, termene exacte înseamnă acolade strânse între limite de timp și nu „cândva” sau „cam pe atunci”. Ciclic înseamnă mutarea accentului spre grav, apoi, dacă mai este vreme, spre seninătate și împăcare cu lumea. Ideal, ieșirea din scenă ar trebui să se petreacă limpede, în deplină împăcare cu văzutele și nevăzutele, cu cele știute sau neștiute, fără încrâncenare. Că nu se întâmplă așa, că tragismul și disperarea iau locul

seninătății înțelepciunii, că în majoritatea cazurilor omul iese din scenă împins de soartă prin semeni, fără să înțeleagă ce se întâmplă, refuzând până la capăt să fie și spectator relaxat, este pentru că viteza evenimentelor trăite de el a devenit un iureș al schimbării, unde cel mai fragil și lipsit de constanță loc e tocmai al lui.

Să faci față tot timpul evenimentelor vieții, cerințelor din jur, să te adaptezi rapid la orice schimbare, transformă omul într-un exemplar amator, un ageamiu bun la toate și în mai nimic, un versatil „căuzaș” de profesie, gata să se înroleze sub orice stindard doar pentru a-și exersa și pune în evidență nepriceperea și vlaga mușchilor. Bătrânețea nu e o reîntoarcere la copilărie, ci păstrarea și exacerbarea acelor constante definitorii care apăruseră odată cu el, prin el, genetic.

Elementul mistic există de la început. Reapare la bătrânețe, de cele mai multe ori ca paravan al fricii de moarte. Dar o butadă spunea că nimeni nu e îndeajuns de bătrân pentru a nu mai putea face o prostie. Cea mai mare : fireasca frică de moarte. Tinerii, copiii n-o au, nici maturii. Teama că totul se va închide pentru o eternitate neagră paralizează ființa și o transformă în fiară față de semenii mai puțin în vârstă. O lumină de speranță vine peste zece mii de ani de istorie (semn că nu s-a schimbat nimic în acest sens) din Egiptul faraonic să ne amăgească : viața de apoi. Viața sufletului eliberat de trup. Viața duhurilor între duhuri. Ori omul are toate firele conștiinței sale legate de trup. Pierderea lui înseamnă tragedia. Aici trăim viața trupurilor optzeci, șaptezeci, șaiszeci de ani sau

nici atât, într-o iluzie de eternitate anonimă de cifre dintr-o sumă care crește an de an.

Oamenii de știință deschid zilnic uși, văd ceva, spun, scriu, își dau cu părerea și măresc haosul din jur, când fiecare știe că ființa cea mai importantă din univers este el, individul atomizat, egocentric, avid de viață, aer, apă. Soarele își are și el ciclul său de 11 ani tereștri. Poate că și Pământul își are un ciclu, ca și planetele și stelele îndepărtate. Întrepătrunderea acestor cicluri poate concorda sau nu în anumite momente cu schimbările individului uman și speculația este gata. Credința în ocult a așteptat tehnica informațională să-i vină în ajutor. Și i-a venit de îndată ce s-a perfecționat îndeajuns. Mii de milioane de oameni își află viitorul de la mii de specialiști în astrologia computerizată. De ce iluzii deșarte? De ce fuga de bunul simț? De ce îndepărtarea de la o credință în ceva dincolo de puterea noastră de cuantificare și înțelegere care coordonează aceste cicluri ce se întretaiesc?

Și asta într-o lume în care se nivelează totul sub ochii noștri, o lume în care se trece brutal de la cultură și cult la informația rece, unde se pierd și fundamentalele noțiuni de feminin și masculin. Copii născuți bătrâni, gata clonați, uituci cu memoria stocată în leptopuri, lipsiți de sentimentul profund uman al iubirii, al iubirii aproapelui, indiferenți, rapace, gata să facă pact cu întunericul pentru a domina, pentru a se simți puternici, cu minima iubire de sine convertită în egocentrism. Și toți aceștia au trăit și trăiesc legea biologică a schimbării ciclice din cinci în cinci ani a tuturor atomilor din constituția lor.

În acest context al informațiilor reale, false, științifice, politice, culturale, aculturale venite ca un tumult de bruiaj continuu e firesc să apară seriile de cărți și filme care pun sub semn de întrebare supraviețuirea lumii de azi. Producțiile S.F. sunt întrecute de realitate, care lasă sentimentul că în adevăr o lume paralelă este printre noi, că indivizii unei alte specii încearcă să ne ia locul printr-un act definitiv. Să fie real acest război între lumi paralele, ori poate că noi ne-am creat o populație paralelă de înlocuire ? Și totul rapid, în mai puțin de două decenii. De la semnalul dat prin anii '80, ideea a prins, a făcut vogă prin seriale tv, filme și cărți, mai întâi destinate copiilor și tinerilor ca producții de ficțiuni științifice, apoi au devenit realitate.

Să ne fi modificat în doar trei, patru cicluri biologice într-atât încât să fim acum actorii reali ai unei ficțiuni de ieri ? Ar mai fi de înțeles dacă lumea de azi a scăpat de sub control propriile ei produse ale inteligenței care aduc modificări incredibile structurilor macro și micro sociale, până, la nivel de individ, ajuns să fie în același timp și gazdă și invadator al lumii, venit dintr-o altă civilizație.

Nimic din ceea ce a creat omenirea în zece mii de ani de istorie pare să nu mai aibă importanță, încât până și ideea de civilizație s-a modificat. Cultura mai este utilă în măsura în care poate să fie folosită în terapiile de grup. Totul pare intrat pe un făgaș al destrucției pe care se merge cu optimism. Unde se va ajunge ? Cei bătrâni au fireasca tendință să se izoleze în trecutul lor, iar acolo dau de cultură, de Dumnezeu sau de nimicurile propriilor lor existențe. Copiii încă nu s-au dumerit unde-au ajuns. Cei

tineri respectă legea speciei, se iubesc să facă copii și încearcă să-și întemeieze un cămin după modelul părinților. Dar și aici apar distorsiuni. Numărul copiilor născuți vii e depășit de avortoni. De cei nedoriți. Nici unirea într-o familie nu mai e dorită. Părinții sunt huliți dacă nu-și aduc obolul până la capăt pentru proge-niturile lor, căci toate au o permanentă corelație, precum vasele comunicante, care azi, iată, se tulbură în demență.

Dar nu se schimbă lumea într-o zi, cum omul rămâne același și după o viață dusă prin 14, 15 haine biologice și cu structură tipologică aproape inversă celei în care a fost cunoscut. Că există niște constante nu mai trebuie demonstrat, chiar și atunci când e vorba de întreaga omenire. Poate că trăim un puseu isteric dintr-un ciclu uman mai mare, când ne vedem deasupra întregului univers ca niște dumnezei, incapabili să creeze mai mult decât ființe identice lor, fie prin fireasca lege a speciei, fie în laborator niște indivizi gata bătrâni. Nu se vor schimba axele lumii într-o zi dacă două milenii a fost posibil să se cimenteze o credință în sacrificiul lui Iisus.

NIMENI

A fi un nimeni e forma de excludere din viață a cuiva. Un „nima-n drum” e un om sărac, oricât ar avea ei duhul de plin. Simt că pe zi ce trece cruzimea întâmplărilor face din fiecare, din tot mai mulți, niște Nimeni. Iluziile se

sparg ca niște baloane de săpun. Trecutul își înghite densitatea faptelor întâmplate și maculează totul, chiar dacă acelor traiecte petrecute până ieri noi le spunem destin, partea apusă din el.

Viitorul e incert, cețos, nesigur, cu hățișuri de drumuri care se întretaie formând răspântii după răspântii, între care omul trebuie să aleagă aproape continuu. Trecutul este ceea ce s-a întâmplat. Pasul răspântiei unde alegi, obosit, tot mai ostenit dintre mai multe neliniști, pe cea mai blândă, e prezentul. Ziua de mâine, în același iureș al întâmplărilor, te va pune în fața a trei, patru variante de supraviețuire.

Nimic nu ți se pare mai absurd decât să ți se arate că după treizeci, patruzeci de ani de viață, de credință în ceva, adică de pământ sub picioare, tot ce ai făcut devine dintr-o dată o fereastră opacă, iar tu ești văzut doar prin ceea ce reprezinți în clipa aceasta, ești judecat doar prin fapta pe care o faci acum. Totul cu sufletul la gură, într-o epuizantă alergare spre nicăieri, cu pata unui coșmar plin de întâmplări difuze, confuze, în ranița din spate, pată care nu e mai puțin decât viața ta. S-o curmi e primul dintre gânduri. Să te oprești. Să renunți, să începi altceva, un fel de viață nouă dusă pe alte meleaguri sau într-un deșert înseamnă să-ți asumi și condiția de Nimeni. Fericiți sunt doar profeții și profesorii, care știu dinainte și repetă mereu ceea ce au de spus.

Dar viața vrea să viețuiască. Asta e menirea ei. Curajul răspântiei lipsește sau poate că în dinamismul pulsației diurne nu se mai simte că ea poate să inhibe. Dar trebuie mereu să alegi. Ce să alegi între mai multe variante

proaste ? O altă cale există, dar omul e prea orb, în teama sa de necunoscut, să o aleagă.

Primăvara a venit dar nu-ți mai spune nimic. Va veni vara. Vor veni căldurile. Nu ți se va mai părea firesc să te ncurci în valuri, nici să urci crestele munților, ci vei rămâne într-un colț de casă, în cel mai întunecos ungher de cameră, înghesuit de gânduri, apăsător de neputințe, învins de propria neînțelegere a ceea ce se întâmplă. Un individ dintr-o masă amorfă, bună pentru manevrele unuia sau altuia dintre alți indivizi mai plini de energie, care, deși nu înțeleg nici ei ce se petrece, acționează în numele unei idei ce li s-a năzărit atunci. Sau mai degrabă, conștienți de existența masei celor ce s-au predat unei vieți pe care nu o mai pricep, se simt dornici de putere și se așează deasupra lor, în fruntea lor, pentru un ideal încropit.

Din nefericire, în majoritatea situațiilor, în lumea de azi, marile bătălii se dau între iluzii, aici, pe idealuri încropite la întâmplare, când fiecare individ din masa de manevră se simte (fără să și-o poată spune) un măr bătrân, găunos, în scorbura căruia și-au făcut cuib de nuntă niște păsări anonime, mici ca vrăbiile și negre, să-i aducă aminte că este primăvara, că toate ciclurile naturale se parcurg fără puterea de voință a lui.

Milioane de oameni au devenit niște copaci purtători de păsări în loc de sevă, atenți la gropile din asfalturi, la pereții mânjiți cu afișe sau inscripții, la devălmășia întâmplărilor virtuale de pe micile ecrane sau a informațiilor de pe Internet, niște copaci uscați, ce vor rodi doar printr-o tufă undeva spre vârful lor, pe o creangă neatinsă de uscăciune. Păsările își vor cloci ouăle, vor ieși

puii, aceștia vor învăța să zboare, iar peste o lună, două, cuibul va rămâne gol. Viața va dispărea. O scorbură dintr-un măr găunos, uscat dintr-o livadă cu meri asemenea, pe care nu se îndură nimeni să-i taie, sau poate dintr-o livadă cu meri în floare. Păsările vor reveni în cealaltă primăvară să-și reproducă jocul special, dar până atunci nu va fi nimeni.

Omul de azi pare învins de timp, de lumea pe care a creat-o dar, culmea, n-o mai poate înțelege, încearcă și pare să nu se mai lege prin nimic de ceea ce intenționat el, de ceea ce s-a petrecut până la venirea lui pe lume. Să poată pricepe ce se întâmplă pornește mereu de la trecut, de la cultură, de la ideea de civilizație. Uneori o ia de la antichitate, alteori de la marii mistici din primul mileniu după Hristos, apoi de la Renaștere. Ajunge la revoluțiile secolului al XIX-lea, la primul și al doilea război mondial, încearcă varianta culturală, apoi pe cea socio-umană, apoi pe cea științifică, dar toate par să se rupă în dreptul anului 2000, ultimul dintr-un secol cu care simțea că mai are ceva comun. Măcar nașterea, anii de școală, prietenii, dragostea cea mare a tinereții, aventurile existenței pe valul sau sub valul vremii, dar dintre toate nu mai alege decât cumplita coerență a eșecurilor.

Abia acum înțelege forța autoiluzionării care a fost capabilă să-l poarte pe deasupra hăurilor pe o punte fragilă făcută din liane uscate, putrede chiar, pe care el, atunci, la vremea aceea, cu un deceniu, două în urmă le credea punți ale succesului, poduri de beton asfaltate. Din perspectiva lanțului eșecurilor vede imensele riscuri la care s-a expus continuu cu o inconștientă soră cu nebunia.

Realizează astfel că totul a fost o viețuire în utopie, una proprie, proteguitoare ce l-a apărat de malaxorul cel mare al lumii prin care a trecut. Acum realizează din nou un paradox : că există ca ființă, dar nu mai este ca spirit, că nu mai are puterea să meargă înainte și atunci se lasă dus de val. Poate dispărea în orice moment, înghițit de abisuri, căci punțile iluziilor nu-i mai sunt de nici un folos. Din tot ce a făcut nu i-a mai rămas decât speranța că va muri îndeajuns de repede și fizic pentru a nu asista până la capăt la această execuție a sufletului său, din care se înfruptă deja corbii, ca dintr-un leș.

O lume de oameni se deșteaptă în fiecare dimineață doar pentru că întrebările pe care și le pun sunt simple și-și găsesc un răspuns imediat. Câțiva, puțini, niște **nimeni** se trezesc obsedați de aceleași întrebări majore, pe care le ignoră toți ceilalți din jur. Savanți apăruți peste noapte dau răspunsuri-verdict, fără să mai aștepte o întrebare fundamentală a cuiva din afară, întrebările și le pun singuri abia după ce se conturează răspunsurile.

Pielea se strânge pe trupul sufletului uscată, tot mai uscată și-l sufocă. Nepăsarea prietenului, a celui de-a aproape lovește mai greu decât sudalma sau bătaia.

Nimeni este numele cuiva. A unui om care n-a păcătuit mai mult decât alții, dar nu-și va găsi locul nici în Rai, nici în Iad, ceva rămâne strâns între pereții canalului ce duce între cele două nemărginiri ale aleșilor. **Nimeni** e numele omului mirat încă de câte poate să-i mai spună lumea despre semenii săi, nedumerit dacă tot ceea ce a petrecut în viață îi aparține ca amintire, ori e altceva, un fel de iluzie furată unui alt om care i-a purtat o vreme

numele. **Nimeni** e naivul încrezător în ideea că ispita a apărut odată cu frumosul, e numele celui care încă mai crede că tot ceea ce a zidit omenirea din măreția sufletului și a inteligenței nu poate să piară ca un nimic în doar câteva clipe prin voința unui alt om, fără asemenea reprezentări, fără idolatria trecutului, a culturii și a civilizației, ca niște chintesențe ale umanității de pe această insulă din neant.

Nimeni e sufletul vegetal al erbivorelor cu ochii dilatați mereu și blânzi, față de care întotdeauna lama scrutătoare a pupilei de carnivoră va denota pe **cineva**. Căci **cineva** înseamnă putere, înseamnă voință ținută pe unghiul îngust al unui interes.

Mulți sunt cei ce plâng ca Ieremia la marginea adevărurilor lumii ce li se arată, nici mai bună, nici mai rea decât aceea de acum trei mii de ani, și-i spun, de după gratiile unde le sunt aruncate sufletele, unui Baruc să scrie despre nimicnicia lui și a lor și a lumii regelui Zedechia. Plâng și-i spun aceluia Baruc să scrie că **Nimeni** este norul ce s-a ridicat de după orizont în chip de răsărit de noapte, să numească într-un fel lumea ce va veni.

MOARTEA SPIRITULUI

Pentru un artist, starea de maximă tensiune apare în momentul în care nu se poate exprima. Când viața de om îi închide porțile spre explozia furiei pozitive strânse în el, când simte cum, fără să vrea, natural, forța interioară dă contur diferit lucrurilor banale ale existenței. Atunci apare o ruptură între ceea ce trăiește ca om al societății și ceea ce simte ca individ hiper-sensibilizat de conflicte interioare. Un artist adevărat nu poate trișa, iar dacă o face de dragul unei celebrități trecătoare, înseamnă că a cedat vanității, epatării, riscând superficializarea pentru tot restul vieții sale de creator.

Modul în care-și convertește în imagini toate tensiunile interioare își are un specific care-l deosebește de oricare alt artist, configurându-i personalitatea. Teribilele prăbușiri n-au nimic din angoasa parali-zantă a omului obișnuit, din alternanța între frenezie și apatie, gata oricând să pună altcuiva ștreangul de gât. Mai primitiv poate decât acesta, mai aproape de magma fierbinte a ființei, artistul trăiește iluminarea salvării sale reproducând, sub proprie înțelegere, lucruri simple, trecute cu vederea de ceilalți.

Un detaliu aparent nesemnificativ poate declanșa apariția unei opere. Aceste structuri aparte ale psihicului uman riscă în zilele noastre să formeze o minoritate pusă la zidul disperărilor de o majoritate superficială, pragmatică, rece la orice ar putea să însemne spirit. Nimic nu ne îndreptățește să credem că artiștii fac parte dintr-o altă epocă, trecută, când, spre mândria cetății, a unui popor erau urcați pe un pedestal ca niște excepții.

Astăzi sunt acceptate alte excepții, în vreme ce omul de artă, cu perspectiva balamucului în față, e marginalizat, uitat, ridiculizat. Își asumă și această condiție din nevoia de a fi el însuși și nu un altul, apt să participe la vâltoarea lumii. Își asumă condiția și atunci când e socotit a fi o plagă pentru societatea în care trăiește. Căci, spre deosebire de pustnic, el trebuie să fie în lume, să fie în mijlocul marilor turniruri ale epocii, ca spectator, căci intuițiile lui sunt luate în seamă doar ca puncte de vedere ale unui amator. Simțindu-se înfrânt, căzut într-o epoca ostilă emanației artistice își caută emulația în stările de respingere, de excludere din lume, în conflicte. Războiul lui este al unui individ care, la rândul său respinge uniformizarea polimorfă a cetății în care viețuiește. Războiul lui sunt pagina albă pe care va pune un vers, o pânză, liniile paralele ale unei știmate. Lumea de azi are o conformație aparte. Boala teoretizărilor, a verdictelor clasificatoare pentru tot ce a produs omenirea a devenit o epidemie controlată de politic și schematicul universitar, în numele dreptului egal la cunoaștere. Secolul al XXI-lea, în care abia am intrat, nu va fi spiritual, ci mai degrabă un secol al pragmatismului sectar, al exacerbării pozitivismului meschin. Lupte de suprafață vor ascunde adevărata față a tensiunilor interne, a intereselor mari sau mici, superficializând până la capăt spiritul. Credința în Dumnezeu e ruptă deja de trăirea mistică și ia o cu totul altă formă, mai apropiată de vechile culturi păgâne, primitive, ce răspundeau imediat unor cerințe exprimate punctual. Relația umană e deja deteriorată până la nivel de familie. Deteriorată va rămâne în continuare câtă vreme

există decalaje în accesul la informația rece, superficială, iar răspântiile, care oricum, cu vârsta ajung la a fi doar alternative, îi bulversează omului orice încercare de statornicire.

Să ne imaginăm o lume în care factorul uman e înlocuit de niște marionete (micile ecrane atrag douăzeci și patru de ore pe zi doar spre asemenea producții), cu sau fără har și personalitate, care, printre mașini turtite și explozii, în plină canonadă, încearcă să dea sens ideii de supraviețuitor. Nimic în concordanță cu ideea de artă. Nimic nou, dar nici vechi. O cramponare, apoi un conflict între rău și rău, deasupra căruia va rămâne un rău exemplar prin felul feroce, animalic, de junglă, în care reușește să supraviețuiască. Viața pusă pe ecran ca artă. Un specialist în teorii asupra men-talităților ne explică contrariat că noi nu suntem pregătiți să „citim” mesajul unui asemenea produs artistic. Care? Manechine împroșcând vopsea de culoarea sângelui. Mesajul e simplu : într-o junglă supraviețuiește cel mai viguros, cel mai abil, cel mai lipsit de scrupule. Unde e arta ? Asta știam din imediata apropiere. Sau poate că toți cei care încă mai credem că ea există suntem morți. Mesajele tuturor filmelor artistice sau documentar-istorice incumbă generației tinere sentimentul, apoi certitudinea că valoarea unui om este nulă, uneori mult sub aceea a unui animal de rasă. O grămadă de maidanezi în curtea unui primar general hotărât să experimenteze trierea prin eutanasiere. În Olanda, Țara lalelelor și a brânzeturilor fine s-a legiferat eutanasierea umană. Asta după legiferarea clonării în Marea Britanie, un al doilea pas către neantul omenirii.

Fapte tangente la argumentul de bestialitate umană. Iar filmele artistice cu staruri și co-staruri în rolurile principale vin să aducă încă un argument la întoarcerea omului în natură, dar nu în chip rousseauist, ci de animal de pradă, în conflict cu un alt animal de pradă.

În secolul al XX-lea încă mai era loc și pentru animalul vegetarian, inofensiv, adică se făcea chiar un elogiu celui ce putea să devină prada carnivorelor, a hoitarilor : vulturi, hiene, șacali. Secolul al XXI-lea prin cărți mai ușor de citit, adică prin filme, propune lupta acestora de pe urmă între ele, pentru supremația asupra leșurilor. Eroul pozitiv nu mai există. De ce film ? Pentru că formează un gust mai mult sau mai puțin pro sau anti artistic. Leul, regele animalelor, a căzut în desuetudine. Ce poate înțelege un copil când asistă la bătălii pe viață și pe moarte nu între Făt Frumos și zmeu, nu între doi zmei, ci între animalele ce se vor hrăni cu leșurile lor. Și-atunci care e greșeala noastră de percepere a mesajului artistic ?

La scara istoriei individul uman nu există decât ca purtător al unui mesaj de transmis altor generații. Dar în istoria scurtă a unui deceniu s-au petrecut mutații care l-au exclus pe purtătorul idealului pozitiv în afara agorei. A unei agore care vrea să se măce-lărească, iar ca prim pas va eutanasia maidanezii de artiști, pe care, în al doilea pas îi va înlocui cu cloni, cu figuri de roboți în ale căror minți nu se va petrece nimic dintr-o inițiativă personală, ci doar ceea ce li s-a dictat. Secolul trecut a experimentat pe lungi perioade încheiate tragic clonările mentale prin ideologii. Ce se întâmplă acum e tot ideologie, dar mai transparentă. Un fel de clonare mentală, dar și fizică, de înlocuire a

personalităților puternice, care individualizează un spațiu, cu o neoideologie a junglei dinozauriene.

Cantitatea de sunete și zgomote produse de noi echivalează cu tot ce s-a produs până acum. Zgomotul uneia dintre bătăliile lui Assurbanipal în asediul unei cetăți e echivalentul decibelilor unei orchestre. Or în tumultul nebunesc al acestui zgomot venit pe toate canalele, în care nici politicul nu mai poate fi controlat, nici exhibarea artistică deprimantă, ca expresie a unui dat brutal, e firească tendința fiecărui individ uman de a se alipi unei grupări mai mici, unde să-și regăsească ceva din spiritul său, al unei minorități înăuntrul căreia să aibă, dacă nu o stare de confort, măcar una de siguranță.

O lume plurimorfă formată din minoritari religioși, sexuali, de limbă, de meserie ș.a., care intră într-un proces dinamic de interferență, unul și același individ făcând parte din două, trei grupări minoritare. Dincolo de grup rămâne singurătatea artistului alungat din cetate, sau tolerat doar ca o pecingine bolnăvicioasă pentru disperarea lui suicidară. Căci în distorsiunea petrecută cu spiritul uman cel mai afectat rămâne artistul. Ce vede nu mai corespunde propriilor sale credințe, propriilor sale convingeri și reprezentări.

Conflictul dintre voința de exprimare și regăsirea în cei din jur a unei minime rezonanțe îl așează pe muchia de cuțit a ultimei alegeri. Din Don Quijote devine Hamlet, îngrozit de drumul pe care a luat-o lumea, dar, prea șocat pentru a-și lua viața, trăiește inutilitatea ca experiență de creație.

CARTOFII DE COLORADO

La munte, țăranii seamănă cartofii mult mai târziu decât în zonele de șes. Nu-i plantează mai devreme din cauza brumelor de pe la mijlocul lui mai. Nici atunci nu sunt siguri că o țeapă de iarnă uitată-n cer nu va bântui o noapte și două zile pe la începutul lui iunie să le nimicească truda. Dacă-i pun prea degrabă, când îi vor îngropa, pe la mijloc de cireșar vor constata că sunt înnegriți de frig. Dacă-i pun prea târziu, nu vor apuca să prindă coajă și până la mijlocul iernii vor putrezi în pivnițe. Când ar fi vremea semănatului nu știe nimeni. Uneori se pornește de la o anumită dată și prin tradiție se ia în calcul riscul.

La munte nu se pun în cuiburi, ci pe șiruri lungi, desenate mai întâi cu un fel de greblă cu trei dinți, să fie la aceeași distanță un rând de altul, nu mai aproape de șaizeci de centimetri. Urmează săparea șanțurilor, pusul gunoiului și așezatul cartofilor de sămânță pe patul germinativ, nu prea depărtați, ca atunci când unii dintre ei nu vor da rod să aibă loc cei de alături să se dezvolte. Apoi se acoperă întregul șir, iar la capătul lui se pune un semn dintr-o ruptură de creangă uscată, sau dintr-o așchie de scândură netrebuincioasă.

Arheologii au descoperit de curând că strămoșii noștri de acum cinci mii de ani se hrăneau cu tocăniță (!). Cartofii au apărut în Europa abia de vreo cinci veacuri,

după aflarea Americii de Columb. Se presupune că respectiva tocăniță a strămoșilor noștri vegetarieni era făcută din napi, sau legume, sau alte plante rădăcinoase, azi epuizate.

Pentru orășeanul-agricultor de acum, cartofii, ciclurile amintite ale semănatului, îngropatului și recoltatului sunt un adevărat coșmar, dacă ține cu tot dinadinsul să cultive barabule la casa de la munte. Ba se scumpește benzina și cu prețul unui drum și-ar putea achiziționa doi saci cu cartofi importați din zonele care nu produc altceva. Din costul a trei drumuri și-ar putea cumpăra mai mult decât scoate el din grădină în doi ani. Dar el zice că se relaxează lucrând în natură. Strânge din dinți, se-njură cu nevasta, care-l face neîndemânatic, încearcă să-și depășească apăsările provenite din nepriceperea lui într-ale cartofilor, și până la urmă, cu privirea spre avioanele supersonice care brăzdează cerul albastru de aprilie încheiat, își acceptă în dușmănie condiția de iobag al locului său de relaxare.

Va urca la casa lui tot mai stresat de gândul că ba au crescut peste măsură bălăriile printre și peste șirurile de cartofi, ba că au dat iama în ei gândacii de Colorado, ba că a căzut bruma, ba că năstrușnicii hârciogi au luat la rând ghiulelele de amidon și și-au făcut galeriile exact prin mijlocul rândului desenat de proprietarul de pământ. Zilele menite să-i aducă pacea după două, trei săptămâni de trudă se transformă în adevărate dușmăanii mocnite, punctate cu ieșiri isterice, sau căderi de sfârșeală la capătul așa-ziselor zile de week-end. Genunchii tremură, mâinile tremură, o nesiguranță generală guvernează mersul înainte. Apoi,

drumul de întoarcere, în răstimpul căruia, dacă nu e la volan, să se ferească din fața bolizilor ce vin din față, privește spre crâmpieul de natură din jur. O oră, două, cât durează călătoria.

Abia atunci simte un fel de satisfacție a muncii împlinite, fără să realizeze că nu s-a plimbat, n-a lenevit cu o carte în mână la soare, nu s-a mulțumit să uite măcar două zile, dacă putea, de condiția lui de iobag al slujbei de la oraș.

Și toate astea pentru ce ? Zidul de la casă l-a reparat mai an și-a irosit pe el toate economiile făcute. Gardul cu vecinul nu e început, fântâna e tot descoperită. Va veni concediul, unul tot de iobag, când cu ce a mai rămas din banii puși deoparte va trebui să acopere cheltuielile pe zidurile despărțitoare cu vecinii din stânga și din dreapta, apoi impozitul și apa. Până când, într-o bună zi, după ce le va pune pe toate la punct, sătul până peste poate de condiția de slugă a propriei lui case de vacanță, va vinde totul, și grădina cu cartofi.

Cel care va veni o să lase să crească iarba peste tarlaua lui. El n-are structura de iobag. Va investi fără efort să dreagă șura, își va face acolo un alt corp de clădire din bolțari pentru mese mari și invitați mulți. Izolat de lume, cu musafirii din oraș va duce o viață de boier. Nu cultivă cartofi, nu repară garduri, nu coboară la munca fizică, bună de răsplătit doar în bani, dați unor iobagi care să-i facă totul. Cât să nu se plictisească va ieși la vânătoare, va cultiva trei rânduri de flori și nu-și va părăsi condiția lui de orășean, invitând acolo, la casa lui, oameni ai zilei cu care să lege și să dezlege destinele celor de la oraș.

Și el va mânca merele pământului, și el va face gulaș sau tocăniță, dar cartofii vor fi aduși de la oraș. Singura silnicie o va avea femeia lui, la bucătărie, unde va pregăti hrană pentru zece, douăzeci de musafiri. Băuturi scumpe, masă de biliard, canaste, cafele, și nu șiruri de cartofi, desenate pe latul tarlalei cu grebla aceea cu trei dinți. Va vorbi despre Colorado, dar nu va fi obsedat de prezența gândacilor din zona aceea de lume și nici de otrăvurile capabile să extermine în doar câteva ore milioane de viețuitoare galbene cu dungi negre, ceva mai mari decât buburuzele.

Pentru noul locatar cartoful are imaginea paralelipipedică a feliilor gata prăjite și puse în pungi de la Mc Donalds-uri și nicidecum un motiv de stres. Chiar dacă noaptea va avea insomniile sau coșmaruri, între marginile cărora îi vor apărea pe ecranul minții realități deformate, nu se vor ivi nici măcar întâmplător gândacii dungați, sau șirurile de straturi cu barabule pălite de brumele târzii. Și în general nu va vedea în somn cartofi nici roz, nici albi, nici nisipoși, buni pentru pireu, nici lungueți, folosiți pentru tăierea lor cu un aparat special direct în paralelipede.

Va vorbi despre Colorado amintind de un văr stabilit în San Francisco, mare boier și el, cel puțin după ceea ce scrie, care în urmă cu un an și-a petrecut un concediu pe râul din Marele Canion, să-și refacă voința de viață și puterea de a risca. Va vorbi de Colorado cu emfaza cu care abia ar fi sosit el de acolo, dar nu va visa cu gândacii galbeni și vorace, care l-au terorizat pe fostul locatar. Nu

va visa nici cu hârciogi, pentru simplul motiv că respectivul animal nu intră în zona lui de interes cinegetic.

Cele cinci televizoare vor fi folosite în scopuri diferite, iar dacă pe Discovery va apărea o emisiune despre istoria europeană a cartofului în zonele de șes și de munte, la sud și la nord de centrul continentului, va schimba canalul pe MTV și va asculta doar muzica, fără să mai urmărească pe cel ce se exhibă pe ecran.

Omul știe să trăiască și că nimeni dintr-un oraș nu mai are timp nici pentru el, necum pentru cartofii care se vor face sau nu în zonele de munte. Tot el e cel care-i urăște cumplit pe ciobani pentru câini și pentru nepăsarea lor, care-i face să se simtă stăpânii tuturor pământurilor. Pe cultivatorii de cartofi îi disprețuiește, chiar dacă au făcut subiectul unor pictori celebri din celălalt veac, care pentru el nu reprezintă nimic. Sunt doar două secole deja de atunci și ce nu ști se uită mai repede decât ceea ce ai știut cândva, întâmplător. Nici orășeanul-țăran, cultivatorul de cartofi de ieri, nu-și mai aduce aminte nici de Van Gogh și nici de Le Nain. Deși, dacă tot se bate la porțile Europei, care e ceva mai aproape de America, va trebui să se renunțe la pâine și la mămligă și să se treacă pe producții sporite de cartofi. Și acolo sunt iobagi care-și lungesc speranța de viață stând cu capul plecat spre plantele care au răsărit din sămânța pusă în șiruri, căci toți se hrănesc cu cartofi.

Dar asta numai până în ziua în care savanții vor descoperi că gândacii de Colorado conțin un tanin afrodisiac sub elitre, sau în elitre și de-atunci mai departe vor dispărea dăunătorii cartofilor, iar fără ei toată truda

cultivatorului nu mai are nici un haz. Așa se va ajunge ca merele pământului să fie cultivate doar pentru florile lor albe și galbene, care țin o lună, pe niște lujere groase, sănătoase, iar fructele lor vor rămâne în pământ, peren, pentru florile din celălalt an. Se va ajunge din nou la tocănița din napi.

REÎNTOARCERI POSIBILE

A te reîntoarce este ca și atunci când cobori un munte înalt și orizontul se îngustează privirii până la a ajunge o linie dreaptă, aflată la șase kilometri.

În finalul romanului *Marii fericite* am scris, sub forma unei meditații poetico-filosofico-mistice a personajului central al cărții, o experiență de viață re trăită de mai multe ori în exact aceiași parametri. Povestea era simplă : un canar se află în colivia cea mai mică din mai multe așezate succesiv una în alta. Prima e trupul, a doua, sufletul, a treia colivie e duhul, a patra spiritul, a cincea nu e numită cumva, iar mai departe se ajunge într-un alt timp și spațiu. Canarul trece pe rând în coliviile mai largi, descoperă alte dimensiuni ale ființei, apoi, temător se reîntoarce la prima, pentru a se sfârși acolo.

Neexistând o deosebire de esență între duh și spirit, am numit coliviile trei și patru după efectul cuvintelor acestora asupra noastră, primul ca o deschidere spre interior, a unui loc, a unei ființe, al doilea ca o cuprindere

exterioră, mai amplă. Al cincilea spațiu de colivie a rămas de aceea nenumit. Cum spuneam, în prima dintre colivii se află un canar căruia i s-a lăsat libertatea de a circula în voie între cele cinci spații circumscrise. Și cum pentru noi, pentru o bună parte dintre oameni există o subtilă confuzie între fericire și libertate, fără a ști cu precizie care dintre ele o cuprinde și/sau determină pe cealaltă, canarul își descoperă fericirea în clipa în care se vede eliberat din corsetul spațiului mai mic. Aceluiași canar i s-a dat și conștiența trecerii înainte și înapoi prin cele cinci cercuri ale închisorii sale, pentru că toate nu reprezintă decât niște curți interioare concentrice, din ce în ce mai mari, în jurul clădirii principale.

Evident, imaginea depășește limitele unei configurații plane și are o dimensiune spațială, încât gândul spre cele două ceruri-sfere era o trimitere directă la cutuma impusă de teologie, la structura celei din filosofia hindusă. După acele calcule scăpau puterii de imaginare a personajului din carte alte patru cercuri nenumite nici ele, ca și al cincilea, cel transindividual, cercuri ce structurează ierarhii, stabilite și consemnate în canoanele religioase, ce duc spre centrul cosmic al făcerii și desfăcerii lumii. Am oprit accesibilitatea lucidității terestre la primele cinci, ce mai țin de individ și între care, în răstimpul unei vieți se poate circula liber, accidental sau voit. Am oprit la aceste cercuri și sentimentele de eliberare-fericire pentru că mai departe, probabil, toate iau o turnură transindividuală topindu-se într-un eter larg, asemenea taigalei din *Iepurele albastru* al lui Evtușenko, și ea limitată, dar dincolo de puterea de cuprindere a unui om.

Scriam la început că la mijloc era vorba chiar de niște experiențe pe care mi-a fost dat să le parcurg de mai multe ori. Dincolo de ele mi s-a revelat cu exactitate textul *Ecclesiastului*. Ceea ce nu apare în *Marii fericiți* este că acel al cincilea cerc, „nenumit” se află la limita ultimă de la care mai este posibilă reîntoarcerea.

Reîntoarcerea la ce ? La spirit, la duh, la suflet, la trup, reîntoarcerea la corsetul imediatului, al conviețuirii și conveniențelor, al compromisurilor și minciunii, al trădării și al jegului uman, pentru care noțiunea de libertate se confundă cu aceea a facerii de rău, dătătoare de bucurie ascunsă. O istorie umană demonstrează că reacția banală a individului la ideea de rău este una virilă, activă, spre deosebire de ideea de bine, unde, în locul unui sentiment de siguranță, de libertate, de fericire reală apare un soi de adormire a simțurilor, de izolare de grup, de meditație uscată, ascetică. Nimic din ceea ce se întâmplă în jur nu aduce cu așa ceva. Nimic nu mai are în sine măcar voința de perfecțiune, decât trădarea, injuria, abjecția, biciuirea continuă a nervilor din acest imediat controlabil. Asta vede tânărul zilnic în viață sau pe marele și micul ecran și în cărți, asta „consumă” adultul, asta-l educă pe bătrân și-l mai ține cu voință de viață.

Canarul din povestea „marilor fericiți” este cugetul limpede, dăruit de destin să poată fugi de tulburarea lumii, apoi să se întoarcă la ea într-o călătorie fără de plăcere, într-o călătorie unde e silit să redescopere toate cele de care s-a eliberat, să retrăiască sentimentul reificării, al scufundării în mocirla de care s-a eliberat. Este și acesta un circuit închis ca orice fapt de viață trăită.

În crunta realitate trecerea de la o colivie la alta, până la a cincea, încă aparținătoare individului, dar nenumită în carte, se petrece dur, la limita tragicului, ușițele coliviilor succesive rămânând deschise cu o șansă din o mie să mai poată fi nimerite de canar, de călătorul în alb. Căci dacă primele două acceptă încă hainele de oraș, celelalte trei colivii se petrec în haine albe, de spital, printre pereți vopșiți în alb, să pregătească astfel, măcar cromatic, conștiința fragmentată a individului pentru cazul neșansei călătoriei de dincolo, de unde, mai departe, spun textele brahmane și cele sfinte, totul e numai lumină.

O călătorie solitară într-o stare de beatitudine din ce în ce mai de necuprins ca simțăminte și cu atât mai puțin în cuvinte. Substantivele dispar și odată cu ele adjectivele, verbele nu mai au ce mișca și-și pierd sensul. Apar simboluri luminoase ale căror decriptări sunt inițial imposibile, apoi în a cincea colivie vin de undeva primele voci care te anunță stins că de acolo mai departe numele tău este altul. Probabil un sunet de o anumită intensitate pe fondul unui joc de lumini colorate în mov dacă este rău, în alb dacă e bine, în culoarea putregaiului dacă e teluric, în albastru dacă e celest.

Mesajul e decriptat automat nu de rațiune, ci de suflet, încât la întoarcere poți spune cu exactitate ce va fi peste un timp nu prea îndepărtat. Este ca și cum te-ai afla pe un delușor ridicat în plină câmpie, unde orizontul nu se mai termină la șase kilometri, ca atunci când e privit de jos, ci mult mai departe.

Probabil că etapele următoare, cât să mai putem reveni la consistența telurică a conștiinței noastre și a

posibilităților de receptare ale unui text mărturisit sunt de la altitudini mai mari, cu deschideri ample în timp, ce pot trece peste limitele de vârstă ale unei generații. Orizontul vizibil ajunge la două-trei sute de kilometri tereștri. Despre imaginile zărite se mai poate relata câte ceva. Sunt probabil ultimele mesaje. Dincolo de ele se pierde însuși sensul comunicării cu o lume pe care, de fapt, o detești fără urmă de regret. Cu cel de-al cincilea cerc ajung să intre în contact preț de o idee câțiva aleși ce pot apoi demonstra lumii mărunțenia ei, dar să-i și indice reperele mai îndepărtate din evoluție, să descopere o cauză ce se află la rădăcina unor efecte total diferite.

Omului lipsit de geniu i se dă uneori șansa de a parcurge etapă cu etapă trecerile prin cele cinci colivii după care urmează tot atâtea praguri ale întoarcerii spre cea a trupului. Și cum, după ce vezi oceanul orice mare interioară ți se pare un lac și orice lac o baltă, dimensiunile își trădează limitele, iar încor-setarea lor accentuează un ciudat sentiment de privare de libertate. Pandantul libertății, fericirea se rezumă la o stare de confort, în cazul unei opulente mese europene, a unei beții sau a unei partide de sex, încât firesc îmi pun, îți pun, ne punem întrebarea dacă în prima dintre colivii o vom putea găsi vreodată. Pentru că aici fericirea ține de interferențe nebănuite cu mulțumirea, confortul, victoria sportivă la un examen sau asupra partenerului de pat, cu simpla efuziune religioasă, cu credința oarbă în respectarea cutumelor, sau în puterea magică a haitei. Aici, altfel spus, ești fericit când conștientizezi că nu ești nefericit. Experiențele trecerii succesive prin cele cinci colivii suprapuse imaginii

urcării a cinci terase de pe un ziggurat sau munte poartă în ele germenul fericirii, așa cum o concepem aici, în cea mai strâmtă dintre colivii, fără să ne imaginăm că dincolo de al cincilea cerc dimensiunile dispar și întregul eșafodaj al datelor, noțiunilor și cutumelor noastre, al reprezentărilor nu mai au nici o valoare, căci totul e altfel. Or a te întoarce de la **altfel** la **numai așa** este imposibil pentru că ai trecut de spațiul interstițiar al transindividualității, unde un trup mai purta încă pecetea unui nume.

ASALTUL SUPERFICIALITĂȚII

În sens figurat, o citadelă desemnează centrul, de la primele forturi așezate ca ultim refugiu în mijlocul unei cetăți, pentru ca, supraviețuitorii, cu tot ce au mai de preț în cetate, să se retragă acolo și să mai reziste câtva. Fac aceste precizări pentru că lumea de azi, o cu totul alta față de cea din urmă cu două decenii, și-a răsucit privirea dinspre trecut către un prezent frenetic, dominat de incultură și superficialitate, unde confortabilul kitsch invadează, până-n ultimele unghere viața oamenilor. Nimeni nu se gândește spre ziua de poimăine, iar viitorul se închide pe felii de superspecializare ce nu mai comunică, din unghiul lor ascuns, cu lumea.

Câțiva obsedați caută prin ruinele evului mediu, spre nivelurile de jos, un rest de vestigiu care să ne mai lege de o antichitate. Alți câțiva caută să descopere demonii care-au modificat mentalitățile într-un atât de scurt timp, iar alții vor să demonstreze continuități parcelare ce servesc în ultimă instanță politicului imediat. Istoria e rescrisă mai abtirit decât manualele pentru clasele primare să servească unei cauze particulare, în timp ce marile puteri ale lumii vizează globalizarea.

Spiritele se precipită, agitația devine maximă și până la delir nu mai e nimic. Puțini își mai aduc aminte de invazia sovietică din Cehoslovacia din 1968, dar Jan Pala rămâne încă un simbol al protestului civic și național. Tânărul ucis la Genova în confruntările cu poliția din timpul Conferinței G 8, ce are ca scop însăși supremația câtorva state asupra celorlalte a ieșit din rândul eroilor în aceeași zi și a intrat în cel al victimelor, iar știrea s-a pierdut pe o suprafață de ziar plină cu dive, cancanuri, hoții, violuri ș.a.

Masa îngroșată a celor ce știu mai multe decât știau cei de acum treizeci de ani devine nesigură pe ea, pe ziua de mâine și intră în disperare. Nimeni nu mai ține cont de ea. Nimeni nu se mai simte ca făcând parte din ea. Absurdul perfect : actorul și spectatorul se confundă. Ambii joacă alternativ rolul de erou anonim dintr-o piesă proastă. Trăirea doar în prezent a făcut ca mentalitățile să se schimbe. Pe fundalul unor monografii de cartier, ce aduc servicii unei idei de istorie afectivă locală, literatura nu mai are căutare pe piață decât în măsura în care poate să fie transpusă pe ecran. Dar și eroul de pe ecran e uitat

după câteva minute, când pe un alt canal de televiziune un alt erou îi ia locul.

Lume în mișcare, într-un iureș aducător de furtună. Aseziatorul principal al lumii de azi sunt banii, flancați de politic, cărora li se subordonează totul. Rețelele intereselor individuale sunt mai dese decât plasele pentru țăntari. În esență nimic nu s-a schimbat, din acest punct de vedere, din evul mediu, din antichitate. Săpăturile arheologice scot la iveală doar cioburi, statui, oase, monede și ziduri, nu mentalități. Cărțile, și ele, consemnează monografic realitatea de alături văzută dintr-un unghi convenabil, încât nimic nu trece de pelicula de praf ce stă în suspensie la suprafața apei.

Gândirea asociativă și gândirea speculativă au luat locul gândirii filosofice, alungând-o înăuntru citadelei numită bibliotecă sau universitate. Dar cum calculatorul nu dezvoltă decât aceste două tipuri de gândire, între puținii oameni de cultură și marea masă a patronilor, bancherilor, politicienilor, inginerilor, afaceriștilor se produce o ruptură gravă, definitivă, căci nu primul dă tonul pentru mersul lumii, ci masa celor aflați în rețele subtile.

Tot ce ține de arta spectacolului e distracție, tot ce ține de carte e informație, iar ce ține de muzee nu mai interesează pe nimeni. Cei de pe urmă supra-viețuitori ai cetății artei și ceea ce au mai de preț s-au retras într-o ultimă tainiță a bastionului din mijlocul cetății să-și apere avutul, să-și apere rostul lor pe această lume. Căci așa cum zeci de mii de talente se irosesc pe un firmament trecător, alte zeci de mii își află doar la bătrânețe răgazul să se desfășoare,

vetust și ridicol, între timp, în strâmta tainiță a citadelei, din dorința de a fi în pas cu vremea, cei câțiva artiști fac la rândul-le politică, gândesc de azi pe azi, în valută, pierzând marile sensuri ale menirii lor.

Între timp kitsch-ul inundă formând gusturi de hârtie creponată sau lucioasă, cu iz de chermesă opulentă. O expoziție de artă durează cât e vernisajul la care participă doar o mână de colegi de breaslă sau neamuri. Un concert ține cât cântă orchestra sau corul, un spectacol două ore cu nouă spectatori, o carte are viață abia după lansare, cât să ajungă spre cunoașterea unor vetuști, și ei, cititori. O personalitate culturală, dacă nu-și creează o aură pe măsura lumii în care se află, adică un scandal, printr-o participare directă la ceea ce vrea lumea, nu există. Cum nu există nici pentru colegii de breaslă decât atât cât intră în zona intereselor lor. Mari fapte de cultură devin informații inserate în ziare, iar unghiul din care e privit creatorul e cel banal, al senzaționalului facil, ușor de digerat, încât ajunge să fie pus alături de înghițitorul de săbii, de acrobatul pe sârmă ce vrea să intre în Cartea Recordurilor. În atare situație, tendința fiecărui spirit care crede în artă este să se izoleze, să-și afle pacea în intimitate, pentru că oricum ar face, în lumea de azi dintr-un creator de personaje e văzut doar ca personaj, asemeni celorlalți, iar viața lui se rezumă la o simplă anecdotă.

Rămâi stupefiat când descoperi în textele unor tineri oroarea declarată față de muzee, fie ele de artă, istorie sau etnografie. Cine se mai interesează de ele sunt doar câțiva specialiști, și ei cu ranchiuni de nespecialitate, încât până și citadela, acest ultim fort de apărare a valorilor e

distrusă. Se și vântură mereu sintagma dispariției vechii scări valorice. Dar care ar fi cea nouă, pentru că totul e invadat de kitsch-ul noii lumi? Un Hercules modern cunoaște karatè ca și Bruce Lee, singurul lucru neajutorat al noii scări a valorilor este tocmai reluarea la nesfârșit a tramelor clasice, cele care au făcut deliciul a milioane de copii în decursul mileniilor. Căci nici ei, copiii, nu și-au mai găsit între milioanele de creatori măcar unul singur care să le mai „inventeze” basme.

Nu mai trăim decența și calmul necesare înde-letnicirii scrisului. Literatura e pentru consum, arta plastică pentru decorarea marilor palate, în locul posterelor săracului. A dispărut fondul adânc al creației. Ce se vede sunt doar învelișurile sarcofagului în care a fost îngropată mumia ei.

Zece mii de ani, cu o coerență demnă de această specie cu origine dilematică — dacă luăm în seamă ultimele descoperiri ce fac praf teoria evoluționistă și ne îndreaptă mai cu atenție spre cărțile apocrife, către călătoriile lui Enoh, cel dus să vadă marginile pământului —, s-a perpetuat cu variațiunile gusturilor feluritor epoci, un crez al omului de artă, care a făcut ca în cele zece milenii să se petreacă o interferență a creației cu viața ce a împins înaintea o lume. Zece mii de ani s-au retras, în doar două decenii, într-o tainică de citadelă din fața inundației banalului, zgomotului, autodevoratoarei civilizații de final de secol al XX-lea.

În germene, principiul progresului a avut întotdeauna la bază negarea a tot ce a fost, dar negarea în sine nu poate determina progresul. A izola azi trecutul cultural între zidurile unei citadele ruinate, a nega continuitatea unor

teme fundamentale ale culturii, care-au stimulat creația oricărui timp, a banaliza totul prin desacralizare este semnul sfârșitului cetății care i-a avut ca invadatori pe rebelii dinăuntru zidurilor. Niște rebeli la patru ace, indiferenți la ziua de poimăine, decât în ceea ce-i privește ca indivizi.

Trăim sub spectrul semnelor căderii marilor imperii, când regii sunt bufoni, iar zeii se retrag din temple. Asta o știu doar profesorii de limbi moarte și istoricii ascunși în ultima tainiță a citadelei, uitați de asediatori, ori neluați în seamă. Până și clericii cred că semnele sfârșitului cetății numită pământ nu au apărut pentru că sacrificiul lui Iisus a mântuit lumea. Poate, într-o parte a ei, în cealaltă, în cea mai densă se caută viața în ceea ce are ea mai apropiat de natură, de cosmicitate, se caută supraviețuirea prin conservarea resurselor umane, spirituale, culturale. Noi, între timp, vom face postere cu citadela sfârșită să invităm turiști de acolo să ne vadă ce am ajuns...

COMPLEXUL ABSOLUTULUI

Trăim sub spectrul imaginii pe care ne-a lăsat-o Caragiale despre lumea românească de acum un veac și ceva. Absurditatea individului nu se măsoară însă față de o normalitate abstractă, de una exterioară de obicei imediatului și, nu de puține ori, străină unui spirit al locului. Caragiale nu putea să fie decât turist în Germania,

Franța, Austria, Anglia. Politicianismul, prostia, șușaneaua de tip balcanic nu se pot măsura cu rigla politicianismului, prostiei sau abilitații de tip saxon. De vreme ce mare lucru nu s-a schimbat în o sută și ceva de ani, de vreme ce modelele din afară sunt altele decât atunci fără a ne influența prea mult, suntem îndreptățiți să credem că peste cincizeci de ani sau o sută, lumea lui Caragiale va fi la fel de contemporană cu lumea lui, ca și cea de acum. Arma satirei lui va fi folosită împotriva unora sau altora, cum s-a mai întâmplat în ultimii cincizeci de ani, după al doilea război mondial.

Acum avem libertatea să ne recunoaștem contemporani cu personajele lui, cu cele reale din *Memoriile* lui Argetoianu, fără de care, poate, personajele din epocă n-ar avea consistența istoriei.

Sfântul Francisc de Assisi se ruga lui Dumnezeu să-i dea seninătatea de a nu încerca să schimbe ceea ce nu se poate schimba, curajul de a schimba ce se poate schimba și înțelepciunea de a ști ce se poate și ce nu se poate schimba. L-am invocat aici pentru a da greutate unui grup de personaje exemplare, recognoscibile și azi și mâine, pornite din simțirea enormă a scriitorului de acum un veac și jumătate. Caragiale nu a făcut mai mult decât să descopere ceea ce nu se poate schimba, cu înțelepciunea marilor genii, să se așeze pe cumpăna dintre hilar și tragic și să arate cu degetul spre câțiva dintre cei din jur, rămași în memoria colectivă a unui popor, a unei lumi. Că piesele lui se joacă în Japonia cu sălile pline e dovada faptului că acel ceva „de neschimbat” este mai aproape de generalul uman, de structura umanității, fie de ce culoare va fi :

arivistă, superficială, nătângă, vanitoasă, dar în esență dramatică.

Puține, multe, câte sunt, personajele prozei și teatrului lui Caragiale traversează o lume aflată mereu într-o criză de personalitate, de identitate. Între cei doi mari contemporani, Eminescu și Caragiale, nu este o distanță fundamentală, doar că primul, un geniu al spiritului național, reușește să releve cosmicitatea unui popor, în vreme ce al doilea, pigmentând jur-împrejurul cu un specific extrem de colorat, dă dimensiune umană locului. Dacă Eminescu a vrut să schimbe ceva prin poeziile sale și prin articolele sale din „Timpul”, adică un dat ce se dovedește a nu fi tocmai „de schimbat”, Caragiale s-a oprit tot la acel „de neschimbat” și, sub masca umorului, ne-a făcut să credem că nu e chiar așa de grav să fim așa cum suntem.

Și totuși, la limita dintre tragic și caricatural (Jiquidi nu face decât să așeze în mentalul colectiv imaginea umană a pragului dinspre absurd), Caragiale deschide un câmp larg redescoperirii limitelor schim-bării umane în esență. Că în structura sa intimă au luptat două forțe contrarii, una neîncrezătoare în dramă ca forță a schimbării, cealaltă neîncrezătoare în limbajul superficial al întâmplărilor aflate la marginea banului este un fapt real, căruia îi stă mărturie întreaga sa operă. De n-ar fi fost așa n-am fi îndrăznit să-i așezăm alături pe cei doi mari contemporani. Ei dau strălucire și dimensiune spiritualității noastre, ea însăși vizând mereu absolutul, într-o permanentă nepricepere cu actul relativ.

Nimic din ceea ce a lăsat în proza și în teatrul său nu poartă masca relativității. Până și absurdul personajelor sale frizează absolutul.

Or, tocmai aici era locul în care Caragiale descoperea și se încumeta să arate celorlalți ceea ce nu se putea schimba, și a făcut-o cu seninătatea veșnicului perdant, incapabil, ca și Eminescu, să se adapteze unei lumi despre care au scris, în care au suferit și care i-a respins. Ambii atinseseră cu scrisul lor limitele reale ale unei lumi care se voia relaxată de spațiul confuz al absolutului și în permanentă negociere cu relativul. Ambii au pus degetul pe ceea ce se putea numi tocmai : „complexul absolutului” la români, de care se fereau cu toții (cei personalizați) pentru a nu fi judecați drept locuitori de la marginea continentului.

Ticurile verbale, răsturnarea sensurilor unor cuvinte intrate în limba română, forțarea limbii întru epatare sunt, ca mecanisme, identice pentru orice loc de pe pământ unde prizonierii provinciei, încercând să facă abstracție de absolutul din sufletul lor, copiază centrul. Un centru la modă, un centru ce vrea să-i absoarbă (în viziunea naivă a celui din provincie), dar care în realitate nici n-are habar de existența ei, a lor, a oamenilor ce îmbracă hainele de împrumut ale unei alte lumi. În felul acesta personajele lui Caragiale sunt în aceeași măsură și actorii unei piese mai mari, a istoriei, unde își joacă rolurile cu sau fără de har.

Citatele din piesele și proza lui Caragiale sunt pe buzele tuturor, formează obiectul rătălmăcirilor cu tâlc din titlurile cotidianelor ce scriu despre o lume imediată, prăbușită parcă pe scena istoriei actorilor-personaje de

acum un veac și ceva, cum Eminescu, rămas pururi tânăr înfășurat în manta-i, trăiește în spiritul și memoria oricui dorește să se regăsească pe sine într-un spațiu hărăzit de Dumnezeu.

Și Eminescu și Caragiale au avut înțelepciunea de a vedea ce se poate și ce nu, dar și nebunia de a arăta ce nu se poate schimba. Contrar aparențelor, cei doi acoperă întregul univers al spiritualității românești, tributari fiind doar spațiului de unde veneau.

Descoperirea limitelor dintre instanța relativă și cea a absolutului a determinat strigătul disperat al lui Eminescu în fața absurdului și nu mai puțin râsul sarcastic al lui Caragiale. Și el încă nelămurit dacă ceea ce întreprinde vine dintr-un impuls al său împotriva cuiva, a tuturor sau e doar o suită de metope dintr-o frescă de geniu, unde toate personajele sunt vii, palpabile, reale până la a fi monstroase.

O istorie a percepției în timp a lui Caragiale, a felului în care a fost receptat în decursul secolului al XX-lea este în măsură să ne dea imaginea trecerii noastre pe scena evenimentelor ce au marcat o întreagă lume.

Sute de istorici literari, de cercetători, universitari s-au aplecat asupra operei lui Caragiale. N-a rămas neatins un cuvânt, o replică, o virgulă din textele urmărite cu acribie de autor până la ieșirea de sub teascurile tipografiilor. Alte sute de regizori s-au întrecut să-i monteze piesele în grila cerută de canoanele vremii, ori de un specific cultural străin. S-a încercat, nu de puține ori, să fie adus în cea mai imediată contemporaneitate. Fapt absurd, pentru că în realitate textele lui Caragiale nu mai trebuie îmbrăcate în

alte haine pentru a fi înțelese de mereu noii spectatori. Aberant, s-a lucrat chiar pe textele originale, distrugându-le. Un singur lucru nu s-a observat : acel „complex al absolutului” pe care-l are fiecare dintre personajele sale.

Dar, dacă la Eminescu „complexul absolutului” era de factură tragică, la Caragiale, nu mai puțin marcat de limitele impuse de concept, devine un motiv de comentariu asupra absurdului. Caragiale a rămas neîmpăcat până la capăt cu gândul că aparenta relativizare din spațiul spiritual românesc nu e decât o mască sub care se ascunde credința în absolut. Acela a devenit punctul de maximă atenție în care-și pune eroii cu o exemplară atenție. La întâlnirea dintre „ce se poate” și „ce nu se poate” e pragul unde, ca între „da” și „nu”, lasă deoparte masca sub care ceea ce se poate schimba atinge pragul neschimbabilului.

În acele margini, puncte forte, și-a așezat personajele sale, nici mai bune nici mai rele decât cei de acum, ori decât cei dintotdeauna. La acea limită absurdul devine firesc prin acțiune.

Conștienți de valoarea lor, contestați, adulați în aceeași măsură, Eminescu și Caragiale rămân două fețe aparent opuse ale spiritualității noastre, care ating și înfrâng complexul absolutului, apoi se retrag în eternitate. Iar dacă astăzi mai sunt încă dispute în jurul lor, nu ei reprezintă relativul, ci o lume care și-a păstrat nerezolvate aceleași traume.

II. MANDIBULA ZEULUI

IMPERFECTUL

I

Majoritatea cărților sunt scrise la timpul trecut. Chiar dacă evenimentele s-au petrecut în urmă cu doar câteva clipe sau ore intervine inefabilul imperfect care introduce ambiguitatea exactității orei, dar acțiunea rămâne să se fi petrecut deja. Presentul apare arar, confundându-se tot cu un fel de trecut, aflat în proximitatea clipei imediate. La viitor nu se petrece nimic. Chiar și scrierile S.F., deși se petrec în anul trei mii (mai departe nu se aventurează nici scriitorii de anticipație), evenimentele se întâmplă tot la timpul trecut, încât autorul scrierii devine, dacă nu martorul lor, deci cel puțin contemporan cu cele ce se petrec, atunci, prin existența lui virtuală împinsă înainte în timp, ajunge să fie cronicarul unor întâmplări petrecute. În acest fel el e mult mai tânăr decât cele consemnate. Imaginarul și implicit ființa și-o catapultează cu o mie de ani înainte și descrie, de fapt, ceea ce se întâmplă acum, dar exagerat pe una dintre liniile cele mai plauzibile și posibile de evoluție a omenirii. Plusul față de ziua de azi e

dat în majoritatea cazurilor de tehnologie. Mentalitățile, psihologia, comportamentul personajelor rămâne cel de azi.

Încă nimeni nu a putut să imagineze vreuna dintre mutațiile ce se vor petrece în o mie de ani în structura mentală și intimitatea psihică a omului. Mărturie în această constanță a ființei umane stau scrierile anticilor care, din punctul de vedere al psihologiei umane, sunt de o zdrobitoare contem-poraneitate. Până și regula ascensiunii și decăderii imperiilor e consfințită de exemplele prezentului, încât acel timp mai mult ca perfect al acțiunii și întâmplărilor devine un imperfect din secolul al XX-lea, care s-a încheiat ieri. Ce diferă este o structură socială, care separă cu o cruzime de destin ceea ce filosofia materialistă a numit, începând din secolul al XIX-lea, clase sociale. Tipurile indivizilor se păstrează neschimbate. De aceea poate în a doua jumătate a aceluiași veac a fost reluată își ideea că fiecare epocă își scrie propriile cărți despre aceleași teme și personaje, dar adaptate culorilor contem-poraneității, mai vii sau nu, după forța de creație a scriitorilor, stimulată de dorința de receptare a cititorilor.

De la antichitatea romană la secolul luminilor n-a fost nevoie de istorii romanțate. O mie de ani au trecut fără multe urme scrise la îndemâna puținilor capabili să citească. Ideea de scriitor apare abia pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, deși truveri și creatori de piese de teatru pentru un public anume se iviseră încă din Renaștere. De fapt cei câțiva cititori se aflau adunați în jurul universităților, marilor biblioteci și mănăstirilor, în

preajma puterii se afla doar cronicarul de serviciu, provenit fie din mijlocul călugărilor, fie din cel al sfetnicilor luminați.

Oamenii își trăiau viața în perimetrul realității imediate după cutume dictate de credință amestecată cu remanențe primitive, perspectivă spre care pare că înaintăm cu grabă și la începutul acestui mileniu. Singurul scop a fost (pare a fi și acum) depășirea momentelor de criză, al rezistenței în fața invaziilor, prădăciunii, fărâdelegii oamenilor, al opresiunii pe care o vedem azi din perspectiva democratismului contemporan.

Contrar antichității, cei mai puternici oameni ai lumii de azi se feresc de publicitate, nu-și mai au cronicarii de taină, capabili să le eternizeze trecerea. Totul e secret, pragmatic. Și ei, acei oameni puternici prin bogăția lor sunt sigur mai puțin liberi decât un oarecare personaj de carte preluat după o realitate imediată, care-și trăiește viața în desfășurarea ei firească, întâmplătoare, oferindu-și din nimicuri bucuriile cele mai mari. Și pentru cronicarul acestui om mediu toate evenimentele se petrec la timpul trecut. Tot ce rămâne scris s-a întâmplat între adineauri și data nașterii, încât bățalia dintre cinematografie, cea de mare sau mic ecran, și carte este câștigată și din acest punct de vedere de prima. Acțiunea, fie ea de pe vremea dinozaurilor, se petrece sub ochii spectatorului. E vie, convingătoare și în plus nu solicită un efort de meditație asupra a ceea ce se vede și aude. Impactul cu o realitate virtuală din prezent, trecutul îndepărtat sau viitorul previzibil, la nivelul imaginarului de acum aduce după sine o aneantizare a timpului desfășurării întâmplărilor.

Important este ca tot ceea ce vede omul să aibă personaje credibile, un subiect și niște evenimente în care privitorul să se regăsească. El va decela abia după aceea dacă filmul vizionat e pură fantezie și nu merită să participe afectiv, sau e o dramă posibilă, chiar probabilă, unde se regăsește parțial, poate trage niște învățăminte pentru o scurtă perioadă, ori pur și simplu își retrăiește niște întâmplări din propria lui viață, puse pieziș, într-un alt peisaj.

Pragul dintre trecutul verbelor dintr-o carte și prezentul filmului s-a spart. Naratiunea e simplificată pentru a putea să fie livrată cât mai direct. Comen-tariile lipsesc, iar privitorul completează textul dialogat până la nivel de replică stereotipă. Adeseori meditația asupra a ceea ce vede se rezumă la un sentiment de perfecțiune sau imperfecțiune, acceptate așa cum sunt. Dramaturgia este cu totul altceva, și poate că serviciile pe care le face filmul indirect cărții prin întoarcerea „consumatorului” către narațiune, către tramă și personaj puternic sunt venite împotriva dramaturgiei, care, în disperare, propune scheme de istorii rezumate la două ore și jumătate de spectacol, ce nu mai au nici un fel de priză la un public suprasaturat de realitate.

O realitate la care-i place să participe. Sunetul muzicii e „acum”, imaginea plastică e „acum”, replicile de teatru sau film sunt „acum”, doar literatura e într-un fel de „odinioară”. Chiar poezia e „acum”. Toate muzele Greciei antice sunt legate de prezent, în afara uneia singure legate de istorie, Mnemosina.

Spre deosebire de poezie, ca artă în sine, toate celelalte la un loc au format sintetic filmul. Ecranizarea presupune

reconstituirea vizuală a unui text prin toate celelalte arte. E neîndoiebnic că primii mari scriitori au fost istoricii, recuperatorii unor evenimente, personalități, întâmplări. Sincretismul dintre elementul memoriei, literatură, și celelalte arte, ca elemente ale prezentului au format cinematografia.

Artă de sine stătătoare, poezia stă alături de muzică, plastică, teatru într-un turn de fildeș care o îndepărtează de celelalte și o apropie de filosofie. Ea folosește verbul la prezent, la viitor, într-o libertate totală, deși se adresează unui grup restrâns de oameni, de o sensibilitate aparte. Se poate vorbi despre „poezia” unui peisaj, a unei partituri muzicale, dar aceasta nu înseamnă mai mult decât o interpretare subiectivă a unei realități constituită de o altă artă.

Înrudirea dintre istorie și proză o detașează pe aceasta din urmă din rândul artelor și o poate așeza în proximitatea științelor umaniste: filosofie, istorie, psihologie, sociologie, încercând să fie un summum de analize, date, descrierea unor evenimente, figuri de personalități sau oameni de coloratură, a unor medii, mentalități care să reconstituie la un loc o epocă, destine colective, sau ale unor oameni, transformări ce se petrec ori s-au petrecut într-un răstimp scurt.

Acesta ar fi centrul spectrului curcubeului prozei. Către un capăt se apropie de poezie, către celălalt coboară în realitatea imediatului cerut de cititorul ce înțelege lectura ca divertisment, ca un fel de virtualitate ce li se întâmplă numai altora, ca și moartea. Este cazul romanului polițist, de dragoste, erotic, de spionaj, de război, triller-

ului ș.a. capabile în felul lor să dea o imagine coerentă asupra unei realități, schematic văzute, ușor de digerat și de cea mai mare trecere. Aceste tipuri de romane „populare” fac legătura cu marea literatură și dau măsura unui imaginar colectiv, a imaginarului unei epoci.

Evident că scriitorul, acest artist aflat la inter-ferența atâtor domenii fără a se încadra în vreunul dintre ele, rămâne de cele mai multe ori un ageamiu, un intuitiv, care face conexiuni între ceea ce știe și ceea ce vede și citește, devenind cronicarul sau interpretul unor evenimente, și nu de puține ori reușește să suplinească ori să completeze științele umaniste încă nenăscute sau pe cale de a se dezvolta.

II

De necrezut într-o lume a tehnologiei și științei, dar scriitorul ar fi acum deosebit de util întregului spectru al umanului îndepărtat de cosmicitatea sa, de miturile esențiale, arta sa constând în iscusința de a face vie o realitate alterată sau parazitată de factori aleatori. Inclusiv politicul intră sub incidența literaturii, dar nu mai ales el, așa cum s-a dorit întotdeauna în epocile totalitare. Cum se mai întâmplă și în de-mocrație. Nu se poate face abstracție de politic, dar rămâne în folosul artei ca aceasta să nu devină scop.

Arta prozei constă în ceea ce, prin sincretism face arta filmului, dă viață unor personaje, evenimente sau întâmplări ce se doresc a fi exemplare. Concurența reală

dintre cele două arte este una falsă, pentru că niciodată un film nu va fi la baza unui roman, cum sentimentul de acoperire al atâtor domenii adiacente nu poate să fie suplinit prin comentariul cinema-tografic. Este adevărat că prin acțiunea sa complexă, ca artă sincretică, filmul face mai vie exemplaritatea personajelor și întâmplărilor, dar el oprește imaginarul privitorului la nivelul a ceea ce oferă vizual operatorul, la nivelul replicii tăiate, scenaristul, la nivelul interpretării, actorul. Subtilitățile se consumă la timpul imediat și intră în uitare nu mult după aceea.

Puterea de imaginare este blocată la nivelul dorit și oferit de regizor, un „cititor” intermediar mai mult sau mai puțin talentat, astfel că în nu de puține ori procesul de uitare se petrece mult mai rapid decât în cazul citirii de către un individ a unei cărți. Aici factorul regizoral, interpretativ al textului oferit de scriitor rămâne la nivelul puterii de imaginație a cititorului, a culturii lui, el fiind în același timp și regizorul și operatorul ce pun pe ecranul minții scenariul și descrierea oferită. Punctarea elementelor de portretistică, atmosferă și peisagistică, adică plastica imaginii, a imaginarului se face de către autor pentru a sugera cu mijloace minime dar percutante cadrul și subiectul.

Mai departe lucrează cineastul din fiecare dintre cititori. Învățămintele trase și profunzimea lor împing spre străfundurile conștientului un text ce trebuie să întrunească, după regula clasică, atât coerența cât și finalitatea, precum în arta filmului, altminteri sentimentul „consumatorului” de artă este unul de coitus interruptus.

Neîndoielnic că insatisfacția aceasta ține de respirația creatorului de literatură, de puterea sa de constructor, de forța imaginărilor său, ce trebuie să fie de zeci de ori mai puternice decât cea a omului căruia i se adresează.

Tipicul anumitor genuri de proză, numite „ușoare”, pentru că se adresează unui nivel mediu al oamenilor și pentru că își au schemele lor de lucru extrem de simple și cvasicanonice, se păstrează înăuntrul epicului tocmai pentru că reprezintă divertismentul, adică sursa principală de inspirație pentru cineaști.

Literatura mare se transpune anevoie pe ecran, făcând-o facilă, eliberând-o de elementele de fond specifice comentariului epic, ce interferă cu zonele limitrofe ale artelor, pe de o parte și cu științele umaniste, pe de alta. Căci marea literatură se află exact la mijlocul acestor două mari zone ale creației umane, ca un interstițiu, ca un gen de sine stătător de confluență a întregii sensibilități și producții umane. De aceea poate cea mai bună simbioză se realizează în acel om care a studiat una dintre arte, apoi vreuna dintre științele umaniste: filosofia, istoria, psihologia...

Și fizicienii scriu și matematicienii, dar nevoia lor de exactitate, de formulă în baza căreia să rămână de neclintit o realitate îi îndepărtează de pulsația vie a ființei și-i introduce în schemă. Lor li se pretează mai degrabă genul S.F., al literaturii de consum, cu formă fixă, al poeziei în toate subspeciile ei. Libertatea de creație a omului de artă, independent de logaritmi și formule, creator în linia datului uman, cu o perfectă cunoaștere a tuturor

inflexiunilor psihologiei sale poate da viziunii o dimensiune mereu nouă.

În mare, modificările de mentalitate, de psihologie fiind neesențiale la scara istoriei umane, temele se repetă, interpretarea lor diferă de la epocă la epocă, așa cum mereu alte generații de interpreți dau viață partiturilor lui Bach sau Beethoven, cum alte generații de actori interpretează piesele lui Shakespeare sau Molière.

Diferă interpretarea și interpretii, textul și trama rămân neschimbate. Așa li se părea celor de la sfârșitul secolului al XIX-lea, criticilor și esteticienilor, așa ni se relevă azi tuturor celor care vizionează, adică „citesc”, pe măsura tehnicii de acum, trei, patru sau mai multe filme pe zi în fața micului ecran. Se ajunge firesc la saturație. Subiectul, gesturile și mai ales replicile actorilor sunt cunoscute dinainte pentru confortul indus spectatorului, pentru relaxarea lui.

Aici este și cazul cărților menite divertismentului.

Independent de ceea ce dorește cititorul, spectatorul de televiziune, se creează un segment de producții literare și cinematografice etichetate drept ARTĂ. Sintagma „film de artă” a apărut de mult. Nu e exclus ca foarte curând să apară și anomalia „literatură de artă”, adică un tip de producții literare de tiraj mic, destinate unui număr restrâns de cititori avizați, pentru care adevărata destindere este produsul cultural de calitate. Oameni care au răgazul să urmărească nu doar „acțiunea”, ci și stilul, compoziția întregii lucrări, construcția personajelor, sondarea psihologiei acestora și, de ce nu, atmosfera specifică unei epoci.

Și la sfârșitul secolului al XIX-lea exista o literatură de consum despre care azi nu se mai știe nimic. Așa cum azi, noi, întârziată, facem tapaj de postmodernism ca de o modă specifică epocii noastre, simetric, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a existat, fără să se fi numit așa, un antemodernism, care prin ceea ce făcea anunța căderea romantismului, academismului și realismului.

Dacă Baudelaire a schimbat mersul poeziei iscând un scandal imens în jurul *Florilor răului* ce au deschis calea spre modernitate și avangardism literar, același Baudelaire, prin proza sa și mai cu seamă prin nuvela *Fanfarlo*, singura sa lucrare de acest gen dusă până la capăt, ca și Rémy de Gourmont, criticul și istoricul literar ce l-a susținut în demersul său poetic, prin alte câteva romane lăsate tiparului se înscriu în „antemodernism”. Un sindrom ce anunța destructurarea de tip avangardist, care astăzi se suprapune prin formă mult cântatului specific al epocii noastre postmoderne.

Antemodernismul și postmodernismul închid între copertile lor un timp al culturii. Iar dacă nu s-a găsit o altă sintagmă sau un cuvânt care să numească în alt fel actualul timp al culturii, moda de acum, curente artistice devin sterile jocuri pentru cei ce le produc și pentru susținătorii lor, cum și pentru snobime, intelectualitate fără sex cultural. Moda postmodernismului anunță în fapt moartea zeului născător al muzelor.

Neîndoielnic că se va scrie, se va picta, se va compune, sculpta, desena, face filme, dar cultura a intrat deja în jocul păgubos al pieței, al cererii și ofertei. Nimeni nu mai are structura dezlănțuită a marilor romantici gata să

se sacrifice pe altarul artei, să piară în mizerie urmărind niște scilpiri de geniu ce nu mai interesează pe cineva. Marile genii ale veacurilor trecute sunt piese de muzeu. Câțiva universitari mai serioși și mai apropiați zonei lor de interes didactic, câțiva cercetători, câțiva pensionari și doi-trei din ceilalți mai acoperă azi zona atât de densă a creației artistice de la Renaștere la modernitate. Sertarele lor închid fișe ce nu mai interesează pe nimeni. Marile festivaluri muzicale, marile expoziții de artă, marile edituri adună interpreți și creații menite să atragă atenția doar asupra țării organizatoare și nu asupra culturii intrată în colaps.

III

Dramatismul existenței umane lasă loc spectaculosului, dar și acesta, ca și imprevizibilul au niște limite firești. De la un punct mai departe, prin repetare și densitate se ajunge ca totul să fie previzibil și lasă sentimentul de déjà vu, de consumat, de trăit deja al bolnavului psihic. Industrializarea culturii a topit complet farmecul unicatului.

De curând, un muzician îmi spunea că nemți nespecialiști, ai căror copii îi sunt elevi (omul lucrează de ani buni în Germania ca profesor), știu cu exactitate numărul opusurilor și cataloagele unde se află o partitură. Este o chestiune de contabilitate a unor capete organizate, pentru că aceiași părinți nemți își dau odraslele la ore de vioară și pian din dorința de a epata, de a-și depăși propria condiție de afoni. Nu muzica are importanță, ci catalogul în care se află ștима și numărul opusului. Muzicianul

recunoștea două lucruri : unul că el nu cunoștea cu atâta exac-titate nici cataloagele și nici numărul opus-urilor, dar și că dacă un muzician german ar fi la nivelul său de perfecțiune, el ar fi înlocuit imediat.

Mi se pare ciudată această translație a cotidia-nului în artă. Geniile știau puțin, dar simțeau enorm și aveau cheia convertirii în artă a trăirilor puternice. Viziunea lor era una adânc umană, ce nu se poate explica în termenii banali ai unor fraze didactice, pe înțelesul tuturor.

Această artă interdisciplinară — literatura, spre deosebire de cea sincretică a filmului rămâne în limitele ei firești, ale acțiunii întâmplare, în cel mai fericit caz la un timp imperfect, nelimitat, ce se întinde până adineauri, spre deosebire de „prezentul” acțiunii filmului. Un fenomen interesant se petrece în aceste două arte ale narațiunii. Industria caută profesioniști. Îi plătește bine. În domeniul literaturii așijderea, încât se ajunge ca și creatorii cu har să facă producții cerute de piață. Numele mari ale filmului : regizori, actori, scenariști, directori de imagine se îndepărtează de zona din ce în ce mai îngustă a „filmului de artă”, împingându-l spre poetic, spre metaforic.

În literatură, dacă n-a avut loc deja acest transfer complet, din ce în ce mai mulți oameni cu har, cu mult umor, cu un acut spirit de observație, cu o cultură asumată și o bună cunoaștere a psihologiei umane se apropie și abordează genurile căutate de public : triller, polițist, S.F. și genurile limită, unde amestecul poate cuprinde și elemente de politic. Sunt cărțile de succes, best-seller-urile premiate și editate în tiraje de masă, față de genul „de

artă”, să spunem, al romanului de analiză psihologică, sociologic, istoric închistate în formule din ce în ce mai puțin gustate de marele public. Simbolistica la care apelează, structurarea și destructurarea de tip postmodern rămân fără rezonanță, cărțile cunoscând tiraje confidentiale, până la 500 de exemplare, cel mult 1000, dintre care doar zece procente sunt citite.

Întrebarea este : ce va rămâne, industria sau uni-catul ? O carte trăiește mai mult decât un film, dar nu mai departe de 15-20 de ani ai depozitului de bibliotecă. Un autor prolific are șansa de a rămâne pe scena literară doar atât timp cât produce. Criticii și istoricii literari, universitarii filologi analizează, stocheză, clasifică, urmăresc evoluția doar a segmen-tului „carte de artă” (impropriu spus pentru că nu este o carte despre artele plastice, ci una ce se situează, ca literatură, în zona artei).

Acești exegeți mențin în memoria culturală a unei nații, a unui continent, pentru că a spune „universal” de deja prea mult, doar câteva creații ce intră în conul de dezinteres al publicului larg. Cineva, un scriitor, făcea cândva observația că și oamenilor stilați, nu doar masei mijlocii culturale, produsele kitsch le oferă un anume confort.

E de notorietate că un film de acțiune, sau cu acțiune, e preferat altuia static, de introspecții și analize psihologice apăsatate. Lumea nu mai are timp. Presiunea acestuia se exercită asupra tuturor, indiferent de cultură, de pregătire, de structură interioară. Prin hotărârea luată de mulți dintre oamenii cu har de a trece barierele spre arta cerută, nu de consum, se reasează niște concepte ale

noastre vis-à-vis de creator. El nu mai e „nemuritorul”, ci contemporanul operei sale, al relației cu publicul de care trebuie să țină seama. La masa atât de mare de creatori, titluri, filme,” produse artistice, istoria culturii devine un tom tot mai greu de realizat, în momentul în care trebuie să alegi între niște nume ce produc în zona de interferență dintre genuri. Istoria culturii e lăsată, la rândul ei, la o parte, în folosul și spre satisfacția unui grup tot mai restrâns.

A propaga acum amănunte anecdotice din viața unuia sau altuia dintre clasici este un act vetust, câtă vreme nu se mai cunoaște cu exactitate biografia lor și, poate, nici opera. Mai dur spus nu mai interesează viața lor exemplară dedicată artei, literaturii, ci doar detaliul picant. Nemaivorbind că o seamă de opere ale clasicii, dacă nu intră în obligativitatea didactică, rămân azi complet necunoscute. Astfel că în ordinea uitării intră mai întâi biografia, apoi opera și-n cele din urmă numele.

Dostoievski, unul dintre titanii literaturii lumii este citit azi în altă grilă decât pe vremea lui, sau, să spunem, între cele două războaie mondiale. Analiza făcută societății nu mai interesează, ci doar trama polițistă și psihologică, patologia personajelor, cum la Balzac doar sărbătorile galante și propria lui biografie. Proust e lăsat unui grup și mai restrâns de amatori ai atmosferei de salon... E un timp pierdut în căutarea căruia cititorul de azi nu mai riscă să meargă. Preferă să trăiască el splendoarea și decăderea decât să o realizeze imaginar, prin lectură.

Este un alt timp acum, îndepărtat de linia clasică a firescului evoluției literaturii, unde destructurarea de tip

postmodern vine doar ca o slabă replică la ceea ce se consumă uzual. Și autorii literaturii „de artă” au șansa de a supraviețui în memoria colectivă la fel de mult cu cei ai literaturii „de consum”. Din niște complexe provinciale, noi, românii nu producem literatură de calitate în genul popular, de uz. Vrem doar „literatură de artă” și zona e înghe-suită de mulți neaveniți care n-au nici o legătură cu harul. Coșul de gunoi al librăriilor adună laolaltă și creații ce merită să rămână și copii născuți morți într-o egalitate ca-n aceea a sufletelor aflate în fața Judecății de Apoi.

Citind fără restricții culturale ajungi să dai peste niște cărți surprinzător de bine scrise și documentate din genul thriller și polițist. Mult amintita Sandra Brown nu face decât să însăileze trame pentru scenariile de film la care stă căscată o lume. Ea nu intră în linia celor enumerate mai sus. Sunt niște rețete clare, există, pe de altă parte, o întreagă metodă de introducere a ingredientelor menite să atragă cititorul. Se preiau simboluri ale culturii folosite de „literatura de artă” în decursul veacurilor și sunt aplicate cu dezinvoltură. Analiza socială, psihologică, factorul politic nu lipsesc, încât genul literaturii populare se apropie încet de cel al marii literaturi. Avantajul e că multe din aceste cărți sunt popularizate prin ecranizări ale industriei de film de divertisment. Dacă fac parte din divertisment și imaginea exploziei unui creier, odată cu mașina capcană, cu blocul, cu vitrinele ș.a.?

Multe din aceste cărți oferă șansa celui ce le scrie de a putea să trăiască de pe urma lor, de pe urma scrisului, de a se profesionaliza, în timp ce „scriitorul de artă” rămâne să-și asigure existența printr-un alt tip de muncă,

deprofesionalizându-se. Starea continuu depresivă a celui de al doilea, apărută din lipsa libertății de creație, a libertății de desfășurare doar în domeniul artei scrisului, lipsa de apetență a publicului pentru tipul de creație pe care-l practică, îl determină să sondeze doar zonele negre ale existenței, adică exact acelea care sunt refuzate de un public cititor aflat într-un continuu stres. Scriitorul e pus la zid de o existență precară, e pus la zid de insolența și superficialitatea publicului, e pus la zid de poziția sa neutră față de vârtejul vieții sociale, e pus la zid de veșnicul decalaj dintre ceea ce ar dori să pună pe hârtie și ceea ce iese dintr-un psihic deprimat. Proli-ficitatea scade. Forța de presiune a socialului în care trăiește pentru a-și asigura existența și voința sa de supraviețuire prin artă se ciocnesc permanent, așezându-i piatra de mormânt peste creație încă din timpul vieții.

MANDIBULA ZEULUI

Nu-mi mai amintesc cum se numea acel vicepreședinte. Sunt ei uitați și președinți de state și n-are importanță. Seara, deci, s-a încins un chef cu toate detaliile

știute. Păstrăvi, vin, țuică, afinată, votcă, mici, carne de mistreț, bere, brânză, cântece și dansuri, serenade. „De ce m-ați dat de lângă voi?”, „De-ar fi mândra-n deal la cruce”. Prin poieni se fugăreau tineri domnișori și tinere doamne, fără să le pese că picase roua cât bobul de mazăre. Luna era și ea pe undeva pe cer, văzută sau nevăzută. Stelele impasibile clipeau din dreptul vieții lor ca niște electroni ficși spre un nucleu ce se învârtea nebunește. Dumnezeu se odihnea puțin pentru că urma duminica. Se auzeau țipete de fete isterizate de ideea că vor fi prinse curând și li se va întâmpla să simtă roua pe fundul gol. Un adevărat rai al dezmățului, cum doar anticii știau să-l trăiască, să se lase furați de bucuria lui. Mițu era în mare vervă, deși crezusem că zace în el doar un montaniard. Pusese atât de bine ochii pe o tânără proiectantă încât peste un an aveau să fie căsătoriți și cu un copil. Cabanierul nu dădea semne de oboseală și nici de supărare, ba pe chip i se putea citi o mare mândrie că s-a acoperit de glorie și de data aceea, făcând rost de păstrăvi și mistreț.

A trebuit să caut prin vreo trei camere cu două paturi să-mi pot găsi un loc unde să mă culc. De-afară continuau să se întretaie ecourile cântecelor cu țipetele femeilor și grohăitul domnilor deveniți copii, ce făceau pe urșii și mistreții pe după tufe, să le sperie. N-aveam un sentiment anume față de tot ceea ce se întâmpla. Ba, în imaginația mea vedeam un domn cu nădragii pe vine ascuns după o tufă, ce n-are de lucru decât să sperie o bacantă fugărită de un faun, printr-un mormăit lung, când în spatele lui un urs natural așteaptă să-i șoptească la

ureche că i-a călcat teritoriul. Momentul adevărului, când domnul descoperă dintr-o dată trei lucruri : că umbra de lângă el mișcă și vrea să-l apuce înainte de a-și fi tras nădragii, că faunul nu e altul decât subalternul său și, în fine, că bacanta e chiar nevastă-sa. Am râs și n-am mai văzut rostul efectuării unui traseu de munte, doar pentru a ne afla în treabă, când oamenii se simțeau atât de bine la cabană.

A doua zi, în zori stăteam singur pe terasă. Fumam, beam o cafea rece, rămasă neatinsă pe masa de peste noapte și așteptam să se trezească măcar personalul cabanei, ca din zgomotul făcut de femeile acelea ce aveau de strâns resturile petrecerii câmpenești să se deștepte și oamenii din alaiul vicepreședintelui, să văd dacă vor să pornim mai departe sau nu. Primii au apărut cei din grup, apoi însuși zeul-vicepreședinte, cu un tonus vital care m-a inhibat. Era limpede că vom pleca și încă repede. A apărut și Mițu, cu mândra lui, mi-a transmis sarcina de a le fi călăuză pentru că el e foarte ocupat. Am dejunat în timp ce cabanierul își strunea personalul să strângă resturile de pe mese și să curețe locul, apoi am plecat. Ziua era potrivită pentru o plajă bună sub peretele Bucurei, la lacul Stânișoara. Am pornit peste Șeaua Retezatului, prin Rezervație, pe la Tăul Negru, Cabana Gemenele, cu gândul ca până seara să ajungem la Gura Zlata, unde ne aștepta același autobuz ce ne lăsase la Cârnic. Grupul mergea greoi, nădușit, emanând un miros cumplit de alcool în jur. Mi-era teamă să nu-și fi luat și niște sticle cu ei, să bea pe drum și să mă trezesc că pică vreunul pe la

Șeaua Retezatului sau la coborârea spre cel mai de jos dintre tăurile Gemene.

Drumul fiind ușor, ajunși la prima terasă alpină, printre jepi i-am văzut cum se strâng în jurul vicelui să încerce să-l abată din hotărârea de a mai traversa muntele. Le zice : „Nu se mai poate, mașina ne așteaptă la celălalt capăt al traseului ! De ce nu ați spus de la început ?” Eu stăteam pe o piatră, la vreo cinci metri, în față, singur, eram marcajul în mișcare, obiectul după care trebuie să te ieși pentru a ieși din Labirint. Nu mă simțeam în apele mele, câtă vreme, la fiecare dintre popasuri, se punea la îndoială rostul acelei ieșiri, și existau destui capabili să facă drumul înapoi, să mai bea ceva la cabană, apoi, folosindu-se de vreo legi-timație, să-i scoată din ale lor pe șoferii de la punctul forestier din Cărnic și să-i determine să-i ducă până la cea mai apropiată gară. Mă ridicam înainte să dea semne careva că vrea să pornim, vicele-zeu mă vedea, îmi zâmbea și își punea în mișcare cohortele.

La Lacul Stânișoara, chiar înainte să fi început urcușul pe Șeaua Retezatului, când ies din tine toate relele de priporos ce e, la un popas, îi văd cum scot din rucsace sticlele luate de la cabană. Mă trec fiorii, știind ce va urma. Mă simt răspunzător, eu, un puști, de viața acelor oameni care-și știu unii, altora și culoarea chiloților. Apoi mă detașez : Eu sunt un puțoi pus să-i ducă în munte ! Nu le pot ordona, nu le pot da un sfat...

Am pornit înainte ca vicele-zeu să mă vadă și m-am îndepărtat. La urma urmelor, Mițu știa drumul, mai erau și marcajele și stâlpii indicatori. N-aveau decât să vină după mine. De ce să mă simt eu vinovat dacă, Doamne ferește,

unul păște ceva. Nu sunt șeful lor, nu i-am adus eu, nu mă simțeam legat decât de Mițu, pentru că el insistase să merg cu ei. Voiam să fac muntele, și-atunci tânărul mi-a spus că tot pleacă un autobuz până la Cârnic și să merg împreună cu ei. De la a fi autostopist până la a deveni călăuză mai era o noapte, în care Mițu a cedat plăcerilor vieții.

Urcușul e greu și dacă bagi în tine numai energizante, necum când bei peste mahmureala de dimineață încă o sticlă de vin. Eram pe la jumătatea hornului cu poteca în zig-zag, când m-am oprit și i-am văzut înșirați până aproape de lac. Mi-am spus că fiind duminică Dumnezeu a vrut să se arate darnic și nu ne-a pus în drum o ceață, o furtună cu grindină sau chiar o ninsoare târzie. Cerul era perfect limpede. Bătea un vânt rece dinspre creastă, singurul care putea să fie de folos petrecăreților pe care-i aveam în urma mea. Se spuneau bancuri porcoase. Urina care pe unde-l apuca, fără să se jeneze că în spatele lui vin femei sau alți oameni. Doar de cântat nu le mai ardea, își scosese ră de pe ei și cămășile și maieurile. Lucea transpirația în bătaia soarelui ca pe niște blide puse să se rostogolească antigravitațional, la deal, spre locul unde se adună toate oalele sparte.

I-am așteptat pe șea până au urcat cu toții, cred că mai bine de o oră, timp în care n-am făcut decât să privesc peisajul, să mănânc toată ciocolata pe care o aveam și să-mi beau apa.

Pornirăm spre vale, asigurându-i că nu mai au de urcat decât o scurtă porțiune în apropierea Tăului Negru, dacă vor să-l mai facem. Vicele ordonă „executarea” Tăului

Negru, pentru că așa era în program. Nu știu în care anume, pentru că din spusele lui Mițu, vicele și mai toată instituția aceea județeană, prezentă acolo prin cei mai de seamă reprezentanți ai ei, nu mai urcaseră niciodată muntele și nu știau să privească o hartă turistică decât ca pe un tablou abstract cu verzuri și maroniuri până la albul cel mai imaculat. Se supuseră plini de voieșie, de parcă tăul cu pricina ar fi fost plin cu vin negru. I-am panoramat, dintr-un reflex de călăuză, și-am început să râd imaginându-mi că arăt exact ca o oaie care duce la păscut o turmă de ciobani beți. Aveau fețele congestionate de efort și de efectul băuturii. Pe șea strecurară de la unul la altul, ca pe niște manifeste ilegale, două sticle de tărie. Se simțea mirosul puternic al alcoolului și al transpirației. Se auziră câteva grohăituri după îngurgitarea licorii.

Coborâram panta lină, apoi abruptă spre tăul de jos al Gemenelor, apoi îi dădurăm ocol. În spatele meu se formase un lung șir indian pentru că drumul nu era marcat decât printr-o potecă pe care doar un ochi obișnuit cu peisajul de creastă putea să o descopere. La lac trebuia să facem o haltă. Toți voiau să se adape. Nu mai simțeau nevoia nici de țuică, nici de vin, poate de o bere, dar cum în Rezervație nu era așa ceva, băură din apa lacului.

Începu urcușul spre Tăul Negru, mult mai anevoios decât și l-au imaginat. Peisajul era de o sălbăticie care-i inhibă. Uitară de unde sunt, cine sunt și începură să se minuneze de bogăția florei din jur. Abia în momentul acela i-am simțit mai apropiați. Un ciopor de capre negre era sub vârful Șesele. Le-am atras atenția în direcția respectivă. Erau încântați. Puteau bifa între substantivele

văzute cu ochii și „capra neagră”. Nu se mai spuneau glume, nu se mai făceau spirite pe seama unuia sau altuia. Doar un inspector de la finanțe, ce avea rău de munte, când i se arătară lacurile din vale zise : „Dă-le dracului de scuipători !”...

La tău se făcu un popas, ultimul înainte de cabana din Rezervație. I-am asigurat că de acolo mai departe nu vor avea decât de coborât o porțiune de drum înapoi, pe unde am urcat, și mai departe de bifurcația dintre drumul spre Cabana Gemenele și lacurile cu același nume până la capăt. Contrar bănuielilor mele efectul a fost acela de golire a tuturor rezervelor aduse în rucsace. Se mânca, se bea. Oamenii stăteau pe steiuri de piatră, un tânăr și două fete se dezbrăcară în slipuri, se aruncară în apa rece a lacului și ieșiră imediat afară. Chermesa era după noi. Mai lipseau micii, pancartele cu : trăiască ceva sau cineva !... și berea, și cremvuștii și fanfara. Dar, după ultima înghițitură, pentru că tot nu vor mai avea decât de coborât, cum le-am promis, începură să și cânte. Vicele stătea ca un țap ocrotitor pe o stâncă. Cioporul de la județ la picioarele lui.

O fetică pe care-o curtase fără jenă și seara, la cabană, apoi dimineața, și pe drum, și pe șeaua Retezatului, deși lui îi dăduseră ocol altele câteva, îl rugă duios să-i rupă o floare de gențiană ce se afla la capătul de jos al stâncii pe care era. Vicele-zeu-țap se aplecă. Bolovanul se mișcă cu toate tonele lui. Vicele-zeu-țap făcu o piruetă, vru să se sprijine pe mâni, dar acelea nu-l ascultară și trecură de-o parte și de alta a unui colț de piatră, astfel că impactul greutății întregului corp avu ca unic punct de contact,

barba. Lumea rămase consternată, paralizată de ceea ce i se putuse întâmpla vicelui. I-am urmărit întreaga evoluție aeriană și în clipa în care l-am văzut că-și scapă mâinile pe după bolovan, am strâns din ochi, știind că nenorocirea e lângă noi. Am sărit imediat cu încă un tânăr să-l ridicăm de jos. Izbitura fusese atât de puternică încât nu-și revenise. L-am întors pe o parte și am rămas uluiți. Omul nu mai avea barbă, ci o masă amorfă de sânge în locul mandibulei. Au venit și ceilalți. Știam că până la Cabana Gemelele va trebui să-l ducem cumva, iar mai departe poate cu o targă, făcută din două bucăți de lemn și cu o pătură fixată la mijloc. Ne era teamă să ne apropiem cu mâna de fața lui. L-am legat cu o cămașă pe sub ceea ce fusese barba și l-au luat doi bărbați mai zdraveni, unul de subsuori și altul de picioare. Mițu se pierduse cu firea, ca și cum povara aceluia accident avea să cadă pe el. Tinerica, speriată peste poate începu să icnească, printre țipetele celorlalte femei și strigătele bărbaților veniți să vadă ce s-a întâmplat, care dădeau sfaturi cum să fie dus.

Dacă până aici fusesem purtătorul de steag al unei chermese, acum arătam ca unul dintre adolescenții ce duc prapurii înaintea dricului. Se tocmiră pe loc câteva echipe menite să-l transporte pe om până la cabană, apoi, acolo, vor vedea ei cum să se schimbe, și să se înlocuiască dacă vor fi aflat o targă. Mă gândeam că la cabană vom găsi și ceva spirt și niște analgezice, pentru că foarte curând omul avea să se dezmeticească și să-i înceapă durerile. Avea ochii larg deschiși, voia să articuleze ceva și se îngrozea că nu-l mai ascultă nimic din ceea ce fusese gura lui până în urmă cu câteva minute. Gemea și-i curgeau lacrimi pe

marginile ochilor, în porțiunile foarte abrupte trebuiră să participe câte patru bărbați la transportarea rănitului. Nu-l mai cercetase nimeni dacă are și vreo mână sau coșul pieptului sparte, ci, ca înțeleși, toți cât ce i-au văzut masa amorfă a bărbii au zis : „Vai, Doamne !” și au pus mâna să-l ducă. Știam că jos, la Gura Zlata își aveau cabane de vacanță și niște doctori cu mare vază, dar mi-era teamă că, fiind duminică după-amiază, nu vom mai găsi pe nimeni.

Mițu se trezise de-a binelea, ca și majoritatea bărbaților. Toată mahmureala le dispăruse cât ce dăduseră peste șeful lor cel bun, care din ziua aceea probabil nu mai avea să-și poată exercita nici funcția. Mi-ar fi trebuit în clipele acelea o aspirină sau altceva acru-amar în gură să-mi pot opri starea de greață care mă apucase. Mergeam în față, urmat de cei care-l duceau pe rănit, apoi de grupul femeilor, iar la sfârșit, de cei mai nepăsători dintre toți, tinerii.

Când am intrat în pădurea de jepi, deși cărarea era destul de largă, a trebuit să mai ajute încă doi oameni, ca nu cumva crengile acelea extrem de elastice, cu ace ascuțite și lungi, să nu-l rănească pe cel transportat. Omul era înalt și avea mai bine de nouăzeci de kilograme. Când l-am întors, după ce încercasem să-l ridic, mi-am dat seama că, deși încă foarte suplu, era greu ca un bolovan. Îl duceau patru și gema din ce în ce mai tare, sau voia să ne comunice ceva, dar nu mai putea. Omul zeu nu mai exista. Trebuse doar o fracțiune de secundă ca să devină o masă anonimă, mai jos decât toate celelalte, pentru că nici măcar nu mai putea să-și comunice gândurile, suferința, dorințele. Degeaba îl tot întrebau pe drum dacă îl doare

cumva, pentru că și dacă ar fi dat din cap aprobator, oamenii ar fi crezut că e mișcarea obișnuită a capului căzut pe spate, îl duceau cu picioarele înainte, ca pe un mort, să nu i se mărească hemoragia. Câte o femeie, mai miloasă, dar și mai obișnuită cu situațiile disperate îi ridica de după gât capul și-l întreba ceva, privindu-l în ochi, să priceapă ce ar vrea să spună, mergea așa până-i amorțea mâna sub greutatea capului rănitului, apoi îl lăsa ușor în poziția lui atârnată.

La cabana Gemenele era un singur om, custodele de la Baza Academiei, care în loc să ne vină în ajutor ne întrebă de aprobări și cine suntem și de ce am intrat prin rezervație. Unul dintre funcționarii de la județ și-a scos legitimația, i-a vârât-o sub nas și i-a zis că dacă vrea să mai toace banii statului stând acolo, la aer curat, să facă bine să tacă, să aducă un analgezic puternic și o targă.

O fi avut, n-o fi avut, nu știu, decât că după ce i-a văzut mandibula zdrobită a celui ce încă mai era vicepreședintele unui județ custodele a intrat în panică, a adus o sticlă de spirt, cutia de prim-ajutor, vată, tinctură de iod, pansament, apă oxigenată. Povestea cu targa rămăsese să se rezolve cu două trunchiuri de copaci tineri și o pătură, pe care urma să o lăsăm la cabana Gura Zlata, chiar la cabanier. N-am zăbovit decât până ce trei doamne, ce făcuseră niște cursuri de prim ajutor, s-au fuseseră în prima lor tinerețe chiar asistente medicale au reușit să-i curețe rana, să-l bandajeze, dar nu să-i și poată opri hemoragia. Unul dintre bărbați propusese aiurea să-i dăm să bea o sticlă de votcă, să-l amorțească, să adoarmă, doar că nu aveai pe unde să torni lichidul în el. Cât l-au spălat

m-am uitat și eu câteva clipe și am rămas uluit cât de diform poate să arate un om fără mandibulă, sau cu ea făcută ferfeniță. Omul începu să geamă puternic, iar sunetele ieșite pe nări aveau un ecou straniu și greu. Ar fi trebuit un anesteziac injectat foarte aproape de locul rănii, dar de unde așa ceva în creierul munților.

Am pornit spre Cabana Gura Zlata cu tot alaiul acela trist după mine ascultându-l pe cel ce venea primul în spatele meu și ținea targa de către picioarele rănitului, pentru că panta fiind mare au trebuit să-l lege de pătura aceea cu două bâte, pe care le duceau pe rând, câte doi, schimbându-se din cincisprezece în cincisprezece minute. Era întrebat de către femeile ce se buluceau în urmă : „Ce face rănitul ? Cum se simte ? A adormit ?” Și primul dintre brancardieri informa grupul asupra stării celui dus. Rănitul nu contenea cu gemetele, apoi scoase un răcnet nazal, pe care cred că l-au auzit cu toții pentru că sunetul a fost preluat de pereții prăpăstiilor de pe margini și transformat într-un ecou sfâșietor. Din clipa aceea nu s-a mai auzit nimic. A trebuit să ne oprim să vedem dacă nu cumva o fi murit, sufocat de resturile mandibulei împinsă înăuntru, sau să nu-și fi înghițit limba. Dar omul continua să respire. Nu mai suportase durerile și leșinase. I-au trecut pe sub nas o sticlă de rom, i-au frecat mâinile și fața cu votcă. Se pierduseră aproape cu toții. Le-am zis, deși nu credeam să asculte cineva hotărârea unui adolescent, să grăbim coborâșul și să ajungem la cabană. Acolo trimitem un mesaj urgent la Spitalul din Hațeg prin telefon să cheme un avion sanitar de la Spitalul clinic din Cluj sau de la Timișoara să-l transporte imediat. Eram complet

bulversat și eu, dar simțeam că toată nebunia aceea de oameni încă mahmuri și speriați poate să ducă spre un final tragic.

Am ajuns sub coama Radeșului când soarele îi mai atingea doar lui vârful. Cine mai avea vreme și suflet să privească în jur, să mai admire peisajele, să vadă caprele negre ce stăteau pe țăncuri la câteva zeci de metri de noi ? Undeva, în spate, când am întors capul, am zărit vârful Bucura, și m-am simțit vinovat că știindu-i cum erau de mahmuri am insistat, n-am insistat, el, vicele a preluat doar întrebarea mea și a transformat-o în ordin : „Mergem la Tăul Negru !”, dar mă știam într-un fel copărtaș la tragedia ce se întâmplase. Dacă nu am fi urcat la tău, dacă nu s-ar mai fi băut, dacă nu le-aș fi spus că de-acum drumul e doar de coborâre, oamenii nu s-ar fi relaxat, și poate că nu s-ar fi întâmplat accidentul. În mod cert, dacă nu se ajungea la Tăul Negru nu se întâmpla nimic, decât poate o nevinovată beție de adio la Cabana Gura Zlata. Eram prea fraged să pot intui că acest tip de autoculpabilizare îmi va aduce multe neazuri și zile negre în viața mea matură și că va fi exploatat din plin de cei din imediata mea apropiere.

Una din grupe era să cadă cu accidentat cu tot. M-am bucurat când am ajuns în dreptul păstrăvăriei și s-au ivit primele vile și cabane. Ne-a ieșit în drum un cetățean ce știa deja de la cel din munte, de la Cabana Gemenele, care-i comunicase prin stație, că vine „un accidentat grav”. Ne spuse că doctorul cu-tare, profesor universitar etc., etc. ar mai fi prin zonă.

– E prea grav pentru o simplă asistență de rutină — m-am făcut purtătorul de cuvânt al grupului. Trebuie o clinică de specialitate.

Omul m-a privit ca pe un frate mai mic al celui rănit, altfel cred că nici nu m-ar fi ascultat. Oricum, mai departe a stat de vorbă doar cu ceilalți. Fusese alertat spitalul din Hațeg, care urma să trimită o salvare până la Gura Zlata. Poate că și sosise, în jos, cât drumul era mai lat, targa a fost dusă de șase oameni. Din când în când, câte o femeie se apropia de accidentat și-i asculta respirația. Gemea încet, dus undeva în lumea leșinului, a celui abis aflat atât de aproape de fiecare dintre noi, la un nimic de timp și de neșansă. De departe am zărit autobuzul special care ne adusese cu o zi în urmă până la Cârnic. Șoferul aștepta în față, apoi, descoperindu-ne a început să se agite. A pornit către noi indicându-ne unde anume să mergem că sosise deja salvarea din Hațeg. M-am retras din fața grupului și m-am așezat pe marginea zidului de sub cabană, în apropierea autobuzului nostru. Ieșisem din utilitate, nu mai avea nimeni nevoie de un stâlp indicator, de o baliză mobilă. Erau între ei, din nou, în jurul zeului lor rănit și dus în lumea abisului. Venise și un medic. I-au dat o injecție să-și revină, i-au pus o mască de oxigen.

Apoi am auzit cum trântesc ușile în urma târgii vârate înăuntru, și salvarea a plecat. Grupul s-a risipit, apoi câte trei, patru s-au apropiat de cabană. Voiau să bea ceva, să uite ce trăiseră în ultimele cinci ore. Mițu a trecut pe lângă mine cu prietena lui. Mi se părea că mă acuză și el... Am rămas pe bordura aceea de lângă gard până m-a strigat, își aduse aminte abia înăuntru că nu eram cu ei, deși le

fusesem tot drumul în față. M-am codit, am cedat în cele din urmă la insistențele lui și când am intrat în restaurant am simțit cum îmi ard obraji. Aveam senzația că toți mă priveau acuzator. Mi-am ridicat ochii să văd o lume ce discuta agitat, doi cu doi sau cu mai mulți. Am auzit câte un : „Doamne păzește !”, apoi : „Săracu’ de el !”... „Nu va mai fi om niciodată !”... „Ce să spunem la județ ?”... „Ce-a fost, atât și nimic mai mult... Oricum vom fi întrebați ce și cum s-a întâmplat...” ....„Cine-a văzut ?...” „Eram în lac”...” Puștiule, tu n-ai văzut cum s-a întâmplat ?”.

Chestia cu „puștiule” am suportat-o cel mai greu. N-am răspuns imediat. Adică fire-a-ți voi să fiți de bețivi și de ce sunteți, după ce vă suport douăsprezece ore, plus aznoapte, după ce vă duc pe unde nu umblă decât capra neagră și urșii, acuma sunt iarăși puști și eventual eu să fiu cel care trebuie să dea o declarație la procuratură despre cum s-a accidentat domnul vice-zeu. Eram gata să le spun câteva, după care să recunosc că asistasem la scenă, când celălalt bărbat, cu care încercasem să-l ridicăm pe rănit după accident, zise că el a văzut de aproape, că a fost primul lângă vice, dar că totul era terminat. Omul recunoscă că fusesem și eu de îndată acolo și că l-am ridicat împreună. Restul știa toată lumea. Omul repovesti de câteva ori scena fără a o scăpa din ochi pe tinerica pentru ai cărei nuri se răsucise vicele să-i culeagă o floare de gențiană.

INSTANȚA EXEMPLARITĂȚII

Într-un interviu dat unui post de radio ascultat de milioane de oameni, de la taximetriști, cu pasagerii aferenți, la pensionari ce-și numără banii și zilele, o distinsă personalitate a zilelor noastre făcea o remarcă dincolo de tot ce putea să-i treacă unui român școlat prin cap, anume că voința de cultură, în cultură, ar aparține doar comunismului. Nu ne lansăm în fireștile comentarii ce s-ar cere făcute de o asemenea aserțiune, ce afectează un întreg specific al umanității de pe orice continent. Vom încerca să constatăm situația existentă în lumea literaturii, devenită, în formele ei cele mai bune, „de artă”, spre a se deosebi de literatura de consum.

Riscul ieșirii din normalitate, în acest moment de fracturare a conștiinței umane, crește pericolul unui schizoidism ce duce, inevitabil, la o înfrângere a culturii, a literaturii, la o cădere într-un abis al pragmaticului, dublat de un alt tip de virtualitate, rece, îndepărtată de structura intimă a spiritului.

Romanul, genul proteic al literaturii intră sub zodia superficializării prin intermediul comodității publicului. El ajunge să hotărască în numele criticilor care anume dintre creatori merită să existe și cine nu. Remarcam cu alt prilej tendința de monografiere a prezentului și trecutului, trăit, ca spațiu și timp printr-un gen lateral romanului : jurnalul. Multe din „prozele artistice” de bună calitate, dar tot fără de căutare la public se axează pe acest tip de monografieri intime și cu bătaie locală. Și iată cum, fără vreo presiune

din afară, în chiar sânul „literaturii de artă”, apare o altă breșă, pe lângă aceea a destructivismului postmo-dernist. În timp ce story-urile rămân apanajul literaturii populare, repet, tot mai bine scrisă, mai bine articulată, mai pe gustul publicului doritor de divertisment.

Interesantă este percepția filmului dramatic românesc, puțin, cât e, de către un public ce acceptă o tragedie americană (nimic din romanul lui Dreiser), unei dramolette autohtone, unde se poate regăsi cu toată viața lui. Or actul lecturii cere un efort suplimentar, pe care omul de azi nu mai e dispus să-l facă.

Viața e în altă parte, dură, gata să înghită orice ființă umană nepregătită și să o trimită în neant. Muzica devine divertisment, arta plastică încearcă să reziste în propria schemă a experimentelor reluate la nesfârșit spre folosul nimănu. Filmul bate teatrul, care, și el, închis între experimentele lui, riscă să fie alungat din cetate și să îndepărteze publicul. Suntem din ce în ce mai mulți, mai deștepți, mai ocupați, mai triști, mai egoiști și vrem divertisment. Arta intră într-o zodie sterilă, sondând doar ceea ce cred oamenii de artă că ar fi specific domeniului lor. Se rupe de public, pentru care mult mai important este să se destindă, să-și găsească două ore de trăire în alt spațiu printr-un film, prin inter-net, printr-o carte „populară”, simplă, cu final previzibil, o muzică de divertisment apropiată de tipul său de psihologie, de starea pe care o are în ziua respectivă.

Totul se trăiește la prezent, totul se petrece de la o oră la alta, iar dacă intervine un element grav, străin propriilor calcule imediate se produce o perturbare pe care,

instinctual, omul o va evita. Pe de altă parte, în toate domeniile apar cărți de specialitate, unele de popularizare, altele pentru asigurarea unui titlu didactic semnatarului, altele pentru popularitatea autorului. Se ajunge și aici, mai repede decât în literatură, ca rafturi întregi de bibliotecă să fie umplute cu cărți pe care nu le solicită nimeni, ori sunt culegeri de predici, rugăciuni, traduceri sau interpretări la prima vedere a unor fenomene reale, previzibile. Asta în timp ce filosofi ai misticii : Lossky, Berdiaev, Bulgakov, Evdokimov sunt lăsați deoparte.

E o tendință, pe de altă parte, de redescoperire, prin filon american și nu direct oriental, a tehnicilor de relaxare și „autocontrol”. Mai precis de autocontrol.

Omul se îndreaptă spre sinele său direct, fără intermediari. Se simte depășit de informația căreia trebuie să-i facă față permanent, în progresie geometrică, se simte incapabil să mai reziste iureșului existenței, unde mișcarea browniană a indivizilor din jur îl prinde aproape tot timpul nepregătit și e nevoit să se întoarcă mereu spre sine, spre disperarea sa, să descopere efemeritatea lui ca om, efemeritatea faptelor sale. Un asemenea om, adică marea majoritate a locuitorilor aglomerărilor urbane își dezvoltă, pentru adaptarea la realitatea din jur, doar gândirea asociativă și cea speculativă. Singura gândire „filosofică” se exersează spre psihismul său, adesea de necontrolat. Psihanalistul e la modă nu doar pentru familiile cu avere. Inevitabil, omul caută, ca o compensare, starea de confort. Nimic nu pare să-l mai impresioneze, nici măcar atunci când este vorba de persoane din familia sa. Face față cu greu tocmai acestor presiuni venite din imediata apropiere,

pentru că între el și ceilalți s-a produs o ruptură. Starea de nebunie și-o simte nu de puține ori în preajmă, iar până la panica producătoare de acte necugetate, până la a deveni un personaj de roman polițist, pus sub urmărire generală, nu mai e decât un pas.

Observația lui Karel Capek că romanele polițiste sunt citite doar de către cei ce se simt victime sau ucigași nu mai corespunde cu un eșantion limitat de oameni, ci unei majorități de consum, care îmbracă haina virtuală a celor două personaje, pe rând, în viața de toate zilele.

Industrializarea actului artistic duce inevitabil la șabloane ce trebuie sparte mereu spre a nu deveni redundante, după regulile dictate de producția artistică. Majoritatea celor care produc artă „de artă” își câștigă existența din altceva decât din produsul artistic, ducând o viață dublă, ruptă mereu în felii, până la demență, riscând să împrumute ceva din activitatea lor diurnă în felul de a concepe produsul artistic, ieșind astfel din jocul adevărat al artei. Un profesor care scrie se va deosebi, în timp, de un scriitor ce vagabondează, la limita subzistenței, dar care trăiește în exclusivitate în lumea artei, chiar dacă lecturile lor sunt asemănătoare.

Chiar și pentru creator, în aceste condiții, arta devine o defulare de duminică, de concediu, de timp liber, când, pentru a face față muncii sale de întreținere, ar trebui să se relaxeze ca toți ceilalți. Cu timpul, devine un robot cu dublă funcție, incapabil să facă altceva decât să muncească, schimbând doar registrul, aflat mereu între realitate și efuziune. Stresul acumulat în munca de fiecare zi își găsește o prea mică relaxare într-un stres de alt gen.

Este omul aflat la mijloc, între necesitățile de ordin fizic și intelectual și altele de ordin afectiv. Jocul nu e doar periculos, dar și extrem de schematic, pentru că trecerea dintr-un registru în altul al existenței se produce cu o imensă eliberare de energie ce duce la sleire, la epuizare și chiar la un blocaj intelectual prelungit.

Călăul și victima sunt una și aceeași persoană și ca atare refuză o relaxare unde apar aceste două personaje ilustrate de propria lui viață. Rămâne următorul din ceață, justițiarul, omul din noapte, din umbră, pe care nu-l vede, dar îl simte. Încet i se insinuează sentimentul grav al celui urmărit, al celui pentru care viața are doar două variante : prima, a unei pedepse mereu amânate, a doua, a unei eterne vagabondări prin lume, cât mai departe, să i se piardă urma sub diferite identități.

Omul de artă, în chipul lui clasic, adică așa cum s-a păstrat imaginea lui până către finele secolului al XX-lea în plan european, avea o identitate bine demarcată de restul lumii. O identitate puternică, pe măsura personalității sale. Omul de artă al sfârșitului de veac și începutul celui de-al XXI-lea este „omul fără calitate” al lui Musil, e individul din masă, deosebit de ceilalți doar prin faptul că resimte mai accentuat sentimentul inutilității lui, până la pragul disperării, fiind complexat atât de viață cât și de indiferența și duritatea celorlalți. Produsul minții și sufletul său nu mai interesează pe nimeni. Produsul vieții lui e inutil. Ambițioșii mediocri sunt la vedere, sunt cu personalitatea desfășurată liber. Omul sănătos vis-à-vis cu omul boalnav. Adică, meditativul, contemplativul de oricând.

VERTICALA LOCULUI

Monseniorul Ghika nota, cu deplină înțelegere a ființei umane : „Progresul sufletului constă în a face din dragoste ceea ce ar trebui făcut din datorie”. Aici e o sublimă diferență între spiritul latin, capabil să evolueze doar într-un context colorat, complex, în libertatea de alegere a surselor și resurselor, unde factorul asociativ-speculativ dă imbold imaginației, iar sufletul se construiește prin afect, și spiritul germanic, ori extrem oriental capabile să se edifice printr-o asimilare determinată, motivată de înțelegerea exactă a locului conștient asumat în interiorul unui sistem creat. Motivația intimă a lui „a face din dragoste ceea ce ar trebui să faci din datorie” anihilează, în fapt, al doilea termen și ne aduce în postura, cunoscută deja, a asumării istoriei.

E o datorie oare, în nebuloasa în care plutim, să ne dezvoltăm spiritul civic încât participarea la mersul comun spre bine să nu aibă apăsare ? Unii din contemporani consideră că spiritul civic e înlocuitorul celui patriotic, și confuzia, în mintea multora e imensă, de vreme ce li se propune să-și manifeste acest spirit în perimetrul blocului de locuințe și mai puțin în agora, unde se dezbate probleme ale întregii națiuni. Or, în aceste condiții mai e o datorie să mori azi pentru un ideal ce vizează poporul tău ? Vechiul Testament zice că da.

Conservatoare, Biserica oferă singurul decalog capabil să dea legitățile funcționării armonioase a unei societăți mici sau mari. Biserica apelează la afect. Prima

erezie importantă împotriva creștinismului a fost a lui Arie. N-avea nimic comun cu societatea de la finele antichității, ci cu om ca ființă vie, liberă. A prins mai cu seamă în nordul Europei. Toate celelalte erezii, unele devenite religii, motivate de contextul istoric și al îndepărtării bisericii catolice de realitatea umană a societăților de ev mediu se nasc tot în spațiile respective ale Europei : forme ale protestantismului, care pleacă în întâmpinarea omului și refuză pădurea de simboluri a creștinismului.

Ciclic, în spațiul germanic spiritul întoarce spatele lui Dumnezeu. Ultimul dintre gânditori fiind Nietzsche, ca tot în același spațiu să apară voci grave și limpezi ale celei mai pure credințe creștine : Kierkegaard. Acum trăim sub presiunea unei orizontalități maligne, a unui determinism pe spații înguste, capabil să ofilească cele mai optimiste forme ale materialismului dialectic. Viața însăși face ca, mai cu seamă în spațiul urban, spiritul să fie înlocuit cu fantoșe de moment, cu nimicuri celebre exact o zi, dincolo de care sunt înlocuite cu altele.

Neîndoielnic că în această lume difuză apar susținătorii fervenți ai teoriei sincronismului istoric, al conviețuirii într-un același timp și spațiu a unor forme de istorie încheiate demult, cu cele contempo-rane. Primitivii, sclavagismul, feudalismul, capitalismul, socialismul, toate, iată, coexistă nu doar pe planetă, dar și în intimitatea gândurilor și îndoielilor fiecăruia dintre oameni. Diacronisntul evoluției societății umane e negat cu vehemență ca și istoria eveni-mentală în sine. O tâmpenie perfectă, pentru că a scoate doar un element, o

personalitate din cursul istoriei face ca întreg eșafodajul orizontalității sincronice să dispară. Cu ele și istoria civilizațiilor, a culturii, istoria universală.

Scrutarea orizontului prezent nu face decât să complice prin simplificare, prin reducere la absurd, fenomenologia unor epoci apuse, la capătul cărora, n-avem ce face ! ne aflăm noi. A exclude epoca filosofiei grecești de la presocratici la Plotin, cu specificul său sclavagist, înseamnă a reduce la zero însăși filosofia, pentru că tot ceea ce s-a construit mai apoi în domeniul gândirii umane a pornit de acolo.

Analiza unei lucrări de artă plastică din Renașterea italiană sau flamandă, cu temă biblică, poate ului pe oricine prin acribia cu care a fost pusă pe pânză întreaga încărcătură de sensuri și simboluri, cunoscute de pictorul renescentist, în așa fel încât nici un milimetru de lucrare nu conține vreun element gratuit. Cum în *Divina Comedie* a lui Dante nimic nu e gratuit. Asta în timp ce oricare dintre lucrările de artă plastică contemporană nu conține decât vreo aluzie la un simbol, la o semnificație profund umană. Se va spune că „habotnicul” artist din Renaștere s-a temut să-și ia libertatea de a depăși ceea ce trebuia spus. Greșit, pentru că o aceeași pădure de simboluri, care azi ne scapă cu desăvârșire, era prezentă și în picturile de gen. Tot la fel, contemporanul nostru va descoperi că simbolistica sa se rezumă la efectele cromatice redescoperite de Itten în *Psihologia culorii*.

Privesc în jur și descopăr un deșert în mijlocul căruia s-a instalat un circ cu cai de lemn, cu rien-genspiel-uri, cu mașinuțe care se ciocnesc absurd, fără să fie rănit sau să

moară cineva... Un circ cu sumedenie de aparate dătătoare de senzații tari, capabile să scoată pentru o clipă omul din ternul existenței sale. Nimic spiritual, nimic grav, nimic din preajma definirii fericirii. Pare că societatea umană a involuat, s-a întors spre vârsta copilăriei, a învățării vieții prin intermediul jocului, al gestului gratuit. Sensul se dobândește prin necesitatea de a respecta, conștient pe cât posibil, regula unui joc ce stă deasupra a ceea ce se vede în imediata apropiere. Nimic în afară de necesitate, dublată, pentru pierderea completă a busolei, de întâmplare, de jocul de-a nimic al omului ce trăiește de azi pe mâine, cu gândul că poimâine va fi ca ieri.

Se instalează astfel o lene care nu e altceva, după vorbele aceluiși monsenior Ghika : „decât să te privești cu stupiditate cum mori”. Și-atunci unde să mai fie loc de datorie ? Unde să mai fie progresul sufletului nostru în a face din dragoste ceea ce suntem datori ? Simpla încrâncenare pseudo-aristocrată de a vedea istoria în sincronismul ei și nu diacronic, simpla umplere a unui loc golit de personalități puternice, valide, cu vedete ce se succed cu viteza trecătoare a roiurilor de efemeride, schimbă un dat fundamental al omului ca ființă aflată sub presiunea culturii și cu complexe firești în fața neștiinței. Aparent suntem niște ființe versatile, pentru care albul și negrul sunt identice. Ca pentru un orb din naștere.

Un orb căruia nu i s-au acutizat celelalte simțuri pentru a-i suplini infirmitatea. Un om amorf, inconștient de propria sa infirmitate.

Lumea de azi, atomizată cum este, se înde-părtează nu de fața oribilă a unui secol, ci de sine, de înseși noțiunile

de dragoste și datorie. Motivațiile au involuat către necesitatea imediată, către confort și lene, către disperări fără acoperirea unui factor de risc cum este cel real, acela al îndepărtării de condiția sa de creator. Transformarea omului în consumator îl reîntoarce la începuturile civilizației, când fără a fi nici vânător, nici agricultor, nici păstor, se mulțumea cu cele pe care i le oferea natura fără vreo trudă. Natura se numește azi magazin.

Războiul cu sinele, clamat, dezbătut, comentat, este în fapt o bătălie falsă cu o realitate înconjurătoare inventată de om, care, precum nisipurile mișcătoare, cu fiecare nouă mișcare îl scufundă tot mai adânc, în timp ce el caută salvarea într-o cu totul altă parte. Luați-i omului din jucăriile inutile să-și poată descoperi sensul, ca abia apoi să se dumirească despre locul său în lume și de datoria față de acela, ca în final, în unul, neîndoielnic, foarte îndepărtat, să descopere dragostea.

Atunci va avea din nou elementele necesare progresului sufletului său. Acum, în hruba unde stă ascuns, simte vag doar nevoia câte unei bucurii care, și aceasta, nu e mai mult decât „o presimțire a lui Dumnezeu” cum spunea același monsenior Ghika. O presimțire a unei prezențe ubicue pe care în mod rațional o refuză, o presimțire cât o confuzie imensă, când bucuria din sufletul său prinde conturul unui obiect, prinde conturul unei șanse de bunăstare. Din aproape în aproape, din adânc în mai adânc, spre zorii de cenușă ai zilei de mâine, se teme de curaj, pentru că și el nu e mai mult decât „o mare singurăitate”. Se teme de a fi desăvârșit

pentru că simte că „sacrificiul său trebuie să fie conștient de realitatea sa și nicidecum de meritul său”.

Ciudat însă că, fără să vrea, scufundându-se astfel în cotloanele tot mai întortocheate ale vieții sale, refuzându-l explicit pe Dumnezeu, omul se apropie tot mai mult de el.

FICTION, COAFEZE ȘI ALINIAREA PLANETELOR

I

Minette Walters, *Cadavrul din ghețarie*. Un titlu pentru coafeze, am fi spus cu douăzeci de ani în urmă. Un titlu pentru toată lumea, spunem acum. Dincolo de el, o carte scrisă bine, drept pentru care a și luat premiul de debut pe 1992 pentru romanul polițist. Construcție solidă, personaje vii, complexe, cu identități mișcătoare, mult peste însăilările de fanteze cu teme grave ce umplu librăriile noastre, sub semnă-turile unor scriitori de pe la noi. O bună scriitoare, probabil în plină forță, pentru că mai are încă niște cărți apărute. Succesul cărții e asigurat de spargerea tiparelor impuse genului, printre alții și de prolifică Agatha Christie. Cum romanele lui George Simenon, dacă ar avea în centrul lor răufăcătorul, și nu pe comisarul Maigret, s-ar putea înscrie în genul social-psihologic. Căci la el, de cele mai multe ori, polițistul e instrumentul schematic, în timp ce răufăcătorul este cel cu

o viață, personalitate și culoare extrem de complexe. Cititorul-consumator de asemenea texte urmărește însă doar schematicul, iscusința și fireștile rateuri ale personajului zis principal.

Cartea Minettei Walters îmbină genul literaturii polițiste, rămasă într-un plan subliminal, deși ancheta e la vedere, cu cel al sondărilor psihologice. Titlul comercial o strică și nu se apropie nici în vreun fel de *Cadavrul viu*. În esență, cartea este o mărturie despre lumea de azi, din Occident și de aiurea, văzută de la nivelul ei. Adeseori, în timpul parcurgerii textului, se rămâne cu sentimentul că este o piesă de teatru. Acțiunea se petrece în perimetrul insular al unei proprietăți de pe vremea regelui Jacob, moștenită, refăcută, modernizată, izolată de o micuță localitate printr-o pădure care o înconjoară. Conacul, pentru că nu e nici fort, nici citadelă, găzduiește trei femei, fiecare cu viața și tainele ei. O lume semiedenică, unde se petrece ceva neașteptat. Bine conturate, personajele aduc în prim plan o mentalitate general umană care, într-o tratare mai de adâncime, chiar și cu trama de tip polițist în subsidiar, putea foarte bine să se constituie într-un roman social-psihologic modern, aflat în dunga tragediilor antice sau a miticului antic.

Surprinzătoare este pentru cititorul de astfel de literatură tocmai ratarea unui asemenea subiect doar pentru a fi la îndemâna oricui în graba sa diurnă de azi. Pentru a fi „popular”. Poate că în douăzeci de ani ni s-au modificat foarte mult gusturile, poate că acele coafeze ale anilor '80 suntem acum cu toții, cert lucru, pentru noi, scriitorii aflați de cealaltă parte a baricadei culturale, că va

trebui să mai treacă multă vreme până când vom fi capabili să ne lăsăm la mâna pieței, a cererii, ca abia apoi să impunem un alt gust artistic. Deocamdată mimăm, îmbrăcăm haine de împrumut să părem la fel, adică aliniați cumva modei ce se poartă pe la alții.

O societate tensionată de probleme interne nu poate permite autorului să se profesionalizeze în ceva, în condițiile unei sărăcii lucii, când scriitorul trăiește dintr-o altă meserie. Suntem și săraci și complexați, și încrâncenați în ambiția de a fi în rând cu lumea bună. Pe de o parte, fără să o spunem tare, pentru că nu dă bine, nu vrem să scăpăm din mână ceea ce s-a făcut într-o perioadă de cincizeci de ani. Pe de altă parte, o negăm cu hotărâre, riscând să ne pierdem identitatea tocmai prin marginalizarea totală a culturii, a literaturii.

Temele majore sunt în mare parte mult mai aproape de politic decât în urmă cu un deceniu și jumătate. Momentul de vârf al culturii noastre postbelice nu e acum, ci a fost atunci când un Petru Popescu își permitea să scrie relaxat romane relaxante pentru coafeze. Când Platon Pardău își plimba personajele prin spații exotice îmbinând thriller-ul cu romanul de spionaj și cel polițist. Asta pe fondul unor vârfuri cum au fost Buzura, Breban, D. R. Popescu ș.a., a unei lirici profunde ce va trebui să fie reconsiderată — a lui Nichita Stănescu. Poetul a cărui nume nu există pe internet dintr-o voință nesăbuită de negare a unui timp. Hemografia — scrierea cu tine însuși s-a pierdut, cum s-au pierdut și relaxarea necesară producerii unei literaturi de profunzime și a uneia de calitate, chiar și în genul popular. Ni se pare nefiresc ca tocmai în anii de dictatură să existe

perioade propice artelor. Și totuși așa a fost. Teatrul reprezenta un vârf de atracție pentru public. Se făceau montări de calitate, ce stimulau creșterea unor actori de primă mână, descoperiți azi de mari companii cinematografice, cum sunt Iureș sau Caramitru.

Nu cred că doar anumite generații sunt apte de mari acte artistice. Există doar perioade în care talentul lor este necesar, și se poate manifesta. Sunt perioade dominate de un anume echilibru, când creatorul de artă simte greutatea actului cultural și crede în importanța sa națională și, de ce nu, universală. Nu cred că azi nu se mai nasc mari actori. Dar în clipa în care un palid Florin Călinescu, folosit în piese și filme ca actor de plan secund sau terț, acoperă acum scena micului ecran cu înveninările sale politice, când un oarecare „polițist”, Garcea, ascunde numele unui actor minor, când toate canalele de televiziune folosesc actori din generațiile tinere, ce nu pot fi mai prejos ca fond nativ decât generația de aur a lui Rebeniuc, Cotescu, Emanoil Petruț, Ilarion Ciobanu, Toma Caragiu, Leopoldina Bălănuță, Mitică Popescu, Dem Rădulescu și atâția alții, e firesc ca în conștiința publicului tinerii actori-prezentatori să fie percepuți drept redactori de televiziune, ori corp ansamblu, cum inconfundabila voce tabagică a lui Florian Pittiș să fie auzită doar în comentariile textelor de la Teleenciclopedie, vizate de academicianul-ministru Răzvan Theodorescu. Aceleași nume în propria lor umbră.

În prim-plan : existența banală, chinuitor de brutală și aculturală. Numele aruncate în joc de televiziunile particulare dispar după o zi, ca ale infractorilor evadați și prinși de către poliție. S-a superficializat totul. Am fost

împinși înapoi ca după un război mondial. Am fost scoși dintr-o matcă și acum băltim, ca după mari inundații în preajma marilor râuri. Doar câțiva dintre marii oameni de artă și-au asumat să-și ducă până la capăt credința lor în creație, chiar și cu evidentul risc al căderii în neant.

Trăim o altă lume, a unui vulg ridicat la rampă prin cele mai abile mijloace. O lume dominantă de funcționari și politicieni, de patroni veroși apăruiți peste noapte, de escroci. O lume ce domină peste o masă în mizerie, tot mai ignorantă și nepăsătoare față de cultura dăătoare de identitate. Scriitorii mai tineri, pictorii, muzicienii au îmbrăcat haina scrobită a dascălilor universitari și se irosesc între catedră și politică, ori mici afaceri. Sunt la vedere vedete de o zi, fii și nepoți ai celor ce țineau frâiele pe timpul dictaturii. Voiau atunci să-și urmeze carierele părinților, iar acum să ne demonstreze că s-au delimitat de rădăcinile lor și sunt mari democrați, iar generația a doua este, incredibil, bine așezată în posturi pe undeva prin Occident.

Ziarele sunt pline doar de politică, sex și cancanuri. Dacă pe timpul dictaturii sexul era prohibit în scris, în artă, în cinematografie, dar era la largul lui în viața de toate zilele, ca și acum, iar supapa de siguranță era cultura, prin opoziția pe care o făcea, mai direct sau nu, azi supapa este sexul, adică forma cea mai primitivă de manifestare a speciei. Ne întrebăm, adeseori retoric : trebuia distrusă cultura pentru a deveni democrați ? Or acesta era unul dintre obiectivele de atacat pentru anihilarea identității ?

Trăim vremuri de criză mult mai profundă decât se spune, decât se poate crede. Când vizitam țările din Orient

sau Apus mi se părea că lumea aceea trăiește pe cu totul alte coordonate decât noi. Priveam cu ochiul scriitorului, al omului de cultură pentru care memoria culturală, fetișizată prin lecturile de acasă mi se releva sub chipul turistic rafistolat de necesități comerciale. Totul era pe bani, totul era de vânzare. Dar între vestigiul real, din muzee și cel comercial, kitsch era o discrepanță totală. Cultura elenă, deschisă, se integrase prin emigranții ei în America, culturii universale. Nimeni, la vizionarea filmului *Zorba grecul* nu credea că Anthony Quinn era mexican. Irene Papas, Kazantzakis, Elitis... fac parte din cultura lumii. Suntem mai insulari decât ei, iar criza noastră profundă este între complexul de insulari nedefiniți exact, cât suntem latini, și voința de a participa la marea aventură a lumii, cu prețul maxim dat.

II

Ca orice complexați, noi nu ne cunoaștem și nu ne păstrăm valorile asemenea celor din imediata vecinătate, cum nici ei nu au cunoștință de ale noastre, decât pe niște canale particulare, firave. În fond, fiecare dintre țările din centrul Europei își depășește condiția complexelor pe care le are față de Occident după structura mentală și afectivă. Pentru noi e mai ușor să negăm, să dărâmăm ceva, fără a pune nimic în loc, oferind pe tavă celor din exterior toate argumentele pentru a ne desconsidera, decât să încercăm să ne reconstituim în tihnă (aceasta ne lipsește cu desăvârșire acum) un proiect de viitor. Un proiect din

interiorul căruia să fie alături nume de valoare din toate domeniile, de la Zamfir la Voicu, de la Nae Ionescu la Nichita, de la Brâncuși la Coandă.

Câte generații vor mai trebui să se sacrifice până când va debuta și la noi o Minette Walters cu un roman popular la fel de căutat oriunde. Autoarea nu face nici politică laburistă, nici conservatoare, nu e nici o înfocată susținătoare a reginei și nici a cluburilor private ale lorzilor. E un autor ce privește de la nivelul brâului uman al societății spre indivizii din jur, spre oamenii obișnuți, cu sentimente și tare, cu taine și speranțe. Și la urma urmelor, marea literatură a lumii nu are, la o analiză mai atentă, exact tipul de intrigă simplificat în romanul polițist sau thriller ?

Fișele psihanalitice făcute personajelor lui Shakespeare și Dostoievski, cei mai mari creatori de personaje din toate timpurile, nu ascund, în esență, criminali, urmăritori și victime ? Nu apar ele și în cărțile lui Umberto Eco, *Pendulul lui Foucault* sau *Numele trandafirului* ? Firesc, zona cea mai dramatică a existenței umane este cea din proximitatea morții violente, a urmăririi făptașului, a urmăririi victimei în postura ei, nu întotdeauna nevinovată. Imixtiunea filosofiei în domeniul literaturii adusă de existențialismul francez nu îndepărtează de locul faptei eroul romanului, romanul, atâta doar că îl așează în lumina rece a rațiunii generalizatoare.

Noul roman francez se reîntoarce la realitate. La una văzută în manieră pointilistă. Făcea vogă în epocă, dar una mai scurtă ca durată decât pointilismul din pictură. Proza

de notație, proza de atmosferă nu aduc nimic nou în afara voinței de a depăși perfecțiunea stilistică a unei tematici grave lăsată la mâna scriitorului de romane polițiste sau thriller-uri, pentru că se dovedește a fi limitată ca variante și variabile. Eternul uman există. Între centrul culturii, aflat pentru noi în Occident și dus la industrializare peste ocean, și periferia culturii, a celei ce nu este sub nivelul celeilalte, dar prin imposibilitatea de a se comunica rămâne circumscrisă unui spațiu, se creează o breșă enormă. Nimic nu arde în jurul său decât o personalitate puternică, în lava din jurul vulcanului apar alte personalități, nu întotdeauna de lepădat, dar mereu umbrite de cel aflat în mijloc. Periferia repetă gesturile centrului făcându-și, în spațiul propriu, alte centre satelit prin care încearcă să contracareze centrul cel mare, să polarizeze în jurul său pe cei din imediata apropiere, să concureze marele centru. Modelul sistemului electrono-atomic, al sistemului planetar se insinuează în tot ceea ce facem.

În urmă cu zece, cincisprezece ani, așa cum eram, încercam să transformăm România într-un cartier al Europei cu centrul său propriu. Așa apăruse și tihna de a accepta scriitori autentici ce se adresau unei pături medii a oamenilor. Acum, deși alte națiuni sunt mai circumspecte oricărei imixtiuni din afară și preferă să-și aibă propriul lor centru racordat la cel mare, noi eliminăm din start orice fel de coagulare pe teren propriu și ne risipim energiile în speranța unui accept de a fi luați în seamă ca părți, ca indivizi, la masa centrului din Apus. Negăm, spre bucuria altora, ori spre indiferența lor, orice valoare a centrului nostru provincial, care, tot dintr-un complex de

inferioritate, va supralicita orice valoare recunoscută de „marele centru”. E cazul lui Zamfir. E cazul lui Lucian Pintilie, e cazul lui Petru Popescu, reîntors într-o țară care-l adula ca scenarist la Hollywood, e cazul lui Radu Gabrea și al multor muzicieni risipiți prin lume. Acum se așteaptă de la ei totul : să ne salveze cultura, litera-tura, arta, în timp ce pe cei dinăuntru îi negăm, îi marginalizăm voit spre a ieși la lumină doar două trei nume, ce nu se știe dacă vor putea să umple golul creat. Mulți au plecat înjurând o dictatură și s-au întors înjurând un popor și o țară din care făceau parte.

România de azi trăiește etapele succesive ale evoluției regilor Macabei din Vechiul Testament, a regilor care s-au revoltat împotriva unei dominații străine, au rezistat câtva, apoi au reușit să nu se mai poată governa și au eșuat prin a accepta comod o altă dominație străină. E o lecție dată de Biblie pe care nu mai vrea să o citească nimeni. Măcar să o citească.

Minette Walters, prin stilul cărții și analiza nu tocmai comună pentru nivelul romanelor populare, a psihologiei, a mentalităților oamenilor din jur, se apropie de această profunzime a destinului individuale cuprinse într-un destin colectiv. A părților cuprinse într-un întreg. Neliniștile dinăuntru fiecareia dintre personaje : micimea, vanitatea, cedările succesive, micile victorii, marile spaime și taine sunt urmărite cu minuțiozitate. Comentariul nu coboară la nivelul celui tipic pentru romanul popular, dar nici nu atinge răceala abstracției filosofice. E unul al bunului simț, condus cu abilitate într-un crescendo al tensiunii către un final tipic romanului polițist, cu suspans.

Este exact ceea ce face legătura între marea literatură și cea de consum. Avem oameni capabili să scrie asemenea cărți, dar tensiunea continuă ce apasă asupra noastră din toate părțile ne face să fim eminentemente gravi, sub o mai puțin norocoasă stea, cât timp ne lipsesc tocmai tihna necesară unor aseme-nea scrieri și detașarea de cotidian. Cărțile mari se scriu sub tensiunea stării de nemulțumire a autorului, dar și cu detașare de ceea ce se petrece în jur.

În ultimă instanță accentul pus pe monografierea unei atmosfere de cartier, cu nostalgia aferentă, fără descoperirea mobilurilor jocului, fără conducerea de către autor a cititorului prin stări de tensiune și suspans, fără crearea unor personaje puternice, face ca proza să fie ilustrativă, peisagistică, o simplă nara-țiune fără de respirație. O nouă generație de scriitori veniți de pe băncile școlii se îndepărtează exact de această tensiune a textului, pendulând între ilustrativ și monografic, cu sumedenie de trimiteri la bagajul de cunoștințe de istorie. Mai mult nu se poate, așa s-au format. Au încercat doar varianta oferită de societate. Buni stiliști, sunt apreciați doar de criticii literari, poate cele mai sterile ființe din preajma creației. Dacă sună frumos, dacă imaginea e clară, nu mai importă faptul că lipsește tensiunea specifică actului creator.

Totul se petrece într-o zonă a mentalului, a asoci-ației dintre ceva trecut și ceva prezent, într-un spațiu larg al ambiguității și ambigenului. Literatura din Occident, reîntoarsă la realitatea cea mai crudă grație unor spirite vii cum sunt scriitorii latino-americieni, americani, în ultima

vreme, mult mai apropiați de personajele tarate ce nasc tensiuni reale, mai apropiați chiar de literatura populară de gen polițist, au revigorat, și datorită filmului, a exploziei cinematografilei, exact latura directă a scrierii literare. Noi ne ferim de ea din nou, pentru că în cartierul nostru se mai poartă încă un fel de modă retro-post-modernistă, iar detaliile de la centru încă nu ne-au parvenit. Au ajuns doar aceste romane populare ca și cele dintâi *Alexandrii*, ce circulau, ca și cărți apocrife, pe un teritoriu al oralității, al analfabetismului. Snobul din fiecare le va da deoparte înainte de a vedea despre ce e vorba. Nu Dostoievski a dus Rusia mai departe, dar fără el Rusia ar fi fost mai săracă. Nu Turgheniev, Gogol, Tolstoi sau Cehov au schimbat soarta slavilor de răsărit, dar fără de ei nici nu s-ar fi știut că acei slavi au suferit și există. Și totul trebuie luat din dreptul epocilor de stabilitate internă când, chiar sub oprimare maximă, pot să se nască genii, ori în deplina libertate și liniște a celor din Occident. Oricum, romanul nu e și nu poate fi lăsat ca la noi pe mâna amatorilor.

TĂCEREA PERSONAJULUI

Există printre oameni credința că tăria de caracter a unui om stă în puterea de a tăinuți cât mai multe lucruri despre el. Este vorba despre viața lui obișnuită. Că așa sunt lucrurile stau mărturie oamenii, nu puțini, a căror față ascunsă e de departe mult mai complexă decât ceea ce se

vede, ceea ce vor ei să lase să se știe. La nevoie, înăuntrul celei familiei, uneori de la început, alteori sub grija părinților, mai apropiați de unul dintre soți, apare voința (ca o necesitate) de a păstra în secret anumite lucruri care, consideră ei, îi leagă mai mult de copilul lor, deși căsătorit.

În timp, se produce o scindare a aceluși copil în trei părți: una spre tănuirea propriei vieți, cu amoruri interzise vieții lui la vedere, cu sume de bani puse deoparte și chiar cu legături dubioase de afaceri de care nu știu nici partenerul, dar nici părinții. A doua parte prin care continuă să fie legat de părinți, și în fine a treia parte prin care e legat cu o firavă taină de omul cu care a întemeiat familia. Un asemenea om-personaj își are minată continuu viața de familie, chiar dacă face pentru ea atât cât i se cere.

Acest soi de om-personaj apare în ochii lumii drept tipul cel mai puternic și demn de urmat, ducând după el o familie, niște părinți, niște prieteni, semn că acest ideal nu e atins la perfecțiune de marea majoritate, care continuă să vadă în el omul zilei, capabil să facă și să desfacă singur totul.

Realitatea neromânească a începutului de mileniu nu este cu totul alta, în majoritatea cazurilor fiecare dintre membri ei își duce propriile taine, mai ascuns, sau mai la vedere, adică o viață triplă. Și cum acești participanți la cuplul familiei nu ascund un chip fizic, ci niște fapte și sentimente, acea familie ființează doar în acte, pentru că între membri ei nu mai există o taină care să-i lege. Fiecare își urmează viața fără să-i mai pese de celălalt, fără să simtă mai mult decât o ușoară milă pentru unul sau

altul, singurul moment pe care vrea să-l împartă cu ceilalți fiind bucuriile de suprafață, întâmplările de bonton.

Sunt vieți strâmbe, de oameni bolnavi de egoism, căci și un prieten nu este căutat la bucurie, ci la necaz. Oameni-personaje printre care trăim și cu care intrăm în relații de toate tipurile, căci depășesc paginile de carte.

Există, neîndoios, și o formă de destăinuire negativă, prin care, fără a da frâu liber mărturisirilor, omul-personaj îi varsă celui alt doar partea neagră a lucrurilor, încercându-l inutil, ajungându-se la situația cunoscută evitării celui destăinuitor de teama de a nu ne umple sufletul de venin. Destăinuirea de acest fel este un vechi vicleșug al bătrânilor și oamenilor bolnavi prin care speră să-și aproprie compasiunea și ajutorul celor din jur. Când însă toți sunt teferi și vicleșugul e încercat de unul pe pielea altuia se ajunge la rupturi și izolare, la despărțiri. Dar și o despărțire nu e mai puțin decât o eliberare de tensiunile acumulate prin atât de complicate tronsoane de tăinuiri suprapuse. Căci vrând-nevrând orice acumulare de taine duce la ruperea zăgazurilor. Omul-personaj ceva mai șlefuit folosește un meșteșug cunoscut din antichitate, anume de a-l lăsa pe celălalt să-și elibereze sufletul, mimând că este atent, ba dând și sfaturi, pentru ca la sfârșit să spună pe îndelete ceea ce dorește el. O formă mai banală a maieuticii socratice. Și asta e peste tot, pentru că în viața de fiecare zi, oricât ar fi o familie de unită, părțile ei componente vor ceva de la celelalte părți.

Drumul acesta, exploatat de scriitorul de oricând, duce la o inevitabilă despărțire cu ură și mult zgomot. Căci puține drumuri din viața omului duc spre unire, spre

apropiere măcar. Basmele popoarelor au perso-najele principale la vârsta adolescenței, când specia din fiecare funcționează orbește în favoarea unirii, după care basmele se opresc brusc și ne informează că eroii au trăit fericiți. În realitate, eroii au procreat, apoi au început să-și pregătească sufletul pentru pierderea celuilalt, în cel mai fericit caz doar printr-o îndepărtare de el, în cel mai nefericit, prin crimă. Dar basmele sunt pentru copii, copiii sunt pregătiți pentru a deveni niște adolescenți apti de procreare, de perpetuare a speciei, în vreme ce oamenii trecuți de o vârstă încep să se pregătească să sufere cât mai puțin la dispariția celuilalt, să speculeze totul pentru a câștiga mai mult.

Nu știu ce acceptă să destăinuiească unui duhovnic un asemenea om-personaj. Îi spune o jumătate de adevăr sau numai îl numește, ca acela să-l ierte. Joaca de-a duhovnicul, care în Apus ia forma psihana-listului, mult mai dibace și mai poet în asocierile pe care le face, e doar o modalitate a oamenilor mai bătrâni, mai slabi, a celor învinși de a-și elibera sufletul de păcate obișnuite. Galeria personajelor literaturii cuprinde toată această gamă de învinși și învingători trecuți prin viața scriitorului ; mai puțin acel om-personaj pe care n-am să-l văd intrând la un duhovnic sau psihiatru, capabil să-și țină viața de taină ca motor al traiului său cotidian.

Rolul patriarhal al capului de familie era nu doar să aducă bani și să asigure viața celorlalți membri, ci și să le diriguie pașii spre a-i lua locul. Asemenea oameni-personaje se mai găsesc doar în cărțile cu crime la ranch-uri izolate. Căci în viața obișnuită a majorității europene

astea se mai întâmplau pe vremea războaielor napoleoniene, și cam în spatele unor tragedii care au zguduit lumea, când bărbați erau puținii întorși de pe front sau din prizonierate, sau cei care, dintr-un motiv sau altul, scăpaseră de linia întâi.

Lumea de azi e total diferită, la șaizeci de ani de la ultima conflagrație mondială. Nu mai poartă în ea nimic nici matriarhal, nici patriarhal. Fiecare își are de grijă singur. Cu cât e mai singur, cu atât com-promisurile pe care trebuie să le facă sunt mai mici. Nu mai departe decât numărul atât de mare de fete care și-au făcut câte unul sau doi copii și nu-și doresc un soț stabil. Ori cazul și mai ciudat al atingerii vârstei limită revărsându-și sentimentele față de unul dintre animalele domestice de pe lângă casă. O pisică, un câine, o broască țestoasă, un cobai... Suntem oare în fața unor personaje sau a unor pacienți ?

„Fiecare trăiește pentru el” aduce imediat aminte de sintagma „fiecare moare singur”. O lume atomizată ce poate fi pusă foarte ușor sub incidența unor infor-mații și, prin ele, manipulată într-o direcție anume. Oare nu asta a fost și dorința neexplicită de a se crea o masă de manevră, care să nu mai fie legată nici de familie, nici de părinți, nici de vreo cutumă cultural-spirituală, în așa fel ca sentimentul dominant să rămână doar cel de libertate individuală. Acesta ar fi chipul standard al omului-personaj plin de taine individuale al secolului al XXI-lea.

A-ți trăi tragedia în taină, încă, este o problemă de putere morală. A-ți trăi bucuria în taină este și aceasta o dovadă de tărie de caracter. A trăi însă angoasa cleioasă a anonimatului în văzul lumii, destăinuind toate amănuntele

unei individualități maligne, e dovada disperării unui caracter mediocru. Marii oameni sunt într-adevăr singuri. Ei înșiși, prin tot ce fac devin niște taine de nepătruns.

Toți ceilalți oameni au de partea lor doar avantajul singurătății. Este povestea copacului și a pădurii. E un lucru ușor să primești lecții dar depinde de la cine. De un ciclu solar primim lecții de compor-tare de la o spiritualitate anglo-saxonă, când noi suntem carpato-danubieni. Tipurile tainelor și a destăinuirilor diferă. De un ciclu solar încercăm să nu mai fim noi, tăinuind ceea ce ar fi de destăinuit și invers. Ciudățenia constatată de oricine este că atunci când încerci să maschezi ceva, efortul făcut răstoarnă totul și te dai în vileag. Puțini sunt cei ce pot trece prin furcile caudine ale destăinuirilor graduale. Pentru oricine e prea limpede că simplitatea unei existențe dusă la vedere este singura cale de a fi împăcat cu lumea. Acesta ar fi tipul omului-personaj care e acum la îndemână. Dar asta numai dacă vrei să-ți duci astfel viața. Varianta a doua, valabilă doar acestor spații de la capăt de Occident și Orient e asceza, pe care nu o practică doar călugării, ci și oamenii de cultură, creatorii de toate felurile care evită natural orice parazitări ale existenței lor.

GROAPA COMUNĂ

Dacă te afunzi într-o grotă cu buna știință a speologului, care-și caută parcă vremea zăcerii în lichidul

amniotic, se cheamă că ți-ai și asumat riscul izolării complete de lume. Dacă vei cădea și vei striga după ajutor, nu te va auzi nimeni. Nici internetul nu te mai poate ajuta, nici telefonul mobil. Acolo nu mai e nici un fel de semnal, iar încercările tale de a fi reperat după lumina intermitentă a lanternei sunt sortite eșecului. Te pot vedea doar cei ce se află în linie dreaptă cu tine, pe aceeași galerie. Ca în mină. Și despre câte accidente nu auzim că se petrec aproape săptămânal acolo, sub pământ, cu morți și răniți. Mina însă nu e o simplă grotă, așa că recompensele pentru cel mort sunt de 100 de milioane de lei, iar pentru rănit de 20 de milioane de lei. Este respectul firesc pentru cel căzut la datorie, în producție, plătit de cei ce stau la lumină, aer condiționat și comunicare prin internet.

De ani buni, în grotle unde s-a retras cultura se comunică doar prin semnale luminoase pe galeriile aflate în linie dreaptă. Anchete, interviuri, pagini de jurnal intim, pline de sinceritate și amărăciune, eseuri mai mult sau mai puțin speculative, având ca punct de plecare ultimele lecturi sunt texte pe care le citesc, de cele mai multe ori, doar corectorii și redactorii de serviciu ai revistelor literare și încă vreo doi, trei, care, dacă încă n-au pierdut pariul lor cu literatura și arta este doar pentru că nu au jucat.

Trăim o lume a reliefulilor carstice despre care gălăgioasa și de mii de ori mai numeroasa lume de afară nu știe nimic. Nu-i pasă. Nu poate să-i pese de vreme ce idealul său de viață este supraviețuirea. Cine ia totuși în mână o revistă literară rămâne strepezit de stereotipia unor întrebări ce pot funcționa doar acolo unde cultura nu s-a retras în grotle. Astfel, la întrebarea: „în ce generație

considerați că vă încadrați ?” ar trebui să se răspundă simplu : „în cea pentru a cărei victime nu se plătește un leu de la bugetul de stat, iar răniții sunt trecuți la «pierderi colaterale»”. În vreme ce la întrebările de final a oricărui interviu : „Ce proiecte aveți ?”, „Ce aveți pe masa de lucru ?” se poate răspunde sincer : „Salată de vinete cu ardei copti și roșii, apă minerală (că sunt 38 de grade la umbră) și inele de la dozele de bere, în speranța că voi da lovitura pentru o mașină BMW ultimul tip !” Strepezire de groapă comună asezonată cu tot felul de reclame pentru paste de dinți capabile să ne facă dantura ca a rechinilor.

Orice alt răspuns este merit doar să ne luăm noi pe noi în seamă.

Și cum majoritatea criticilor și istoricilor literari și de artă au îmbrățișat cariere didactice universitare, îndepărtându-se și mai mult de cel numit „creator”, tendințele de analiză a feluritor aspecte ale căderii culturii de grotă sunt atât de polivalente încât orice sinteză, capabilă să ducă spre o concluzie, spre formularea unor soluții salvatoare, se lovește de zidul de gumă al constatărilor preliminare, de-altminteri, la îndemâna oricui.

În rest, se glosează frumos atunci când nu sunt în joc niște parti-pris-uri de grup și ne iluzionăm că grotă în care ne aflăm este de fapt o plajă de pe riviera californiană sau din Bahamas, unde-și petrec vacanțele necititorii noștri aleși și cei din umbra lor, care umplu ziarele cu viața lor minunată și plină de peripeții estivale.

De fapt, două generații și, iată, încă una nu sunt pregătite să aștepte de la viață decât ceea ce e rău. Pentru

aceste milioane de oameni binele e la fel de eteric ca și credința în viața veșnică a sufletului după expiere, sau ca aceea în nemurirea numelui de creator de artă și literatură. Or dicționarele pe specialități și *Who's who*-urile de aici sau de dincolo de Ocean nu fac decât să aglomereze laolaltă și la întâmplare, ca niște cimitire, mici biografii de 30–40 de rânduri, niște coșciuge tipărite pentru eternitate.

Din punctul de vedere al criticilor și istoricilor literari fac parte din „generația sandviș” a anilor '70, între care se numără încă productivii Gheorghe Schwartz, Eugen Uricaru, Mihai Sin... Câțiva au plecat dintre noi cu opera neîncheiată. Această generație e situată, în mod cronologic, și doar atât (după datele nașterii și debutului literar), între generația '60 și cea a optzeciștilor, care la ora actuală se ocupă de cu totul alte treburi decât literatura.

Chiar Gabriela Adameșteanu, o vedetă a „generației sandviș”, mărturisea într-un interviu radiodifuzat că-și dorește nespus să se reîntoarcă la masa de scris, la literatură, la creație, până nu va fi prea târziu. Nu de puține ori, privind și în urmă și înspre prezent am sentimentul că sunt, ca mai toți din generațiile ce mai cred în literatură, o fosilă vie, care a supraviețuit propriei sale creații și acum așteaptă doar să apară cutare dicționar de autori, să mai vadă ce scriu unul sau altul dintre istoricii literari care, de bună seamă, au citit doar cronicile, câteva, la doar câteva dintre cărți.

În realitate nici ea, nici Uricaru, nici eu nu credeam în aceste grupări caroiate pe harta literaturii de istoricii literari, cu atât mai mult cu cât grosul titlurilor l-am dat în anii '80 și după '90, cu diferența clară a întoarcerii spre

real (fuga în căutarea cititorului), spre imediatul cotidian, cu o reducere a numărului personajelor și o trecere de la analiza mentalităților de grup, la cele exponențial-individuale. Din nefericire, ceea ce facem acum în literatura post-modernă, post-postmodernă sau cum vrem să-i zicem, este o chestiune ce ține de destinul nostru personal și de incapacitatea naturală a individului din noi de a se adapta la noua lume, pentru că doar în douăzeci de ani evoluția tehnologiilor informației ne-a rupt complet de receptori. De cititori. Puținii, câți mai sunt, citesc orice altceva decât literatură.

Am scris nenumărate tablete în revista „Orizont” pe această temă, cu această teamă devenită realitate, adunate în volumul *Infinitul rău*, eseuri despre lumea în care trăim, dar noi, prostește, continuăm să scriem.

Noi încercăm să rămânem consecvenți, unii la vârste sexagenare, alții pe aproape, pentru că simțim că menirea noastră era arta, chiar dacă acum nu mai corespunde cerințelor unor cititori indiferenți. Nici măcar studenții de la filologie nu mai citesc, necum cei de la drept sau științe economice, facultăți mamut ca număr de locuri în toate universitățile. Ce să mai vorbim de absolvenții sau neabsolvenții capabili să-și toace timpul „navigând” pe Internet, dar nu din dorința de cunoaștere, ci pentru că e mai ieftin decât telefonul în „accesarea” oricărui prieten aflat azi în Canada sau Australia.

Aceasta e lumea în care nu vor mai trăi cărțile noastre. Curentele literare se vor constitui pentru un număr extrem de redus de creatori, doar pentru a putea oferi exemple contemporane generațiilor de profesori de limba română.

Cei de alte limbi vor trăi pe limbile lor. La toate acestea se adaugă o cantitate inhibant de mare de subliteratură, scrisă de civili proaspăt pensionați, ori de absolvenți de grădiniță, pe bani buni și la vedere, pentru că editurile au devenit de la o vreme simple societăți comerciale cu profit scontat. Apoi tirajele confidențiale ale cărților ce ar merita să fie citite și prețurile exorbitante duc la sublima situație în care chiar un roman de Buzura sau Breban să fie citit de mai puțin de zece oameni, fără a-i lua în calcul pe criticii care le răsfoiesc după ce le-au primit de la autori.

Nu se mai citesc ele nici gazetele, iar curând, datorită agresiunii sale acaparatoare televizorul va face loc, din nou, mai pașnicului radio. Trăim o lume în care, paradoxal, actul creator are în el cea mai mare încărcătură sinucigașă. Dar pentru creatorul adevărat, lucid, este totul, este sensul trecerii lui prin această lume.

RECURS LA MEMORIE

La ora prânzului, clopotul bisericii din Weidenthal (Brebu Nou) bate de miezul zilei. Un dangăt lung se plimbă printre cele trei văi, apoi se retrage în cer. Acum doisprezece ani era un sat de pemi, amestec de oameni din Boemia, Austria și sudul Germaniei, aduși pe la 1827 în Munții Semenicului, sub vârful. Aici erau păduri. Oamenii, doar cu topoare și-au ridicat primele case din bârne, izolate de Reșița și Caransebeș, de orice așezare umană.

Acum au venit la sărbătoarea comunei peste 700 de pemi. În 1990 plecau cohortele spre Germania. Casă de casă erau vândute unor oameni de la oraș, să le aibă ca și cabane de vacanță. Se vindea tot. În '90, vara, în august am asistat la exodul lor spre vest. Nu știau exact unde vor merge, ce se va întâmpla mai departe cu ei. După doisprezece ani s-au stabilit, s-au acomodat vieții de acolo. Majoritatea sunt masați în zona Transtein, de la granița dintre Austria și Germania.

În august 2002 a fost reîntâlnirea lor să sărbătorească 175 de ani de la prima așezare în aceste locuri. Povești cu două războaie mondiale, cu deportări în Siberia pot să-ți spună bătrânii din oricare dintre familii. Acum își reconstruiesc alte case, ori le cumpără de la orașenii cărora le vânduseră în '90. Prețurile variază între 10–30.000 de euro. Ca la oraș. În '90 se vindeau cu 3–6000 de mărci, dar marca era 60 de lei. Dacă azi ai vrea să-i dai cuiva 60 de lei ți-ar fi imposibil. Cea mai mică tablă cu valoare monetară din România anului 2002 e cea de 100 de lei. Nu-ți poți lua nimic nici pe 1000. Pe 10.000 poți să-ți cumperi la Wolfsberg (Gărăna) o chiflă sau o pâine. Nici foștii locuitori ai satului, care azi vor să și-l recucerească nu-și dau seama ce se întâmplă cu banii. Trecerea de la izolarea din Munții Semenicolui la viața din Germania, unde primul lucru pe care și l-au făcut au fost casele, trecerea de la leu la marcă, apoi de la marcă la euro i-a năucit. Pentru ei azi o casă în satul în care s-au născut e o bagatelă în banii de acolo, și-atunci de ce să nu și le ia înapoi?... De ce să plece în vacanțe costisitoare în Grecia și Italia, când lor le face bine aerul de Brebu Nou, la un

preț rezonabil și definitiv?... Aici știu cum să trăiască, ce să facă, știu tot, de la locurile cu ciuperci comestibile, la cele ale alunșișurilor, ale smeurișurilor.

Ca și în urmă cu doisprezece ani îi privesc cu reticență pe oamenii care le-au cumpărat casele atunci când au pornit-o spre Germania sute de familii. Al cui e de fapt satul? Noii proprietari spun că este al lor, pemii nici nu vor să audă. De ce să nu-și aibă și ei casele lor de vacanță. Bani au. Bunăoară un maestru de la o fabrică de sucuri de fructe poate câștiga acolo în jur de 35 de mii de euro pe an. Trăiesc în grupuri familiale ca aici în urmă cu o sută de ani. Se ajută, dar nemțește : atât dau eu, atât pui tu. 35.000 de euro e un venit de peste 1 miliard de lei la cursul BNR din august. Până și domnii de la Renel, Conel și orice alte regii din România pot păli. Iar omul e un simplu maestru la o fabrică de sucuri naturale dintr-o comună. Adică el de ce să nu-și poată permite să aibă o casă de vacanță în satul natal?

Cu o săptămână înaintea sărbătorii a început nebunia acoperișurilor. Zeci de case au fost deco-pertate și tapetate cu scândură, folie de nailon sau carton gudronat, să nu intre zăpada iarna în poduri. S-au refăcut relațiile din urmă cu ani, cu țărani din Slatina Timiș, Borlova și Topleț, unde sunt gateri. Le trebuia scândură uscată și țigle de Jimbolia sau Lugoj să le înlocuiască pe cele sparte. Ei nu au pretențiile baronilor români, care-și iau țigle de import cu forme ciudate, grele, scumpe, dar smălțuite. N-au pretenția să-și subzidească în jurul fundațiilor, sau să pună contraforți. În casele acelea s-au născut și bunicii lor și n-au crăpat zidurile de intemperii în o sută de ani. În casele

acelea și-au născut copiii, azi dornici și ei să dețină un spațiu în fosta lor comună.

Pentru a păstra aparența unor bune relații cu cei ce le cumpăraseră casele în '90 — să aibă și ei, în numele libertății câștigate prin deschiderea spre vest, măcar un simulacru de capitalism și bunăstare, așa cum au văzut-o în serialele de la televizor, prin filme, ori au citit prin cărți —, foștii sau noii vecini, pemii plecați și reînțorși le fac orașenilor băștinași mici cadouri: cafea, ciocolată, bomboane. Cu toate acestea se insinuează o anume tensiune între cele două tabere. Fiecare cu propriul său obicei. Ei vin în coloane de mașini de Ziua morților, de Paști, de Rusalii și în august, la Sântămărie. Orașenii vin când pot. Unii stau cu lunile, de primăvara până toamna târziu, înainte de prima ninsoare. Pensionarii. Lupta se dă marțea și vinerea pentru pâinea adusă la două chioșcuri de la marginea lacului Trei Ape.

În celălalt sat, Gărâna — unde taman de ziua sărbătoririi celor 175 de ani s-a ținut, pentru lumea subțire din Timișoara și mai ales pentru tineri a șasea ediție a Festivalului de Jazz, cu invitați din prima linie a acestui gen muzical din țară și străinătate, au apărut sumedenie de pensiuni, una mai cochetă ca alta. Dar pâine, în afara zilelor de week-end, nu se găsește. Mulți fac cinci kilometri până la chioșcurile de la buza lacului. Pemii și-au adus de toate, și-apoi, privită prin folia bancnotei de un euro viața de la noi e nemaipomenit de ieftină, de la benzină la ciocolată, de la pâine la porci, pe care, în preajma sărbătorii i-au tăiat pe capete în sat, de parcă era în ziua de Ignat. Un porc, o sută de euro, doi porci două

sute. Ce este aia la o familie de douăsprezece persoane din care muncesc șase, pe puțin ?

După doisprezece ani, dintre primii cumpărători ai caselor pemilor, timișoreni, reșițeni, bucureșteni au mai rămas doar câțiva. Mulți le-au revândut unor oameni mai cu stare. Iluzia bunăstării capitaliste în care picaseră românii în '90 s-a stins prin '95. Pe atunci pemii dacă apucaseră să se acomodeze în Germania. Acuma ei sunt capitaliștii ăia cu bună-starea. Barometrul existenței arată altfel : noi cu Dacii, ei cu microbuse Volkswagen, în cel mai rău caz. Tot în zilele acelea s-a nimerit să fie și Enduromania, un concurs de motociclete pe teren accidentat, care numai în munții noștri se mai poate ține. Alții n-ar accepta așa ceva. Mulți timișoreni și-au întrerupt concediul și s-au întors acasă de atâtea câte s-au întâmplat într-o săptămână. Erau cei ce recumpăraseră casele, după 5 ani, de la primii veniți. Acum, din octombrie până-n aprilie mai sunt trei oameni în sat și doi polițiști. Doar de Crăciun și Anul Nou e un pic de agitație, în '90 entuziasmul era general. Pemii vindeau tot, doar să se vadă în Germania. Noii veniți stau azi cu urechea la radio și ochiul pe geamul televizorului să afle dacă CSR-ul mai există, dacă Reșița n-a ajuns un orașel turistic, dacă n-au crescut în așa măsură accizele încât să nu mai aibă bani de benzină, țigări și alcool. Exact cele trei componente ale vieții tăietorilor de lemne de acum douăzeci de ani. Căci pemii din cele două sate fuseseră, în marea lor majoritate, tăietori de lemne în pădurile Semenicului. Obsesiile pemilor din anii '80 sunt ale orașenilor cu case de vacanță din 2002. Și azi zona e tot o enclavă, dar cu ciudățenii și

mai mari. Cu niște contraste de existență pe măsura celor din viața României de azi. Când scriam în „Orizont”, în vara anului '90 despre exodul pemilor stătusem o lună între ei și asistasem la furia sângelui unor dezrădăcinați, nu-mi puteam imagina că doar peste un ciclu solar de 12 ani ei vor fi țărani bogăți care vor veni să-și răscumpere casele, să le aibă, ca orășenii, doar pentru vacanță și, cum spun cei peste cincizeci de ani, pentru pensie. Peste alt ciclu solar o să ne trezim alături, niște pensionari reciclați în Germania, ajutați de copii, căci sentimentul clanului e foarte puternic la pemi, ca la orice neam trăit în enclave, bogăți la limita rezonabilului, după nivelul european, și niște pensionari de oraș, cu grade didactice universitare, ciufuți, singuri, alungați de copii, ca la un popor trăit în prea lungă tranziție. „Noi suntem aici de 187 de ani !” vor spune pemii. „Noi suntem aici de 2143 de ani !” vor spune orășenii, iritați și unii și alții de prezența celorlalți, întrecându-se în a se evita. Apoi, cât să se mai echilibreze balanța, casele vor fi revândute din nou de orășenii așezați în Weidenthal unor alți orășeni, ce vor fi patroni și senatori și deputați atunci. Foștii brebeni se vor retrage la oraș, iar din banii luați pe casele lor de vacanță vor face ultimele lor călătorii de pensionari prin Europa.

Doar la ora prânzului va continua să bată clopotul bisericii din Brebu Nou, să anunțe și în Germania și în România că pe Semenici e miezul zilei.

III. GRĂDINA LUI EPICUR

GRĂDINA LUI EPICUR

N-am aflat nici din lecturi, nici de pe la vreun specialist în gerontologie când anume începe vârsta a treia, ce se înțelege prin sintagma aceasta, dacă există și o a patra vârstă, sau e vorba de o variabilă subiectivă ; obiectivă în măsura în care biologicul funcționează sub alți parametri. M-am așezat doar vis-à-vis de ireversibilul timp să constat, ca omul simplu, că mintea, adică înțelepciunea vine abia la urmă, când nu mai folosește la nimic. Acum contempļu și meditez asupra a ceea ce văd :

... Femeia deosebea florile semănatе în ghivece lungi, puse în tăvi late, care să păstreze apa la rădă-cină. Într-un singur ghiveci din acelea de plastic avea plantate câte

cinci, șase soiuri ce înfloreau pe rând, până târziu, toamna. Pentru mine toate florile acelea erau simple verdețuri, chiar buruieni, ce-mi dădeau o senzație de sufocare. Erau puse afară, pe un contrafort al zidului, una după alta. Simpla prezență a atâtor flori într-o atmosferă ploioasă mă făcea să mă simt ca într-o seră. Nici lângă ziduri sau scândurile șurii nu a rămas vreun loc neplântat. Caprifoliu și mușcate, zorele și margarete de cultură, maci și imortele, gherghine și crizanteme înconjurau perimetrul curții...

(„Literatura”, așa, între ghilimele, este forma peiorativă a discursului politic, economic, juridic, filosofic, istoria sa, deci a unui domeniu profesionist. Mai acut ca oricând, azi, scriitorul e un outsider, care-și dă și el cu părerea, sau pur și simplu pune pe hârtie o impresie de om contemplativ. Lumea a ajuns la vârsta a treia, ori în fața ei, ca la sfârșitul celor trei veacuri de elenism, după ce parcursese întreg palierul po-zițiilor eticiste și logice din filosofie ale cinicilor, scepticilor, megaricilor, cirenaicilor, și se retrăsese în stoicism. La fel avea să fie peste alte trei veacuri, la sfârșitul imperiului roman. Au fost în Europa imperii care au trăit mult mai puțin, dar numai câteva au trecut de trei veacuri... în fine... Continuu contemplarea :)

... La mijlocul curții era iarbă, nu prea înaltă. Mereu tunsă, ca florile să poată ieși în evidență. Scândurile unse cu ulei ars ale șurii realizau un contrast perfect, atâta doar că în zilele umede aerul îmbâcsit devenea înecăcios, ucigând orice aromă sau miros mai delicat al florilor. Cu zece ani în urmă n-aș fi crezut că voi fi capabil să-mi restrâng perimetrul vieții la o curte, o casă și o grădină

jumătate gălbenele, jumătate morcovi, jumătate maci, jumătate ceapă, unde indiferent ce semeni, toamna recoltezi doar cartofi. Un rai pe pământ. Cu doar câțiva ani în urmă încă mai credeam că atâta vreme cât există munții am să mă bucur de o viață liberă, de hălăduire și de sentimentul acela unic (Zarathustra) de a te afla deasupra întregii lumi și totodată departe de ea.

Acum sunt în **Grădina** lui Epicur. (Se scrie cu G mare, ca și Academia sau Liceul). Curtea, casa, de altfel tot de munte, mă închideau în închisoarea lor vegetală, cu două, trei peisaje ce se schimbau o dată cu poziția pe care o aveam față de cei doi munți din apropiere. Coline cu pomi răzleți, tăieturi și margini de pădure, iar deasupra, ca o amintire despre sentimentul tonic de altădată, un vârful de peste două mii de metri. Al doilea peisaj : un munte de aproape o mie cinci sute de metri. Al treilea : o cameră cu pereți albi și o față de masă cu flori (descrisă cu deamănun-tul în prima și ultima parte a romanului *Marii fericiți*). Mă chinuie întrebarea dacă nu cumva din cel de acum câțiva ani a rămas doar un spectator, un contemplativ, incapabil să mai producă amintiri. Coborâsem pe pământ înainte de a trece în el... (Spre deosebire de imperiile tricenare, sfârșitul omului este tern. Tinerețea e colorată și plină de întâmplări neașteptate, amestec de eroism și țicneală, de voință de viață și risc absurd. Sfârșitul imperiilor e colorat, spre a trece mai ușor în neuitare. Continuăm contemplarea :)

... O viață între două curți, cea de beton, de acasă, plantată într-un colț al unei intersecții zgo-motoase, din zori și până în ceilalți zori, și acest refugiu mustind de

vegetație, departe de munți, departe de tinerețea a doua, cea dintre treizeci și cincizeci de ani, când pentru mine, naivul, ruptul de lume, muntele era totul. Acolo era și literatura și Dumnezeu. Atunci, parcă în disperare, am bătut toate coclaurile știute și neștiute din Făgăraș, Piatra Craiului, Retezat, Bucegi, Iezer-Păpușa, Rodnei, încă o dată și încă o dată, să mă umplu cu aerul tare de deasupra lumii. Am fost un însingurat care și-a purtat cioporul după el, învățându-l cele mai netrebuincioase lucruri pentru viața cea de fiecare zi, din oraș : să nu înșeli, să nu minți, să nu fii profitor, să nu fii viclean, să nu... să nu... Simțurile treze de odinioară, când pe Brăul de Mijloc al Pietrii Craiului nu mă mai săturam să fac deosebire între soiurile de crini sălbatici s-au atrofiat într-atât, încât azi toate florile care-mi împrejmuiesc curtea au devenit niște buruieni, niște verdețuri. Până și viciile s-au stins. N-am mai avut parte să urc, n-am mai avut parte să mai hălădui pe crestele munților răspunzând poate, atavic, unei chemări naturale.

Vârsta a treia a imperiului individului mai păstrează uneori viciul fumatului, care-i îngălbenește ființa, degetele și hârtia pe care scrie. Scriu sicriu. Îmi visez (Amintiri despre viitor) un fel de timp al meu, în care să reintru, cu forțele de acum în peisajele din urmă cu zece, douăzeci de ani. Mai încet, mai pe măsura vârstei, să urc stropit de roua din zori. Nici locurile nu mai sunt aceleași. Au ars cabane, s-au șters marcaje spălate de furtuni și nerefăcute de nimeni. Foștii cabanieri s-au strâns și ei spre casele lor de aici sau de dincolo. Prietenii salvamontiști sunt buni, cu amintiri despre grădinile lor imediate, cu amintiri

despre viața lor de odinioară atârnată de-un fir și un cui (se zice: **piton**; n-are nici o legătură cu șerpii de pe Discovery, dar „trăiește” în stâncă)... Lupa ochilor mi se încețoșează în loc să descopere detaliile unei lumi, în fond frumoasă și așa cum e, măcar și pentru faptul că e vie.

Mereu amân vacanța aceea de ieri pentru un poimâine, ori până la vacanța cea mare și definitivă. Aici, în oraș, acolo, pe munte, în jurul Grădinii trăiesc alți oameni, niște străini, unii mai tineri, despre care nu știu mai mult decât că ar putea să-mi fie copii, în deruta în care sunt nu-mi dau seama cine e outsiderul.

Și lumea singuraticilor e mică, dar e curată, iar acolo nu se poate minți. N-ai pe cine, decât pe tine însuși. Nici vajnicele idei despre limpezimea prezen-tului imediat nu mai sunt decât un abur înecăcios ce te îmbie să-i fișezi (pentru cine?) pe antici, fie ei filosofi, geografi sau istorici, căci pe vremea aceea așa se numeau scriitorii, tocmai pentru a nu deveni niște outsideri în ochii celorlalți cetățeni meseriași. Mă simt un abur înecăcios ca și cel defără, din preajma scândurilor vopsite cu ulei ars, să reziste ploilor și ninsorilor. Nu văd culorile florilor, ci simt doar mirosul uleiului aburind negru de pe scânduri. Grădina lui Epicur devine cavoul lui Epicur. Florile nu există. Culorile nu există, aromele nu există, plă-cerile nu există. De la o vreme tot mai mulți se plâng că trăiesc o zgârcenie ninsă de ani, care-i oprește de la bunul mers al lucrurilor. Tot mai mulți se simt (o spun, n-o spun) niște outsideri aflați mereu în căuta-rea unor justificări față de sinele lor. Un outsider e un amator? Un amator e o jumătate de măsură. O efuziune spre ceva nu tocmai la

îndemâna omului respectiv. O dorință exprimată deschis ce compensează valențele existenței reale. Un tâmplar, un mecanic de locomotivă, un forjor descoperă încă înainte de a ajunge la bătrânețe că o parte a sufletului său de copil e neconsumată și simte plăcerea, vede florile, simte mirosurile lor, vede cerul, simte aerul reavăn, își regulează nevasta sau amanta, dar nu-i trece. Ară pământul părinților, dar tot nu-i trece. Se-mbată cu prietenii lui și tot nu-i trece. Și-atunci pictează, scrie poezii, cântă, dansează și se simte împăcat, mulțumit de viața lui și-i trece. Îi trece pentru simplul motiv că se descarcă la nivel de ființă umană, iar nu de purtător al unui impuls de specie, îi trece pentru că nu se compară decât cu sinele său. Fără cultură n-ai la cine să te raportezi, iar dacă te raportezi tot timpul nu mai crezi. Intri într-un timp al citatelor culese pe fișe, al speculațiilor aride, al complexelor culturale care sunt mai cumplite pentru sănătate decât cele freudiene. Deci amatorul nu e un outsider. În Grădina lui Epicur nu era loc pentru amatori. E vârsta stoicilor.

JURNAL DE ASEDIU

I

Îmi privesc chipul în oglindă. Cu cinci ani în urmă, îmi șoptesc biologi, era altcineva, cu zece ani în urmă, un altul ș.a. Erau chipurile unui om care credea în vocația sa de scriitor, în sângele său de artist. Lumea era percepută

prin prisma unor simțuri aparte, unde sufletul devenea culoare sau cuvânt, rimă sau imagine a unei ființe. Era multă forfoteală de dragoste, ca o recuperare a unor restanțe din tinerețe. Îmi pri-vesc chipul în oglindă, dar mă dumiresc că oglinda e o nișă ce dă spre exteriorul unei cetăți în care mă aflu ca asediat. De fapt nu văd nici un portret de om, obiș-nuit sau nu, ci o mulțime de oști ostile care-și flutură stindardele și umplu țevile bombardelor cu ghiulele...

Întâmplarea a făcut ca în anul acesta talerul nefericirilor și veștilor negre să încline mai mult decât cel al liniștii sufletești. De bucurii au parte doar cei prea siguri de inconștiența lor. Au murit vreo unspre-zece cunoștințe cu vârste apropiate de a mea, mulți dintre ei mai tineri. Am la activ nouă „tregeri” până la mijlocul Styxului, încât nu mă impresionează acest fapt firesc din viața fiecărui om, ci sentimentul că zădărnicia e imensă, când peste un ceas, o zi, o lună, un an... Fără a fi mizantrop, grație stării precare a ener-giilor pe care le dirijez cu mare parcimonie, n-am intrat în jocurile lumii de azi, cum s-ar fi cerut pentru a-mi „asigura spatele”. O corectitudine dusă până la inflexibilitate m-a ținut departe de ceilalți, uneori chiar de cei apropiați și de familie. Nu sunt făcut din aluatul cleios care să ia forma vasului unde e pus.

Suspiciunea însă există, oricât ai fi de corect, iar dacă nu dansezi cu lupii, haita te mănâncă. Așa a fost mereu. Singura șansă e izolarea. Când nu o faci de bună voie, reușesc ceilalți să te țină deoparte, să nu le vezi jocurile, să nu le afli dedesubturile, scopurile, profiturile... tot ceea ce

pentru mine e zădărnice, și-atunci ai parte doar de surprize din cele mai neașteptate.

Ca orice om solitar trebuie să fii mereu cabrat, atent la tot ceea ce se întâmplă în jur, gata să mă apăr, într-o permanentă așteptare a unui atac ce trebuie să se declanșeze. Văd culorile stindardelor, sclipesc în lumina răsăritului de soare lăncile și coifurile, săbiile. Citesc în roșeața chipurilor furia oarbă a asediatorului. Jindui după o clipă de liniște, după un ceas de somn, când, singur cu sufletul meu, să mă umplu de mult râvnita pace. Starea de confort e cunoscută doar altora. N-am noțiunea aceasta în viața mea de continuu hăituit, care, la urma urmelor, nici nu mai e viață.

A fi viu, spune chipul meu din oglinda ce mă înfățișa în urmă cu cinci, zeci ani și mai mult, înseamnă să acționezi, să ai tu inițiativa luptei și nu să aștepți să fii atacat. Exemplele cetăților asediate coboară în timp de la ziua de azi până la începuturile istoriei. La capătul răbdării, asediatorul îți oprește apa, alimentarea cu hrană, în răstimpul dintre două șarje, apoi așteaptă și el clipa în care ai să ridici steagul alb al predării cetății. Al predării de sine.

Pentru asediat există doar câteva variante : să cedeze și să se predea, cu riscul asumării umilinței de a deveni sclavul celui alt ; să-și aștepte sfârșitul, rezistând până la ultima firavă licărire de viață ; să ridice steagul alb, să deschidă porțile, iar când atacatorul se înghesuie să intre în cetate să încerce cu ultimele forțe să-i producă pagube cât mai mari, sacrificându-se până la ultimul om. Doar că mereu în cetate se vor afla trei părți care vor cere ocrotire :

femeile, copiii și bătrânii și numai o parte pregătită să lupte : bărbații. Nici aceia cu toții niște eroi.

Istoria lumii și istoriile individuale sunt pline de asedii. Nu fac excepție și nu mă mir de ceea ce trăiesc, doar că, ajuns la o vârstă începi să te întrebi ce mai e întreg în tine, cât mai e femeie și cât bărbat din ceea ce ești și ce restanță din copilul de cândva a rămas neconsumată, și-atunci, firesc, răspunsul vine printr-o stare nelămurită ivită tocmai în spatele acestui asediu continuu. O stare ce te împinge spre retragerea din lume (ca și cum asta nu s-ar întâmpla oricum), spre izolare și meditație, spre zacere oblomoviană într-un fel de somn-vis îndepărtat de lume. Un ideal ar fi mănăstirea și dedicarea întregului rest de viață purificării sufletului. O a doua cale ar fi pelerinajul prin lume și redescoperirea știutelor sau nevăzutelor, cu ochiul superficial al libelulei. O a treia variantă e retragerea în pustie, cum o practicau în vechiul Bizanț chiar mari oameni de stat, cum o practică și azi indienii trecuți de o anume vârstă, să-și aștepte sfârșitul.

Din luptătorul de odinioară a mai rămas doar masca de cavalerul unei triste figuri. Nu mai trăiește în el decât un rest de nimic, într-un fel credincios, în altul păcătos, iluzionat de recuperarea unor restanțe de viață. Stoicul. Citesc, privesc, aflu despre viețile unor alți oameni mai în vârstă ca mine, care riscă să-și înceapă o altă viață. Biografiile ce se nimicesc în bârfe idioate din care vulgul nu pricepe nimic. Și ce dacă ? Măine vulgul, tot mai numeros, tot mai bogat, sau mai lipit pământului nu va pricepe nici un sfert din ceea ce era doritor să priceapă azi. Repet : are loc o nivelare a superficialității, a prostiei și grosolăniei

care, vrând-nevrând, ca permanent asediat, te îndepărtează de lume.

Mulți, tot mai mulți oameni lucizi trec prin mari crize de conștiință, înfrânți și de puținele clipe de bucurie, pentru că se văd practic în imposibilitatea de a trece peste un anumit prag psihic critic. Chiar dacă în asediul unei cetăți cei dinăuntru reușesc să-și unească forțele pentru a supraviețui, în acest asediu disipat asupra fiecăruia dintre indivizi, voința de coagulare e nulă, iar omul e victimă sigură.

Mulți dintre noi se apără de nebunie scriind, iată, ca și mine acum, să se elibereze de zgura din ei, de prisosul de negreală care le paralizează ființa. Scriem nu pentru a fi citiți, ci pentru a uita că trebuie să trăim. Am mai spus-o, o spun : mulți au ajuns, ca și mine, în zona fără de amintiri. O simplă călătorie cu trenul nu e o trăire, dar pentru mulți schimbarea peisajului reprezintă o amintire nouă, aidoma celor de pe micul ecran. Simt nevoia, și nu sunt singurul care spun asta, unui stimulent moral, a unei motivații de a mai rezista asediului. Or, pentru un scriitor, singura motivație este creația, dar și eventuala receptare a ei. Altminteri e o bătălie cu bulgări de zăpadă între zidurile unei cetăți ideale.

Masada a fost cetatea asediată de romani, unde din iubire pentru libertate s-au sinucis toți, de la cei mici, la cei bătrâni, la femei și-n urmă bărbații. Oare numai moartea ne poate reda libertatea? Oare fericirea, libertatea, pacea sunt niște drepturi pe care le au doar câțiva dintre muritori, pentru care trecerea spre dalbul pribeag e, într-adevăr, o nenorocire ?

Scriu, deci atac, sau mă apăr. Oscilez între asediat și asediator? Scriind, da. Îmi înfrâng tendințele rebele, „greșalele cele cu voie și fără de voie” pe care nu mi le va ierta nimeni, decât cei care nu știu de ele. Cândva, în zona amintirilor petrecute, când hălăduiam pe creste n-aveam stavilă. La fel când scriu o carte. Călătoria riscantă îmi era destinată mie și sufletului, cartea, în cele din urmă, unui cititor. Eram animalul liber, perfect contopit cu pulsul naturii și cosmosului, neînfricat și tot pe atât de nepăsător. Aveam ceea ce acum am ajuns să numesc : o amintire vie. Cădeam, mă ridicam, mergeam mai departe, o luam de la capăt cu o energie ieșită din comun. E o vârstă a bătăliilor. Le-am dat la timpul potrivit, cu un curaj care mă sperie azi. Acum e vârsta asediului celorlalți, a timpului, a necunoscutului, a biologicului, a informației, a unui vacuum de zgomote care mă fac să mă îndoiesc că în urmă cu douăzeci de ani băteam crestele cu cioporul familiei după mine. Poveștile unor outsideri erau nimic pe lângă tot ceea ce trăisem împreună cu familia mea. Dintr-o dată simt că sunt singur, cu capul ridicat, pentru că nu știu să fiu sluga cuiva. N-am experiența conviețuirii cu alții în societate și poate de aceea sunt rigid, neîncrezător, chiar suspicios. Am trăit toate fazele filozofiei antice grecești până la stoicul de acum...

II

Îmi privesc chipul în oglindă. Oglinda e o nișă ce dă spre asediatori, între mine și ei e un ecran translucid pe

pergamentul căruia apare figura unui străin ce aduce cu mine în linii mari. Folclorul l-a catalogat ca muieratic. În realitate era un monogam perfect, care-avea darul de a comunica firesc cu femeile, ca și cu niște frați mai mici. Pergamentul dispare și rămâne nișa cu imaginea asediatorilor, închid ochii și în lumina răsăritului de soare apare pergamentul roșiatic al pleoapelor, cu imaginile limpezi ale unor ani trecuți. Anii aceia îmi lipsesc. Acel tur de forță capabil să-mi redea încrederea în puterile proprii, să-mi dea motivația. Mă privesc privindu-mă în roșeața pleoapelor și-mi dau seama că va trebui să-mi inventez o motivație pentru a lua totul de la capăt, poate, chiar și pentru ultima oară, dincolo de vacarmul asediatorilor, de amenințările lor. Este și acesta un mod de a rezista.

Cu puțin înainte de moarte, Boetius rememora o întreagă istorie a filosofiei de până la el pentru a se limpezi. Augustin descoperea în viața sa de om și-n neastâmpărul ce l-a purtat dintr-o parte în alta a credințelor din epocă, până la a descoperi creștinismul, pacea, fericirea, limpezimea în fața timpului agresor, împăcarea de a fi fost recunoscut ca atare. Era o lume cu personalități rare, cum e probabil și aceea spre care ne îndreptăm. Pentru generația de azi, de pe băncile școlilor și universităților, scriitorul, acest ageamiu de profesie nu mai există. Am ales cea mai perdantă dintre toate meseriile. Nici măcar oțelar sau miner să fi fost și nu m-aș fi simțit atât de inutil. Modelul meu de viață nu a fost unul ales la întâmplare, dar nu am conceput să-i urmez pe scriitorii din generația dinaintea mea, de vreme ce atunci când i-am citit

mai cu atenție le-am descoperit tarele și m-am simțit și mai îndreptățit să-mi pun în valoare construcția. Un roman, alt roman, ca niște filme pe care mi le povesteam mie, să descopăr prin ele o lume ce mi se releva extrem de bogată în sensuri, extrem de vie și colorată. Asta a fost totul, dar a fost. Vedeam asediatorul, mă apăram. Găseam soluții și ieșiri. Acum, ori ochelarii aceia tineri prin care priveam lumea s-au atrofiat, ori asediul e imposibil de cuprins. Și, ca și cei atinși deja de bătrânețe, mă simt eliberat de realitate alunecând spre rândurile scrise de alții. E bucuria unei coparticipări la creație pe care mulți, enorm de mulți dintre semenii noștri n-o mai au.

Oscilez între ceea ce gazetarul obișnuit a descoperit deja : viața și filosofia vieții, sau altfel spus, pendularea între „a trăi pentru a trăi” și „a filosofa pentru a muri mai ușor”. Nu sunt pregătit să trec peste niște praguri puse în calea mea de o soartă potrivnică (E un fel de a spune, pentru că până la acest prag am reușit să trăiesc, spre mirarea și disperarea multora). N-am făcut mare lucru, decât că am existat fără a mă murdări cu tot ceea ce se înghesuia în proximitatea mea.

Sunt, într-un fel, un personaj al propriilor mele himere. Un căuzaș, cum sunt alții milioane, unul mai palid decât altul, doar că la nivelul unui personaj nu se ridică azi nici măcar politicienii în buimăceala lor. După un scurt răstimp în care (anii '90-'91) am avut certitudinea orbească de masă că am picat cu toții în mijlocul Americii de Nord, s-a ajuns la politica masei, unde fiecare bombăne la stânga sau la dreapta, ca niște bezmetici. Puterea e banul și nu are culoare politică. Puhoiul legislativ sufocă

individul și-l lasă la mâna avocaților capabili să găsească fisuri în folosul celor cu bani. Există doar câștigători și perdanți, iar la mijloc, o pătură subțire de bugetari, prea puțin implicați în ceva de viitor, mulțumiți de statutul lor social privilegiat în felul său, până la noi ordine. Vine vidul. Asediatorul cel de dincolo de metereze e vidul. Golul spațial unde nu mai există nici urmă de umanitate. Atomizați la maximum, se descurcă fiecare cum poate doar pentru sine. Atât. Un atom nu poate fi un personaj. Ura, suspiciunea, dușmănia, invidia iau locul oricăror sentimente pozitive. Înfrigurați și disperați vin cu mâinile împreunate în rugăciuni să-i ceară ajutor lui Dumnezeu pentru ei (și numai pentru ei) : să fie.... să aibă putere, sănătate... noroc... etc. Propte pentru egoism. Propte pentru atomul format dintr-un nucleu — „Eul” și un electron — „Speranța”. Atomi de hidrogen, lipsiți de viață. Amintiri din chimia de la liceu. Quo vadis ? Privesc spre vid prin nișa din zid ca spre cel mai cumplit asediator. Copiii care aveau zece ani în decembrie '89 au acum 24 de ani. Sunt tineri, poate părinți deja. Ce au văzut ? Ce siguranță a zilei de mâine au ? Cum văd ei viitorul ? Acum treisprezece ani erau în clasa a III-a. Abia deslușeau o lume pe care încă o conducem noi, oamenii tranziției, fiecare după capul lui. Peste zece ani ei vor avea vârsta lui Iisus și a lui Alexandru Macedon, iar noi spre 70, dacă nu ne vom fi retras deja. Privesc vidul colorat al universului din care facem parte și nu mai îndrăznesc să-mi croiesc nici un plan, deși e în firea mea să nu pot trăi decât construind, să aleg variante, să cuget atent la detalii. Adevărata panică apare în momentul în care știu că

dușmanul meu e invizibil și că atacă individual, fără puțință de a ne uni careva cu altcineva forțele. Cu cine mă bat ?

Ca o compensare confortabilă (în fine am și eu parte de confort !) apare gândul că totul despre mine „a fost”, ca după un om care se duce singur să-și ridice de la medicul legist certificatul de deces. Și-atunci cedez gândului regroupării ființei mele într-un loc încărcat de pustietate și spirit. Știu că nu sunt singurul care-și percepe astfel viitorul, care își privește în acest mod propria viață, această excursie de câțiva zeci de ani pe Pământ, dar sufăr când constat că singurătatea ne copleșește peste ceea ce suntem de oropsiți. Un fel de populație foarte ușor de înfrânt.

Privesc în oglinda ochilor închiși spre apusul soarelui și îmi apare imaginea unui om de peste zece ani, care va fi sau nu va mai fi, și mă cutremur la gândul că motorul vitalității îmi ia și dreptul de a mă mai revolta, măcar și de unul singur. Nu e de mirare că descopăr în mine încă energia de a mă lua în răspăr. Nu iau pe nimeni altul, iar cu mine, ca personaj ce sunt, pot să fac ce vreau. Iată libertatea !

Libertatea destrucției. Se poartă la scară mare, cu tot gustul ei de autosuprimare. Eroismul apărării cetății ? Cine este eroul ? Imaginea celui din urmă cu zece, douăzeci de ani, mereu altul, pentru că așa cum au constatat biologii, din cinci în cinci ani, toate celulele umane se înlocuiesc și avem de-a face cu altcineva. Din toată succesiunea celor care mi-au purtat numele am să-i aleg, cu larghețe pe cei cinci care s-au urmat între treizeci și cincizeci de ani și ar

fi suficient pentru a încropi cu ei un roman. O poveste cu cinci frați născuți la diferență de cinci ani, care trebăluiesc într-o cetate. Dintr-o dată află că în jurul lor e un asediu, sau mai grav, că s-a creat un vid împotriva căruia nu mai pot să se apere... Spre ei privește un unchi mai în vârstă cu zece ani decât cel mai mare dintre frați. Nu știe ce sfat să le dea. Cel mai mult îi iubește pe cei trei mai tineri, dar nu știe cum să-i apere. Apoi vidul năvălește printre nișe și creneluri și toți cei cinci dispar. Când dispare cineva nici nu ști ce sentiment să încerci. Și totuși dintre toți n-a mai rămas decât unchiul cel tânăr, de 60 de ani. Se simte părăsit. Se apropie de meterez să-l vadă și el pe asediator, să se știe plecat și el alături de nepoții lui.

O voce din cer îi spune să-și caute un nou mod de viață. E martorul și deci trebuie să vadă ce se întâmplă până la capăt. Când trăiau și fiii fratelui său își dorea singurătatea, acum a venit ea peste el ca o negură, închide ochii și se vede pe el așa cum e : albit, cu părul rărit, gata de orice imprudență dacă ar fi vorba să-și încalce principiile. Zâmbește și se minte că va trece și asta. O tâmpenie. Toate trec odată cu noi, ca un pământ care-ți fuge de sub picioare. Dar mâine ? Mâine e o nișă din zid care dă spre nord. Acolo nu bate soarele. Poți să-ți închizi pleoapele și nu vei vedea nimic mai mult decât ceea ce e dincolo de Styx. Acolo nu sunt asediatori, e un vid. Altul decât cel ce amenința cetatea pe toate celelalte trei părți. Prin ochiul strâns vede o nălucă. Năluca e o femeie și se îndrăgostește de ea, târziu, dar suficient să-și schimbe modul de viață.

CIVILIZAȚIA FLAMBOYANTĂ

Riscând să intru în polemici cu susținătorii teoriei după care barocul și rococoul reprezintă două etape dintr-o epocă specifică doar secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea din proximitatea noastră, europeană, continuu să fiu de partea celor ce cred că fiecare civilizație și-a anunțat sfârșitul (ba uneori chiar perioade de încheiere ale unor evoluții artistice, acceptate ca etape în marea lor desfășurare) prin forme ale barocului, caracterizate prin supraîncărcări polifonice, de suprafață, ce exultă o anume voință de epatare, de decorativism și teatralitate. Bunăoară, de la suplețea și perfecțiunea geometrică a **doricului** se trece prin **ionic**, în antichitatea clasică, pentru a se ajunge la **corinticul** supraîncărcat al epocii elenistice. Timp în care miticul evoluează între refugiu, simbol, pentru a eșua în ironie.

Romanii preiau și amplifică datul civilizației elenistice, anunțând sfârșitul imperiului încă de pe la mijlocul lui, din vremea celor câțiva cezari nebuni. Severul gotic, în arhitectura evului mediu, după două faze

pline de suplețe și măreție, bate recordul compli-cării formelor și supraîncărcării până la imposibilitatea unei receptări a detaliului din cadrul unui ansamblu. A unui întreg fărâmițat în miriade de nișe, firide, contraforți supraînălțați, ancadramente îndelung finisate ca niște opere de artă în sine, care se pierd în ansamblu, în cea de a treia fază a goticului — stilul flamboyant, ce va încheia o evoluție. Mai departe nu se putea merge. Mai mult nu se putea face decât ca detaliul să primeze, iar ansamblul să fie receptat ca impresionantă sumă de detalii ce nu mai permit o percepție unitară.

Renașterea italiană o ia de la capăt, de la hieratismul icoanelor, prezent încă în **Trecento**, la încărcătura de simboluri și detalii ce va duce, după **Cinquecento** inevitabil la baroc și, mai departe, la rococo. Au rămas la vedere doar arhitectura și artele plastice pentru a da mărturie de imaginea spartă a lumii de atunci despre sine. Au existat o muzică barocă și o literatură barocă, atât în perioada elenistică cât și la sfârșitul imperiului roman. Au existat la sfârșitul goticului, dar mai știm, pentru că e mai aproape ca timp și spațiu de noi, doar de muzica și literatura barocului european.

Mai trainice prin materialul din care au fost făcute au rezistat timpului doar coloanele corintice, romane, cameele, statuile și arta mică decorativă, supraîncărcată de simboluri și imagini, pentru a fi la îndemâna oricui, într-un soi de democrație culturală la care să aibă acces cu toții, să împărtășească sentimentul participării la marea bogăție a celor puțini ce diriguiau lumea de atunci. Cum, astăzi, turistul suprafeței plane a Europei, cel ce parcurge nătâng

timpi istorici, timpi culturali, regi și regine, de-a valma, rămâne perplex în fața goticului flamboyant, cel mai apropiat de structura sa intimă, dispersată într-o sumedenie de cioburi-hologramă, ce reproduc toate imaginea întregului.

Părăsește o țară și nu-și mai dă seama când intră într-o alta, cu alți regi, cu altă istorie, cu altă mentalitate și paideumă, fără a mai reacționa în vreun fel în fața opulenței și luxului unor capi ai lumii de altădată dispuși în camere alăturate, chiar dacă în realitate între ei sunt sute de ani. Accesul la cameea elenistică, la vasul de Tanagra e pulverizat acum în accesul la imaginea fotografiată, filmată, la souvenirul din argint placat, la vasul grecesc, imitație de cobalt, îmbrăcat în foiță de aur de 24 de carate. Turismul cultural se petrece doar pentru a putea să epateze și el, novicele incult. Vedete ale unor timpi trecuți iau locul unor personalități autentice despre care profesorul de dans cultural — ghidul nu amintește nimic. O improbabilă vizită în Albania nu ți-l va aduce în minte pe Ismail Kadare, pe care-l știai sau nu de acasă și-l aduceai alături de tine, ci câteva ziduri, un peisaj montan, și poate, dacă ai o șansă, povestea lui Skanderbeg, prințul albanez care a trăit 63 de ani și le-a ținut piept otomanilor pentru a nu ajunge în peninsula italică, asta cândva, pe la mijlocul secolului al XV-lea. Muzica și literatura epocii aceleia nu mai există. Tot dintr-un spațiu balcanic alăturat au plecat un Alexandru Macedon și un Iustinian, care au creat epoci de civilizație pe urma cărora au mai rămas vagi urme de muzică și literatură, vagi urme despre care știi sau nu, vii cu ele de acasă sau nu, pentru a te întâmpina cu ruine sau

ziduri de cetăți, cu edificii de cult și forturi, cu o istorie militară și spirituală a unei lumi ce nu și-a găsit liniștea decât ucigând, spre a-și atinge voința de supremație, spre a-și atinge strălucirea maximă în care detaliul va ajunge, a ajuns să primeze ansamblului, devine operă de artă în sine, compozită, cu influențe ale unor străluciri anterioare, cu influențe ale unor străluciri din lumi cucerite cu sabia. Imaginea mentală e asemănătoare aceleia terifiante pe care o oferă de multe ori cinematografia horror prin spargerea chipului uman în fața oglinzii după urmele ridurilor feței, ca un simplu parbriz de mașină la impactul cu griblura de pe asfalt.

În felul ei, fugind de un imposibil enciclopedism, lumea de azi este o lume a detaliilor. Vedetele ce se înghesuie pe podium își dau brânci. O lume de histrioni ce bagatelizează condiția fundamental-umană, lăsându-ne sentimentul că totul e otova : viață și moarte, dragoste și ură, circ și operă de artă. Trăim o epocă post-europeană și nu post-modernă, ori suntem martorii sfârșitului unei civilizații ce a durat cât a durat, dar a reușit să se globalizeze ? Acum e rândul altora să-și atingă punctul lor flamboyant — de maximă strălucire, ca al stelelor din univers, după care, din cioburile reflectânde să-și împrumute lumina o altă civilizație.

Omului acestui post-europenism (ce face eforturi cumplite să se mențină deasupra limitei de plutire), la nivelul dimensiunilor vieții lui din care nu acceptă să creadă că există doar clipa de față, îi este perfect indiferent că Maria-Tereza s-a născut în chiar anul în care Eugeniu de Savoya cucerea cetatea turcească a Timișoarei și că

Sisi, imaginată de Hollywood ca o mare curtezană, ceva mai puțin depresivă decât a fost în realitate a trăit cu o sută de ani după mama celor 16 copii imperiali, ce trebuiau să împânzească Europa. Acestui om al secolului al XXI-lea îi e indiferent că istoria arată așa cum au învățat-o părinții lui sau așa cum o învață el, și-n general nici nu-l mai prea interesează ceea ce numesc oamenii istorie. Important e prezentul lui de acum și aici. Important este să se descurce cumva, pentru că nu-l vor putea ajuta în demersurile sale pentru viitorul pe care și-l dorește nici Franz-Joseph și nici Iustinian, nici Thutankamon și nici Petru cel Mare sau Napoleon I. Și-ncet, omului zilelor noastre începe să-i fie indiferentă chiar existența propriilor săi părinți și a dramelor lor autentice — mici detalii expresioniste dintr-un ansamblu strălucitor —, față de care bucuria clipei trăite e nimica.

Lumea post-europeană în care am intrat prin '976, odată cu explozia tehnologiei computerului, cu industrializarea completă a operei de artă prin ultima dintre creațiile umane, cinematograful, nu mai are nimic din vechea lume decât reflexele unor cioburi din care nu se mai poate reconstitui decât un joc de lumini. O lume atomizată de indivizi hedonici, doritori de confort și bunăstare, care-și schimbă zeii odată cu vip-urile din muzica ușoară, cu starurile de film, de modă, de bussines, de tehnologie performantă.

Ce ar mai spune acum Hegel, care era convins că civilizația germană era o sinteză a celei grecești (teza) cu cea romană (antiteza)? Altminteri nimic organic în voința sa de a epata celelalte națiuni. Pentru că nu aveai cum să

scoți din două civilizații mediteraneene, tributare unui tip de spiritualitate, a unor mitologii centripete cât se poate de apropiate omului, a unei paideune creată de infuzia orientală, adusă de civilizația elenistică, o sinteză de civilizație pe malul Mării Nordului, într-o lume cu o altă paideură și o mitologie populată cu zei străini omului. Creștinismul a reușit să unifice cele două mitologii, să unifice paideumele, topindu-le în propriile sale reprezentări. Dar și pan-creștinismul se stinge, în fața unei iluzii lipsite de viață.

DON QUIJOTE : „CONFESSIONES”

În februarie, cu treizeci de ani în urmă, părăseam puțin fizic lumea aceasta pentru a mă reîntoarce, după câteva săptămâni, un alt om. Un alt trup. Cu zece ani mai târziu, tot în februarie trupul meu făcea o altă călătorie pentru a se obișnui cu ceea ce avea (și va avea) să urmeze. Un neant, în februarie 1989 o altă peregrinare și o reîntoarcere în trup după o luptă cu niște himere. Câteva luni mai târziu, din nou, trupul inert lăsa imaginarului locul unei ființe reale. Alte trei călătorii din februarie, în anii următori, mi-au lăsat sentimentul urii față de trup, de propriul trup, de fragilitatea și singurătatea lui pe lume. Cu cinci ani în urmă, cam la ora la care scriu aceste rânduri, tot așa, în februarie, pe la început, ieșeam din somnul chimic al anestezicelor într-o reanimare, după o luptă cu

paletele altor mori de vânt. Atunci aveam să mă conving că dintre toate personajele ce au marcat istoria omenirii : Hamlet, Don Juan, Faust și Don Quijote, eu am îmbrăcat prin destin cămașa ultimu-lui dintre personaje, într-o lume ce stă sub semnul lui Faust.

Am crescut între cărți. Tatăl meu, jurist, și el o fire meditativ-contemplativă și mama, profesoară, aduseseră de dincolo de al doilea război mondial o bibliotecă valoroasă prin titlurile și autorii lor, din care m-am înfruptat degrabă. Pe la începuturi, fiind nu tocmai prezent în lumea școlii din motive de sănătate, învățasem buchiile de la sora mea, mai mare cu zece ani decât mine. Radioul Blaupunkt funcționa continuu în acel miros de carte, medicamente și multă liniște, sub lumina galbenă a unui bec atârnat deasupra patului desfăcut aproape tot timpul. Lumea era dincolo de o fereastră, într-o curte pavată, cu ziduri pe toate patru părțile. Când se întredeschideau ferestrele, camerele se îmbâcseau cu mirosul optimist al unor tufe de bucsus ce formau un careu nu departe de zidurile casei. Mirosurile amestecate : de cărți, medicamente și bucsus, pe fondul sonor al marșului funebru de Brahms, a muzicii lui Bach și Beethoven, transmise non-stop de radio la îngropăciunile generalilor Armatei Roșii, trecuți ca învingători printre cei drepți, m-au făcut sănătos peste noapte, astfel că pe la 13 ani fugeam pentru prima oară la munte, dat dispărut vreo două zile de părinți. Ce-a urmat a fost viața.

Fratele tatălui, Ioan Banciu fusese aproape treizeci de ani directorul Bibliotecii „Astra” din Sibiu. Și atunci și mai târziu m-am format în lumea virtuală a cărților și

muzicii, a artelor și filosofiei. Copil fiind, prin anii de liceu, făceam practicile de vară nu pe ogoarele țării, ci la Biblioteca Batthyaneum, printre incunabule și cărți legate în lanțuri. Pot spune că în verile acelea, făcând pe ghidul prin „camera blindată” și marile săli supraetajate, în prezența celebrului *Codex Aureus* și a tuturor incunabulelor, a lumii fascinante, descinsă parcă din istoriile unui Diodor din Sicilia, prezentă în marile atlase geografice, zoologice, vegetale ș.a. mi-am făcut ucenicia pentru o meserie pe care nu mi-am dorit să o îmbrățișez vreodată.

O teribilă dorință de a afla pe viu ceea ce citisem în cărți m-a făcut să mă fragmentez în două ființe, cu două simțiri: una mediativ-contemplativă, finalizată prin studiile de filosofie, cealaltă, de trăire directă a vieții, fără menajamente, totală, finalizată prin studiile de artă. Cercuri închis-deschise, cu mișcări centrifug-centripete, care au avut în mijlocul lor un suflet și litera tipărită, cartea, utopia artelor, utopia gândirii, adică exact ceea ce ne face să ne simțim oameni într-un univers creat de noi, pentru noi. Și-n tot acest timp am fost beneficiar și al bibliotecilor școlare, publice, universitare, pe care azi, cu un umor amar, le privesc din unghiul „structurării” și „restructurării” ce nu țin cont decât în mică măsură de mine, cititorul...

Ca bibliotecar, gândesc acum, ca și în meseria de profesor sau cercetător riști să afli mai multe decât ar avea nevoie creatorul de literatură. Pentru el o idee poate fi suficientă elaborării unei cărți, a unei poezii. Lecturile cizelează (partea bună a lucrurilor), dar pot și inhiba, dacă

forța de creație a autorului nu e suficient de viguroasă. Există un „complex al culturii” pe care-l au cei ajunși să citească prea mult și fără o țintă precisă, fără o bibliografie prealabilă. Este probabil singurul complex uman care se datorează nu unei curențe, ci unei saturații.

Îmi privesc haina de director-creator, de cioclu sau barman, și mă liniștesc că o poartă toți editorii-scriitori, ce fac azi și literatură și contabilitate și administrație și eseistică. În economia de piață nu mai e loc pentru meditativi, iar spațiul lăsat boemilor e mai îngust decât o gură de canal cu aurolaci. Mă bucur că fac parte dintr-o generație care a mai apucat să simtă că scrisul e o meserie primordială pentru ei. Dar toate sunt trecătoare. Crizele trec, vin altele, și aștept puținele zile de concediu când pot să scriu câte 16 ore pe zi, într-o lume numai a mea. De două ori pe an, primăvara și toamna, ca și crizele de ulcer, îmi scriu câte o demisie. Mi se respinge sau renunț la ea de bună voie pentru că realizez compensarea ce are loc permanent, în acest efort de adaptare, complementaritatea lui „a fi” cu „a crea”. Marea compensație e gândul că la orice oră pot deveni „utilizator de bibliotecă” și știu pentru ce mă bat, cu ce argumente să conving, chiar dacă sunt privit mereu cu o umbră de ironie pentru donquijotismul meu.

În viața aceasta, care îmi atinge cel de-al doisprezecelea lustru, am făcut de toate : am pictat, am compus, am făcut grafică, sculptură, am scris, am cântat, am făcut scenarii de film, piese de teatru și dintre toate am rămas cu scrisul. Am jucat și teatru, am regizat proprii

scenarii din lumea ireală de pe urma cărora mi-au ieșit cele 14 romane. Inutil ?...

Se prea poate. Dar recunosc că sunt un constructor, care, de pe urma clădirilor lui nu va plăti cu libertatea dacă se vor dărâma, ci numai cu sănătatea de James Bond, amintită la începutul acestor rânduri. În viața asta am iubit orbește, pățimaș, platonice, atletice. Am urât așijderea, fără a fi un răzbunător. Am făcut din toate cele câte sunt acceptate de legea creștină, și încă nu-mi dau seama dacă trebuie să fiu fericit sau nu. Nefericite sunt zilele când se discută „bugetul”, zilele în care funcționari, cu amintirea unor lecturi obligatorii în liceu, dictează din dreptul unor cifre, care pot să însemne kilometri de asfalt pe străzi, apometre ș.a. mersul unei culturi, așa mică, cum e, adunată într-o bibliotecă. Zilele fără harți din lungul post al culturii. Aminteam de un „complex al culturii” pe care probabil că urmașii noștri nu-l vor mai avea, prea prinși de superficialitatea adusă de facilitățile tehnologiei de vârf, care, iată, intră și în bibliotecă, tehnologii ce dezvoltă laturile speculative și asociative ale gândirii. Viziunile din mai toate domeniile sunt în plan orizontal, fără adâncime, fără verticalitate în timp, în afara celor puse sub semnul lui Faust.

Privesc spre sufletul celui de acum treizeci de ani și mă dumiresc că în afara celor din generația '60, câți mai sunt în viață, nu cred că mai e vreun scriitor care să-și vadă în vocație o carieră. După pensionare poți să te justifici față de CARP cu un CV de scriitor, ca nu cumva să te sară o lună cu pensia. Fac parte dintr-o generație care a mai prins un ultim tren al nevoii de literatură. Un tren

personal. Acceleratele le-au prins alții, cum le-au prins și pe cele ale puterii, ale vanității. Din câți colegi de generație cunosc, mai în vârstă sau mai tineri, nu cred că s-ar încumeta vreunul să ducă o viață dublă cum am eu. Jumătate om, arcașul, ce țintește până în străfundul negurilor trecute și viitoare, jumătate cal, adică animalul care funcționează după, și numai după regulile biologice. Aici am un atu în plus, prin toate cele ce mi le-am amintit la începutul acestei confesiuni : am fost declarat mort de nouă ori și de tot atâtea ori calul s-a ridicat și a mers mai departe. Și aici sunt atipic. Arcașul, aflat în șea, a crezut că nimic nu s-a întâmplat și și-a continuat bătăliile. Încotro ? Înainte !...

Mă amăgesc cu o altă himeră : civilizația elenistică n-a lăsat nume în literatură, ci doar în gramatică, dar de Biblioteca din Alexandria știu toți. Au trecut de atunci 2300 de ani. Ce se citea atunci se citește și acum, aventură, erotism, galanterii picante, crimă, ca și cum nu s-ar fi scurs între noi două milenii, încât ne întrebăm, mă întreb și eu, ca și cei ce au privit spre epocă, dacă nu ne-am schimbat cumva doar vestmintele.

VIAȚA DE PÂNZĂ

Marii oameni, știm din istoria culturii, poate cea mai puțin gustată de contemporani, n-aveau obsesia casei. Marii oameni n-au avut niciodată obsesia unei slujbe

sigure. Marii oameni n-au avut nici obsesia familiei. Să scapi de toate acestea nu e mare lucru.

Tinerii de azi, copiii noștri sunt mai liberi decât noi, le lipsește însă credința în propriile lor forțe, într-o menire anume. Job-ul e o formă de sclavie. Un om fără slujbă la stat sau la patron, fără bani siguri pe care să-i cheltuie — fără să-și propună ceva măreț în viață — e un om ratat. Stufărișul dărilor de tot felul te fac obsedat și de casă și de slujbă și chiar de familie, de una cu doi boi la un car, și nu mai mult. Copiii vin ca accidente nedorite, împovăraoare. O gură în plus. Un stres în plus. Când cei de la țară, din părțile de nord toarnă zece, cinsprezece copii cu gândul pozitiv că vor avea un sprijin la bătrânețe. Sunt sănătoși, rezistenți, muncitori și mai pe picioarele lor decât orice odraslă de orășean.

Văd, mă îngrozesc, mă simt neputincios în fața unui tăvălug necontrolat de nimeni. Va trebui să mă îndepărtez de ceea ce am scris în ultima vreme pentru a putea să revin la registrul meu interior. Trăiesc o lume întoarsă împotriva a orice ar putea să însemne artă adevărată, cultură. Totul e de azi pe mâine. Vip-uri cresc peste noapte, apoi dispar ca efemeridele și cad în uitare. Nimic pare să nu mai reziste timpului năucitor. Casa nu mai e obsesie, ci un loc de refugiu, slujba o formă de supraviețuire onestă, familia un car cu doi boi, care trag fiecare în altă parte, ca atunci când nu mai e nimic între lemnele atelajului. Memoria e de dimineață și până la prânz. Modelele sunt cruci. Sunt fericit și nefericit că am avut posibilitatea să am contactul cu ele. Azi pare inutil totul. Ele pierduseră pariul cu viața, dar îl câștigaseră pe cel cu arta. Azi arta nu mai înseamnă

nimic. Azi nu mai sunt decât lichele și snobi. Modelele au murit la timp ca oameni și pentru asta îi invidiez.

Nu e bine să treci pragurile morții și înainte și înapoi. O singură dată, ca în orice luptă. După aceea se lânchează și voința de luptă și voința de viață și totul îmbracă un vestmânt de indiferență. Ți-e totuna dacă mori, dacă trăiești. Ți-e totuna dacă faci ceva. Ori stai și meditezi. Ți-e totuna dacă iubești sau urăști, și devii un fel de limax cleios, ca în curtea dreptunghiulară a orașului meu romanesc, Burna, unde nu se mai petrece nimic altceva decât... discuții și bârfe.

Viața înseamnă întâmplări reale, ce pot sau nu să devină amintiri. Cred că am pierdut rostul morții, după cum am pierdut și rostul vieții. Am pierdut rostul artei și al unui destin de creator odată cu sărăcia aceasta spirituală peste care domină ferm pragma-tismul și politica. Banul și obiectul strălucitor, ca în vremurile de decadență a imperiilor de oricând. Pentru câte milioane de oameni „modelul Gauguin” n-a fost un vis nemărturisit? Și chiar dacă au reușit să-i urmeze cu fermitate calea destinului, n-a mai apărut nici un alt Gauguin. Doar scoabele au rămas din construcțiile începute. Și totuși modelul persistă în virtutea ideii de eliberare și retragere în Eden. Edenul era ceva primitiv, viu, vital, colorat și nicidecum ceea ce ne îndeamnă creștinismul să credem. Vechiul Testament e o istorie însângerată și câteva vieți exemplare.

Paul Gauguin. Aș vrea să fiu cărturar până la capăt și nu dublat de un administrator abil, umilit permanent de mai marele fiecărei zile. Aș vrea să mă retrag în discreția unui colț de bibliotecă, să studiez, să redescopăr prin alții

ceea ce s-a întâmplat deja, ceea ce se va întâmpla. Nimic nu e linear, cum spirala evoluției lui Lenin nu mai e nici în mausoleul din Moscova. Sunt cicluri, iar noi trăim deja începutul unei zguduirii planetare, ca și vechii greci în tragediile lor, în mitologia lor, și nimic mai mult. M-am săturat să mai fiu martorul dărâmării unei culturi.

Au trecut mai bine de zece ani de când se tot dărâmă fără să se pună în loc decât decupaje de carton și postere de o zi. Pentru mine alți zece ani nu știu dacă vor mai fi. Sunt în calcule cu cei trei și ceva (pertractez cu moartea ca și cavalerul lui Bergman) până mă voi retrage în micul Eden cumpărat la o margine de sat prin '90. Poate că atunci voi trăi nu eliberarea dorită, ci obsesia casei. Minuni nu se petrec. Care va fi modelul artistului de mâine ? Nu va fi nici un model, doar voința de eliberare și de retragere exemplară în Eden va dăinui. Într-un Eden știut a fi primitiv. Căutat să fie așa. Edenul e țelul spre care tinde orice om civilizată. Acolo se ajunge, acolo se va ajunge mai devreme sau mai târziu. Ceva între budhism, confucianism, daoism și nonfilozofia hippy. Și totuși nu îndrăznesc să mă gândesc încă la acel refugiu decât peste vreo patruzeci de luni. Între timp se poate întâmpla orice. O moarte, o despărțire, o viață nouă. Nimic nu ne mai leagă de ceea ce a fost, de parcă nu ar fi vorba despre amintiri ale unei vieți trăite. N-am avut niciodată dreptate pentru simplul motiv că am spus adevărul așa cum era. N-am știut să mint. Am știut doar să tăinui ceea ce putea să facă rău altcuiva, poate chiar unuia care-mi dorea răul.

Simt că ne lipsește viața vie. Bucuria de a fi într-un fel. Într-un singur fel. Eu n-am avut-o. A trebuit mereu să

mă adaptez. M-aș întreba, la acest popas de drum, dacă a meritat ? N-a fost cumva doar o perpetuă stare de iluzie, pe care o trăiesc sumedenie de oameni ? Nu știu ce să răspund. Am sentimentul că sunt într-un șah continuu. Că pierd piesele una după alta. Că sunt prins între o tură, o regină și un nebun, și încerc disperat să transform un pion într-o regină, să pot reechilibra partida. Pătratele albe-negre sunt zilele vieții mele. Lunile, iată, anii. Opt ori opt fac șaiszeci și patru. 64 posibili, din care ar mai fi doar patru, adică 4 în care mă voi mai putea mișca. Un turn îmi taie ieșirea, iar regina și nebunul ieșirile laterale. Sunt într-un colț. Neașteptat de singur, după o viață, cu un unic pion pe care n-am să-l mai pot transforma într-o regină.

Ar trebui să cedez, dar nu e decât o partidă. Revanșa nu există. Revanșa vieții acesteia, cu o șansă de a fi câștigată în partida a doua, a treia... a șaptea. Metempsihoză. Reîncarnări : Aiurea. Abureli pentru oameni prea iubitori de viață, cu mult timp liber, care au inventat totul pentru a scăpa de obsesia scurtimii firului, a suprafeței de pânză pe care le-a oferit-o venirea pe lume. Revanșă, partide secunde, terțe... pentru a face egal cu adversarul. Dar cine e adversarul ? Cel cu piesele negre. Întotdeauna adversarul este cel cu piesele negre. Cel cu acul plin de venin. Am avut deschiderea, am avut întâietatea inițiativei de luptă, am ratat-o. Au ratat-o cam mulți din generația mea, chiar dintre cei despre care credeam că o vor duce până la capăt bine. Au ratat-o chiar și cei ce se mai țin semeți peste înfrângerile avute...

Picătura de cucută e destinată întotdeauna Socraților, ori ceea ce fac acum nu e mai puțin decât „plângeri” ca ale

lui Ieremia în niște vremuri cu Zedechia și Ioiachim și Nabucodonosor. Poate eu nu fac altceva decât scribul Baruc, ce transcria plângerile și prorociile lui Ieremia, aflat dincolo de grădii. Poate sunt una și aceeași persoană, iar undeva, pe la mijlocul trupului meu sunt grădiile. Unul e vocea, celălalt vestitorul anonim, care-și va scrie textele lui apocrife în dunga celor dictate de Ieremia.

Am construit, s-a surpat, trebuie să sacrific ceva. Ana, Manole, duhurile bogomilice... Dacă pierd și pionul... L-am pierdut. De fapt nici nu exista vreun pion care să mă însoțească, decât în imaginația mea. Să nu mă simt singur. Partida e pat. Nimeni nu câștigă nimic. E un fel de abandon. Din nefericire nu e pe margine nici măcar antrenorul. De fapt n-am avut niciodată așa ceva. M-am construit singur, dar adversarul e prea sigur pe poziția lui. Caut un om, un singur om, care să mă adopte așa cum sunt la vârsta mea. Medicilor le e silă să-mi mai dea sfaturi pe care nu le respect. Medicilor ar trebui să le cer ajutor, dar mi l-au drămuț. Și vor să arunce prosopul în semn de abandon în locul antrenorului inexistent. Dar nu-l aruncă, și nu-l mai aruncă nimeni, pentru că în colțul meu, dincolo de corzi nu mai e nimeni. Și medicii au plecat. Au problemele lor mult mai importante. Le-aș fi de folos doar în măsura în care ar putea să profite cumva după mine, dar așa ? !... De jos, de pe podeaua ringului, printr-o ceață roșie de culoarea pânzei de viață, aud publicul ovaționându-l pe învingător.

AICI, ALĂTURI, NEANTUL

În disperările noastre cotidiene există doar câteva, infime, fante de lumină. Nu știm niciodată cât mai e. Biologic ne-am dori să fie cât mai mult. Ne-am dori să fie cât mai bine. Pentru mulți doar la atât se rezumă speranța. Când în fond ea ține de lumină, de o lumină imperceptibilă pentru cei mai mulți și poate de aceea atât de puțină. Pentru ceilalți, puținii, fantele de lumină sunt dilatate. Dilatăm pragul zilei peste marginea nopții. Dilatăm un sentiment de iubire peste un suflet de gheață, mercantil, pragmatic. Dilatăm mirosul florilor peste un pământ deșertic. Ne iluzionăm că undeva, alături, există măcar o oglindă știrbă, care să ne restituie în parte doar câteva firimituri din ceea ce este în noi.

E și aceasta o autoiluzionare, un fel de masochism, pentru că iubirea înseamnă durere, hiper-sensibilitate, încercare a noastră față de noi într-o relație cu ceva, cu cineva, cu ceilalți. Nu ni se va da nimic înapoi. Nu ni se va recunoaște nici măcar dreptul de fi în acest fel, pentru că nimeni nu suportă sensibilitatea, necum hipersensibilitatea. E un preaplin de dragoste, un preaplin de încredere în ceva, care în realitate este și rămâne mat, fad, sterp, frigid. Nu învățăm de la natură nici măcar prostia de a fi grăbiți întru întâmpinarea căldurii primăverii, a cerului senin, întru întâmpinarea aerului reavăn.

De fapt nu ne mai putem întoarce în noi nici măcar pentru a regăsi o parte din lumina proprie, din marea

minciună care ne menține vii. Murim înainte de a ne da obștescul sfârșit. Cu mult înainte, într-o clipă în care, oscilând nesiguri între candoarea restantă și presiunea rutinieră a existenței, cu invol-burările ei mocirloase, alegem pragmatic șansa de a supraviețui în gol într-o permanentă concurență cu imaginea celorlalți, într-o permanentă concurență cu noi înșine, de cele mai multe ori dilatați peste marginile calităților noastre. Exagerăm totul la niște dimensiuni cosmice, presimțind că nu ne va fi de ajuns puținul timp pus la dispoziție. Astfel încât nu ne mai bucură decât propria încredere în ceva extrem de vag.

Istoricii onești consemnează viețile oamenilor petrecute la vremea lor așa cum li s-au relevat. Istoricii poeți inventează lumi inexistente pe care ne obligă să le credem ca reale. Istoricii plătiți scriu ceea ce trebuie să se scrie. Istoricii nu iubesc, se nasc gata bătrâni, fără sentimente, ca niște aparate de filmat realitatea care le stă la îndemână, din ochi, de la televizor, din documente sau din ziare. Restul nu mai e decât o problemă de montaj, manipulare, inspirație, speculație și mult deșert.

Un enorm deșert al disperărilor continue înăuntrul căruia, presate de timp și spațiu, câteva fante de verdeață — oazele. Și cât de stingheră e o oază într-un imens desert. Și cât de stingheră e o iubire într-un imens deșert. Și cât de stingheră e o fantă de lumină într-o imensă noapte. Ca-n vid, acolo, în cosmos, aici, în cosmos nu există irizări. Doar unde este aer există străfulgerarea luminii, irizări și umbre. În vid nu există răsfrângeri ale viului peste marginile sterpe, cum femeia fără bărbat naște clone. Dar specia învinge. Specia își are timpul propriu de

iubire, vârsta proprie a iubirii, când de fapt ea, iubirea, în sine, nu corespunde unei anumite vârste, nu corespunde nici măcar evoluției individului din specie.

Anapoda regulilor impuse de imensul deșert uman, ființe firave își răsfrâng continuu peste marginile propriului suflet bucuria iubirii, în taina oazei lor spre binele lor cosmic. Poate aici stă și inexprimabila confuzie dintre bucuria de a fi și fericire. Poate aici stă și fiziologica, umana confuzie dintre iubire și fericire.

Există în acest neant în care plutim inconștienți o extremă densitate a disperării, flancată de o supra-dimensionată forță a iubirii, ce se revarsă deasupra nisipului arid, de culoarea făinii de mălai scăpată pe plită, coaptă. Poate acesta este și sensul vieții extreme care nu se supune doar regulilor speciei de animal, ci mai presus de el, unui dat, căruia îi răspund doar puținii conștienți de ceea ce poartă în suflet și pot, sau cel mai adesea, nu reușesc să exprime.

În disperările noastre cotidiene nu ținem cont că foarte aproape, la limita tâmpiei, undeva pe epiderma ei este neantul. Fericirea îl îndepărtează întrucâtva, nu prea mult, doar cât să-l amăgească și să amâne clipa. Doar iubirea reușește să creeze un interstițiu între ființă și neant. Iubirea, ca stare de plinătate a spiritului, de plinătate a încrederii în pasul făcut, cea care dă sens răstimpului călătoriei noastre pe pământ.

Aici, alături, neantul. Dar pentru noi doar realitatea are consistență, și numai în clipa când o trăim. Ieri nu există. Neantul e pentru noi o simplă noțiune, o simplă convenție între miliarde de altele, fără acoperire în realitate. Simplu

spus de către fiecare spre sinele său : neantul e doar opusul realității, cum deșertul e opusul iubirii dintr-o realitate dată. Și totuși, la extremitatea epidermică a realității, iubirea se răsfrânge în neant împrumutând ceva din el, cuprinzându-se în el precum protuberanțele solare ce se răsfrâng în micul univers planetar.

Despre noi nu se va scrie o istorie nici corectă, nici imaginară, cum despre întreaga specie a pământenilor nu se va mai ști nimic când oceanele vâscoase ale planetei vor fi populate, ca la începuturi, cu ființe anaerobe. Mai e mult până atunci, dar uitarea e ca neantul aflat în proximitatea existenței noastre, în chiar semenul care dorește de la tine ceva, în cel față de care ai cele mai curate sentimente. Uitarea e clipa trecută peste care vine disperarea de mâine, deși de cele mai multe ori așteptăm de la ziua de mâine doar seninătatea sufletului și puterea de a ne menține echilibrul în dansul pendular dintre șansă și neșansă, într-un joc cu milioane de variante, dintre care doar una este câștigătoare.

Ciudat e că nu așteptăm de la ziua de mâine mai mult decât am vrea noi să-i dăm. E prea concret jocul, prea căinos pentru a nu se crede și în zei. Fără ei nu ar avea dimensiune imaginabilă nici neantul, nici disperările cotidiene ale ființei reale, nici iubirea, nici fantele luminoase ale fericirii, nici oazele stoicilor aruncați în deșert și supuși legilor lui.

Aici, lângă tâmplă, neantul. Oare cât trăim real un fapt imaginat de noi și cât ne iluzionăm revărsându-ne cu preaplinul iubirii către cineva de foarte aproape ? E legea oamenilor singuri, nefericiți doar pentru simplul fapt că-și

pun întrebări cărora nu le pot da răspunsul decât tot în aceeași taină a singurătății. Nu cred în ceea ce spunea Dostoievski că oamenii sunt nefericiți doar pentru că nu știu că sunt fericiți.

STAREA DE MARGINE

Tendința oricărei colectivități, a oricărui individ este de a se simți centrul lumii, dintr-o firească nevoie de a se justifica prin participarea de la egal la egal cu toate celelalte grupuri, zone, țări, indivizi. Globalizarea, înțeleasă ca uniformizare a lumii după un singur model, închide orice posibilitate diversificării ei. Este ceea ce se poate înțelege prin noțiunile indeterminate care cuprind generalitatea : natura, lumea, pădurea, atmosfera, cerul, ori cele din universul sufletului : dragostea, ura, angoasa, fericirea. Avantajul unei unice limbi, al unui singur mod de viață, cu un singur tip de reguli este învelișul ultim dat realității de către om.

Prin noțiuni se delimitează realitatea unui lucru, ființe, stări, reducându-le la un termen generic, valabil pentru toate ființele, lucrurile, stările asemănătoare, care dezindividualizează. Or, valoarea lui intrinsecă e tocmai specificul său. Spui pădure și vezi o masă de copaci de diferite soiuri. Spui pădure de fagi și noțiunea devine mai explicită prin zonarea montană sau nordică a pădurii, deși

fiecare fag în parte constituie o individualitate inconfundabilă. Doar pentru un ochi superficial, de călător, arabescul format din sumedenia de individualități poate crea senzația unei uniformități globale. Spui umanitate și în fața ochilor îți apare imaginea simbol a celor trei copii, de trei rase diferite, jucându-se ori zâmbind. Galben, negru, alb. Culori primare, care, prin combinații, dau culorile complementare — metișii. De la această generalitate nu pot lipsi indienii, arabii, locuitorii Oceaniei.

Aparent, ca și privirea fugară asupra pădurii, toți reacționăm identic la stimulii sau agresiunea din exterior. Aparent stările noastre sufletești parcurg o scală de unică dimensiune, ca și cum tristețile și bucuriile le-am avea repartizate în partaj și ar avea asupra tuturor același efect. Ce e comun într-adevăr tuturor oamenilor se regăsește nu în viața de toate zilele, ci în excepții.

Pericolul de a gândi la fel se păstrează atâta timp cât comunicarea dintre cele câteva miliarde de oameni a devenit un fapt banal prin toate mijloacele audio-video și internet. Ce trăim acum nu are corespondent în istorie. O informație este aflată instantaneu de oricine dispune de un calculator, un televizor sau un radio. Se ajunge la o globalizare de acest fel, fără să se țină cont de reacțiile diferite ale receptorilor, de imunizarea lor în fața oricăror întâmplări, a oricăror drame sau tragedii. Din acest punct de vedere, dar nu numai, uniformizarea comunicării implică o mare responsabilitate din partea emițătorului, pentru că, dacă în viața obișnuită gândești cu mintea ta, în fața radioului, televizorului, a internetului gândești cu

mintea celui care-ți livrează informația. Războiul mediatic e recunoscut de toți, iar riscul unor manipulări globale rămâne o realitate.

E firesc ca, în acest tumult al informațiilor, să se accentueze nevoia de contact direct între indivizi, de trăire autentică a unui fapt, a unui sentiment particular. O pădure văzută pe ecran e una pentru handicapați, virtuală. Accesul la pădurea virtuală, comun celor cu sănătatea precară, îl îndepărtează și pe omul zdravăn de pădurea reală, chiar dacă i se adaugă artificial și foșnetul, mirosul reavăn, culorile cele mai atrăgătoare. Dar centrul lumii pentru omul modern nu mai e în el, ci în afara lui, în virtualitate, și nu e de mirare că tot mai mulți caută pe ecrane informații certe, în buletinele de știri, unde apar oameni reali și nu actori care interpretează dramele noastre într-un decor de mucava, cu cascadorii dincolo de orice număr de circ tradițional.

Nevoia de identitate devine o criză a identității manifestate diferit. Exploziv, dacă temperamentul omului este unul coleric, ori profund apatic dacă temperamentul e al unuia limfatic. Dar dincolo de noțiunile ce învelesc realitatea pentru a o putea numi și recunoaște mental și în absența ei e învelișul celălalt, al atributelor realității numite care-i dau individualitate. În lumea superficializată în care trăim, un al treilea, al patrulea, al cincilea înveliș este cel al valorii materiale (convertibile în bani). Ciudat e cum scala acestei valorizări virtuale, impusă de conversia în bani, e direct proporțională cu attributele realității numite.

Mitul era, este încă viu. Altele, în aceste momente de maximă superficialitate dinamică până la haos, n-ar mai putea adăuga nimic nou din lumea noastră de acum. Dar nimic din acel mit și din ritualurile lui nu mai funcționează în condițiile unei devalorizări continue. Se ajunge la el în stările de maximă luciditate a unor oameni de cultură, ori în cele de angoasă ce apasă asupra tuturor. Miturile create acum sunt din hârtie creponată și dispar la prima ploaie în uitare, pentru că nu realizăm un fapt banal : normalitatea individului uman stă în trăirea lui, în meditația asupra condiției sale de ființă aflată într-o scurtă excursie de câțiva zeci de ani pe pământ. Nevoia redescoperirii de sine duce oamenii la biserică. Nevoia de participare directă la spectacolul jocului duce oamenii la stadioane, în sălile de sport, unde se țin concerte de muzică la modă.

Omul de azi, în uniformizarea aceasta galopantă uită amănuntul stării lui de margine, de spectator complet deusolat. Doar câțiva mai încearcă să redescopere fundamentalul uman aflat în mituri, în linia unei culturi tradiționale universale, deci valabilă oriunde, oricând, aici, pe această planetă, fără ca intenția de globalizare să fie forțată. Universalitatea, fundamentalul comun al întregii umanități, miturile sunt capabile să comunice cu toate lumile văzute sau paralele din noi și dinafară noastră.

Globalizarea e ca un tsunami, valul ucigător, unic, fără replici, pornit din largul oceanelor, în urma unui cutremur din adâncuri, care rade de pe fața pământului totul. E mișcarea de suprafață, prezentă oricând în istorie, dar nu atât de acut ca acum, când prin simpla apăsare pe un buton poți intra în contact cu un imediat virtual, căruia, fără să

vrei, începi să i te asemeni. Pe care începi să-1 pui în locul realității. Conviețuirea universalului cu globalizarea se petrece în detrimentul primului, când starea de margine a individului, a colectivităților tradiționale devin simple curiozități turistice în marele joc de imagini și conveniențe oferite de cea de a doua. Uniformizarea nu înseamnă nici pe departe universalitate. Sensul uniformizării, cu izul cazon sau de spații concentraționale este al unei suprafețe plane, dincolo de care apare din străfunduri universalitatea, care diversifică, creează individualități scilicitoare, puternice, și nu mase opace amorfe.

Universalitatea ține de autentic, de viu, în vreme ce uniformitatea ține de ticuri, de stereotipie, de stimuli și reacții simple, la nivelul unei comunicări primare. Să fie doar acestea cele mai grave lucruri, dar uniformitatea aduce după sine comanda și execuția, aduce în prim plan jocul schimbului și nicidecum schimbarea. Centrul lumii nu mai e individul, grupul, colectivitatea, ci creierul creator de jocuri virtuale, în fața lui universalitatea pălește, se retrage în genunea ei, așteptând ca lumea să-și consume această lecție, apoi, sătulă de ea, să o dea deoparte.

Marea artă este la marginea dintre viață și moarte, este rezultatul unor trăiri puternice individuale, la limita tragicului. Uniformitatea recunoaște doar ludicul, ilarul, banalul ca forme de manifestare ale individualității, ale personalității maculate. Scala de manifestare a intimității noastre se situează doar în registrul de suprafață. Totul pare exprimabil, ușor de comunicat, îndepărtând periculos ființa de necuvânt, de nucleul nenumit al realității în sine, al trăirilor în sine, atât de greu de formulat în cuvinte.

Jocul schimbului reduce valoarea la preț, iar scala se rezumă la stratul cel mai superficial, unde totul e comunicabil în cifre, în operații aritmetice, ușor de efectuat pe un calculator de buzunar. A crede că aici e viitorul omenirii, în această uniformizantă formă de comunicare, după experiența atâtor civilizații de pe urma cărora n-a rămas decât ceea ce era universal e același lucru cu a te situa într-o margine a realității umane.

HARTA ARSĂ

I

Prima dragoste, ultima dragoste. Prima iubire, ultima iubire. Sufletul într-o rătăcire continuă. Străzi pe care nu le-am văzut niciodată, ale unui oraș unde n-am fost nicicând. Clișeu hollywoodian rămas din crâmpiele de filme la care m-am uitat : șofer, călăuză, coordonator, secretară, totul tot o femeie tânără. Clișeu al ancestralelor credințe rămase din poveștile populare, din credințele populare despre sânziene, despre iele. Mergem la înmormântarea cuiva dispărut cu mult timp în urmă. Acolo apare mama. Simt cum mă mângâie pe creștet. O adiere de mângâiere pe care o simt fizic și mă înfior. Ca niciodată mâna ei nu reușește să mă liniștească.

Mașina rămâne parcată undeva, pe o stradă apropiată de un scuar. Orașul, locul acela din oraș seamănă cu Viena. Cobor și, ca printr-o minune, tânăra femeie-secretară-șofer-călăuză dispăre. Rătăcesc pe străzi și nu mai dau de ea. O strig. Sunt sigur că înadins m-a rătăcit. M-am încrezut prea mult în rolul pe care i l-am dat în viața mea. Sunt ca și personajul lui Kobo Abè din *Harta arsă*. Deodată urc pe o scară rulantă spre un etaj superior. În spatele meu, un profesor cu o sumedenie de studenți tinere după el. Scara se eliberează. Nu mai caut mașina, ci pe tânăra mea călăuză-șofer-secretară. Cobor într-o viteză nefirească sprijinindu-mă de o bară nichelată. Sus nu e fata, jos nu e. Intru în panică. Jos e labirintul străzilor de sub cele reale și un scuar. Un oraș mare. Aglomerație. Simt că mă sufocă nesiguranța direcției pe care trebuie să o aleg. Urc într-un autobuz care mă scoate într-o comună suburbană. Are un nume ciudat, care-mi rezzonează prin asociere cu Chevereș.

Îmi rătăcesc geanta. O nouă panică, identitatea mea era într-un buzunar al ei. Lumea coboară, apoi alții urcă. Rămân în autobuz să-mi caut geanta, să-mi regăsesc identitatea. Pornesc din nou spre centrul capitalei. E centrul. E locul unde se petrece ceva, unde identitatea mea nu mai contează, unde-mi pot regăsi geanta și actele. Femeia cea tânăra nu mai există de mult. Mă bazasem pe ea, pe grija ei. Poate geanta e la ea.

Ciudat, în unul dintre buzunare sună celularul. Primarul din comuna suburbană a aflat că am trecut pe acolo și acum mă invită să-mi lansez o carte. Ce carte? Eu n-am nici acte de identitate, iar despre cărți ce să mai

spun ? S-a scris despre toate. Balzac a trăit doar cincizeci de ani, a lăsat o sută de cărți pe care azi, după un veac și ceva, nu le mai citește nimeni, în afara studenților de la franceză, tot mai rari. Se învață engleza. Doar numărul propriu „Balzac” mai e recunoscut.

Oare ce e mai bine să fii în ziua de azi ? Comandant de oști, scriitor, pictor, inginer, medic... Cred că toți și-au pierdut gențile cu cartelele de identitate, dar mai au fiecare câte un celular, cu un număr exact la care pot să fie contactați. Salvator apare de dincolo de timp duhul mamei, imaginea ei, cam la vârsta pe care o am eu acum. Poate chiar mai tânără. Are părul negru-castaniu. Se vopsește probabil. Întotdeauna a fost cochetă. Mă însoțește pretutindeni în lipsa călăuzei care m-a părăsit. Am un sentiment ciudat de dependență, întreb de tata. „Vine și el !”, mi se spune, îl văd în depărtare făcându-mi cu mâna. Cineva are nevoie de mine. Mamei nu-i spun, dar ea știe, simte că de fapt eu o caut mai departe pe femeia aceea tânără, șofer-secretară-călăuză, că-mi caut geanta înăuntru cărora sunt actele mele de identitate.

Pierd pe rând totul într-un oraș mare unde, de bună seama, am să ajung. L-am mai revăzut mental de câteva ori : coline și șosele întortocheate, un centru larg, mărginit de străzi înguste. Oraș european. Capitală. Centru. Mereu mă rătăcesc prin el. Îmi pierd oamenii apropiați, dau de alții pentru care nu mai reprezintă nimic. Îmi pierd lucrurile apropiate, dau de altele față de care nu mai simt nimic. Plec spre suburbia unde sunt așteptat pentru lansarea unei cărți încă nepublicate. Trebuie să regizez un fel de spectacol. Ajung într-un fel de sat de munte cu vreo

douăzeci se suflete, iar gândul mi se întoarce înapoi, spre orașul de unde vine și unde e ascunsă geanta mea cu identitatea mea și călăuza.

Îmi revăd părinții. La vârsta mea erau oameni așezați. Erau bunici. Erau bătrâni. Nu se simțeau așa, cum nu mă simt nici eu. Doar că eu nu sunt așezat. Nici copiii mei nu sunt așezați. O cumplită neliniște ne tulbură zilele și nopțile. Dimineața ne trezim confuzi. Ne trebuie ore să ne revenim, deși plecăm în grabă să le facem pe toate. Pe la unsprezece, ființele cad energetic, iar ultimele ore sunt un calvar. Ca mulți, trăiesc o iluzie personală. Însăși această viață e o iluzie. O supraviețuire într-un coșmar al sufletului, unde se amestecă cele mai pure sentimente, grijiile de copii, casă, familie, serviciu. O nelămurită dinamică a lumii ce-mi propune mereu altceva decât îmi doresc.

De câțiva ani a mai apărut și dezastrul cărții, al condiției de scriitor. O iluzie personală, o hartă cu niște repere care nu se mai deslușesc. Doar o iluzie mă ține viu. Sensul copacului este să crească. Sensul meu este să creez. Poate că după ce-o să-mi aflu liniștea, o să-mi recuperez și geanta și călăuza-șofer. Poate că după ce intru în alt ritm, sau să intru în ritmul meu dinainte o să-mi pot regăsi reperele hărții coapte, să-mi pun pe hârtie gândurile, ca-n urmă cu doar câțiva ani. Drumul pare întrerupt. Fără să știu, am intrat într-o nouă viață pe care-am acceptat-o cu greu. Nu mai sunt cine eram, ci un altul, sau același, dar într-o altă lume, cu alți oameni la vedere.

Aceeași rătăcire și în vis și în realitate. Aceeași nesiguranță. Suflet pustiu. Undeva deasupra noastră e

cerul. Nu știu nimic despre el, deci nu-l luăm în seamă. Obsesia noastră e pământul. Limita și bătaia cu ea. Străzi pe care n-am mai umblat niciodată. Harta arsă. Reconstitui mereu un trecut individual spre a mă dumeri încotro voi merge. Știu cum va arăta capătul de drum. E simplu. Excursia până acolo rămâne în calcul. Cum să merg ? Ce mă așteaptă ? Să nu se întunece mai degrabă decât ajung. Să nu se-ntunece soarta, după ce o viață am plutit pe deasupra unor abisuri ca un funambul. N-am avut noroc decât atât cât să nu mă plâng, sau, dimpotrivă, am avut un noroc enorm, dar numai în clipele limită, dincolo de care n-aș mai fi existat.

Rătăcesc prin comuna suburbană cu douăzeci de locuitori, unde ar trebui să-mi lansez o carte nescrisă. Primarul nu există în realitate decât ca o voce pe telefonul celular, ca o invitație de vis la un coșmar.

Mă simt și aici un rătăcit și-mi repet un gând spus ca o constatare de viață : cele mai grele călătorii sunt reîntoarcerile ! Revin în oraș. Bântui cu câteva tramvaie să-mi liniștesc starea. Bântui în jurul unei case pe care continuu să mă încrâncenez să cred că e a mea. Mă îndepărtez. Mă apropii. Ajung. Cobor. Intru în camera mea. Nimic nu s-a schimbat. Doar eu am trăit o minciună crezând că pot să mă îndepărtez de casă. E un refugiu, nu o proprietate. Cum orice proprietate e un refugiu. Secretara-șofer-călăuză, geanta cu actele, comuna suburbană cu festivitățile ei dedicate mie pentru ceva ce n-am făcut, toate sunt niște refugii dintr-un coșmar diurn al cărui desen e trecut pe o hartă coaptă de timp, roasă. Doar eu am trăit o minciună crezând că pot să mă îndepărtez de

casă, care de fapt era ființa părinților mei. Cine-mi vorbește în somn ? Fac jocul duhului bun. Cine-mi pune la îndoială credința ? Cine mă amenință că voi ajunge acolo unde e el, iar pe tărâmul acela eu voi avea un alt nume ? Fac jocul duhului bun. El îmi aduce împăcarea. Fac jocul duhului pătimăș al unei cumplite iubiri neterminate pentru care n-am suficientă voință să o duc până la capăt. N-am suficientă încredere în ceea ce sunt, deși scurtimea lui a fi ar trebui să mă facă mai nepăsător. N-am siguranța omului rău.

Am crezut întotdeauna că există o enzimă a răului care-i face pe purtătorii ei să ajungă la vârste matusalemice, să fie firi dure, necruțătoare. Oamenii aceștia trăiesc doar pentru ei, pentru mica lor insulă de carne și suflet, care sunt. Eu n-am fost capabil să nu împart ceea ce am cu alții. Și-abia acum, la un capăt de cracă uscată, am ajuns să-mi duc o viață de taină, ca orice însingurat, incapabil să știe ce trebuie să facă în fața ultimei iubiri. E un viitor în toate. Mă bucur că mă apropii de capăt. Omul e incapabil să trăiască fără o limită, fără ideea de capăt, de sosire undeva. Dar pentru aceasta ar avea nevoie totuși de o hartă, de câteva repere, de o identitate și o călăuză.

II

Doar privind în urmă poți să-ți dai seama cine ești. Doar privind îndărăt poți să-ți dai seama că din mărunta viață împărțită în miliarde de clipe, doar o mică insulă are o hartă cu niște repere reale, în vreme ce restul sunt o

sumedenie de planuri, idei, coșmaruri, reverii, întru totul o continuă stare de ficțiune, unde investim sentimente, ca într-o realitate imediată. Trăim într-o magmă de ficțiune și de aceea, poate, ne simțim atât de apropiați de ficțiunile oferite de alții, cu variantele lor de iubiri și uri, de răzbunări și ipocrizii. Le vedem ca pe propriile noastre variante de viață, pe care n-am avut șansa sau curajul să le trăim.

Prima iubire, ultima iubire. Cine nu are curajul primei iubiri își numără zilele până la pensie, ca repere ale unei hărți simple, fără denivelări. Atunci și acolo totul va deveni o amintire fără de consistență, iar omul ce a traversat harta simplă a vieții lui nu va mai fi decât o umbră a unui punct în mișcare, ca beduinul în deșert, adică omul singular ce are deasupra capului soarele și credința, iar în față, iluzia oazelor de departe.

Deșertul poate fi și un oraș străin, unde nu cunoști pe nimeni, unde treci fără să schimbi un salut cu cineva, unde mori rătăcit, fără o călăuză și o geantă cu acte de identitate. Un om inutil, un balast reflexiv, tot mai strâmtorat de nevoi, tot mai agresat de boli. La fel și atunci când omul de alături devine un străin, neînțelegător cu ceilalți, cu sine, măcinat de propriile-i crize. Nimic nu ține la om, nici măcar cât viața lui. Prima dragoste și ultima sunt credința în ceva peren, în ceva de deasupra tuturor nimicniciilor banale de două clipe, care ne fac existența un coșmar. Beduinul traversează deșertul, urcă și coboară dunele de culoarea mălaiului pus pe plită, apoi vântul îi șterge urmele trecerii și rămâne, ca în viața cea de toate

zilele, fără posibilitatea reîntoarcerii, fără reperatele unui drum recuperator.

Semnele singurătații sunt aceleași și în pustiu și în orașul plin cu oameni străini: vise coșmarești, unde mamele aduc fiecăruia ouă de Paști vopsite în negru. Ouă negre pentru copiii lor unse cu slănină, să lucească, să aducă aminte că dincolo de imediatul puținei existențe totul e doar negru și alb. Când coboară în visele copiilor lor maturi, aceste mame ce nu mai sunt vor să le dea și câteva sfaturi, pe care însă nu le va mai auzi nimeni, niciodată. Mamele reper, primele iubiri din viața unui om. Dumnezeu, ultimul reper al iubirii unui om singur. Ouăle vopsite aparțin unei sărbători a Fiului lui Dumnezeu, culoarea lor aparține unei iubiri trecute dincolo de bine și de rău, unde nu-și mai au loc disputele despre nepotrivirile de caracter ce ies la iveală abia atunci când doi oameni sunt în criză, când își dosesec economiile fiecare, când devin temători și tot mai puțin dispuși să se destăinuie unul altuia, când trăiesc iluzia unui tărâm străin, când caută iubirea într-o ființă din imediata apropiere.

Fragmentele marilor repere ale iubirii de început, de sfârșit, reapar presărate de-a lungul unei întregi vieți sub forma unor iubiri confuze, nu se știe cât de carnale, a nevoii speciei de a se perpetua, cât de matriceală, a nevoii individului de a se ști protejată, cât de divină, a nevoii ființei de a se putea orienta în deșertul orașului, plin cu alte ființe străine, ca nisipul zgrunțuros de culoarea mălaiului copt. Fragmentele acestei iubiri rătăcesc ființa și mai mult, o îndepăr-tează de propria ei identitate, îi înmoaie voința de a supraviețui, sub masca unei iluzii

imense a certitudinii că a pornit spre un reper. Nu reperatele lipsesc, ci iluzoria lor consistență.

Prima iubire, ultima iubire, între ele se derulează povestea fiecărei existențe sfârșită patriarhal în patul octogenarului, cu noptiera plină de medicamente, ori violent, de tânăr, pentru o cauză, pentru un ideal sau dintr-o mașinațiune, unde el e victima întâmplătoare, care face ca în știrile, tot mai puțin terifiante pentru spectator, în abrutizarea informațională pe care o trăim, să reprezinte o cifră. Zece morți, mai corect 10, 100, 1000... despărțite de orice iubire, de orice reper, de orice axă a punctelor cardinale, de orice hartă, coaptă, arsă, care în mâinile trecătorului arată ca o coală pe care niciodată n-a fost tipărit nimic.

Încet și comunicarea ia locul unor operații matematice. Cu cine să comunici când cei din jur se rezumă la a restabili valoarea oricărui lucru, a oricăror ființe doar în bani, în prețul curent sau probabil, în funcție de valuta convertibilă, la fel cum substantivele, numele proprii, cuvintele sunt purtătoarele unei realități independente de ele, cum verbele denumesc acțiuni independente de conținutul lor. Omul și-a asumat rolul de stăpân al pământului, apoi l-a fragmentat în cuvinte pentru a-l putea desluși cumva, pentru a și-l putea apropria, face al său, dar multitudinea limbilor i-a risipit consistența. Comunicând astfel ne-am pierdut pentru prima oară cosmicitatea. Acum, peste învelișul cuvântului s-a așternut cel al numărului, al cifrei reci, care poate să însemne orice, într-o aneantizare dată de valoarea în bani. Dar și aici apar sentimente, încrâncenarea primei și ultimei iubiri, care de

cele mai multe ori iau forma unor ființe tinere, după modelul călăuzei-șofer-secretară-impresar. Al unei ființe-obiect, ușor de valorificat în bani, convertibilă sau nu. Sentimentele, reflexivitatea, sunt apanajul oamenilor bolnavi și slabi. Cultura, dezbrătată de valoarea ei materială, pragmatică, este pe măsura acelorași oameni betegi și slabi. Cei puternici nu cred decât în ei, iar pentru ei cuvântul este mai ușor de reprezentat în bani. Credița în ceva mai presus de om, cu nume, dar fără o reprezentare imediată, la îndemâna oricui este încă un semn al unei mari slăbiciuni, al unei mari nesiguranțe.

Mă aflu la marginea orașului unde m-am rătăcit, unde mi-am pierdut călăuza și identitatea, deși sunt exact în centrul lui civic. Privesc în urmă, spre umbra pe care o las pământului. Soarele e în asfințit, iar umbra e lungă. Curând o să mă confund cu ea. Curând voi fi propria mea umbră. Soarele va trece dincolo de coama orizontului, iar eu, un individ oarecare, rătăcit într-o lume despre care aș fi vrut să aflu cât mai multe. Mă voi topi în umbra pământului. Nici măcar nu o să am bucuria de a mă topi în propria mea umbră. Simt nevoia să comunic cuiva stările prin care trec, singurătatea șoptită a celui ce se grăbește spre un culcuș nu prea îndepărtat, unde să adaste până la revenirea zorilor.

Îmi pun, nefiresc, întrebarea : cine sunt cei buni și cine sunt cei răi ? După logica vremurilor pe care le trăim ar trebui un cântar, dar nu ca acela din Apocalipsă, ci unul care să delimiteze valoarea în bani a vieții fiecăruia... Prima iubire, ultima iubire. Trâmbițele îngerilor au, desigur, și ele valoarea lor. Caii și armurile celor patru

cavaleri ai Apocalipsei sunt și ei convertibili. Cine nu poate cumpăra Raiul poate face negoț cu Iadul. E mai la îndemâna noastră, prin tot ce ne imaginăm că s-ar putea întâmpla acolo. Dar cine va hotărî, în numele tuturor, ce anume trebuie să aibă în el cel ce rămâne într-o parte sau în cealaltă ? Speranța de bine e în toți. Speranța e și ea cu o conotație convertibilă în bani. Viață și moarte. Ființă și neant. Pentru a ne dumeri mai bine cum am evoluat, să punem alături moartea din *Nașul* lui Mario Puzzo și cea din *Hamlet*. Moartea ca și carnagiu și moartea sublimată cultural.

Unde-i nordul, estul, vestul, sudul ? Soarele e în nori, undeva, dincolo de marginea orizontului. Cine va hotărî în numele tuturor ce anume trebuie să aibă în el cel ce merită să-și înroureze picioarele în curcubeele sferice de pe iarbă în dimineața de mâine ? Animalele trăiesc independent de voința de putere a unuia sau altuia dintre ele. Foamea unei carnivore diferă de cea a unei erbivore. Foamea e capătul unui început de ciclu subdivizat al ființelor vii. Plantele se usucă în taină.

Omul a inventat crima gratuită, crima ritualică, răzbunarea sângelui, jaful criminal, din dorința de a-și depăși condiția, pentru a accede într-o lume a bogăției materiale. Omul a inventat răscumpărarea crimei, într-un joc al falselor sale iluzii cu care-și populează existența colectivă desfășurată într-un spațiu limitat, uitând că totul se petrece între niște limite, că într-o stare de veghe i se poate releva textul : „Aici, numele tău este altul !” Și-atunci toate reperatele și traseele hărții lui de buzunar dispar.

CĂLĂTORIE NETERMINATĂ

Zi și noapte, sub fereastra mea de la bloc, unul așezat lângă o intersecție cu două stații de tramvai, două de autobuze și două de troleibuze se perindă, după regula roșu, galben, verde, a semaforului, mii de oameni, fie înghesuiți în mijloacele de transport, fie nădușiți în Dacii de cilindree medii, pentru venituri medii, fie lejeri, în mașini „tari”, cu boxele puse la maximum, stereo, să ne intre tuturor plămâni și organele vitale în rezonanță. Asta douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, cu vârfuri de trafic spre dimineață, pe la patru, când e ora lupului, ce vine după sufletele ostenite, și spre orele după-amiezii, când nu prididesc să încapă pe doar două firuri de sens de circulație marile tir-uri ce trec spre artera ce duce către graniță și camioanele încărcate cu lemne, materiale de construcții, nisip, pietriș, granite. O lume se perindă fără ostenire pe sub fereastra mea de proprietar al unui cub dintr-un bloc cu patruzeci și patru de apartamente la fel de „proprietăți” ca al meu. Un fel de cătun pe verticală, din beton, cu mai puțin de trei sute de suflete de oameni, pisici, câini, broaște țestoase, canari și papagali. Neabătut, semafoarele de la colț dau prioritate când unui sens, când celuilalt, în așa fel ca aici, în proximitatea Spitalului județean, a Stației de salvare, a celor opt firme de pompe funebre — care-și etalează pline de importanță produsele, alături de fructe, legume, medicamente naturiste, flori de

glastră, flori în ghivece, flori în coroane, ziare și reviste, pentru cei peste 18 ani, cu bulină roșie — să nu aibă loc nici un eveniment de circulație.

Evenimentele de circulație au loc în oamenii puși să trăiască în acest bazar coșmaresc, unde indiferent ce s-ar întâmpla pare normal, cum normal ar fi fost ca domniile care-au preluat din medicina cardiologică termenii meniți să denumească mersul mașinilor să fi găsit echivalente nu doar pentru artere, ci și pentru vene, străzilor înguste să le spună capilare cu sens unic ș.a. Evenimentele de circulație se petrec în cei ce urmăresc un film de acțiune, ori un reportaj de pe Realitatea tv, cu sirene de salvări, poliție, pompieri care se interferă perfect cu cele de la doi metri, de sub fereastra ta.

Câinii și pisicile de bloc s-au adaptat și nu se ostenesc să discearnă de unde anume vin țipetele sirenelor și cine anume le aruncă în eter. E drept că li se atrofiază, fără să-și dea seama, apetitul sexual, reflexele, intră în „călduri” altădată decât ar fi normal pentru specia respectivă, că puși alături, chiar în perioada rutului, un mascul și o femelă nu știu ce anume trebuie să facă și preferă să se bată între ei, să se muște și să fugă la stăpâniilor lor să-i mângâie pe șira spinării, domolindu-le în acest fel pornirile naturale ce le apar ciclic și anormal, după ceasul dat de semaforul roșu, galben, verde din intersecție și nu de primăvară și toamnă. Cert e că nu mai apar prea mulți pui nici de pisică, nici de câini, doar maidanezii ce-și mai urmează regulile speciei și mișună cu puii lor printre tufe, până la prima felie de salam cu stricnină pusă de hingherii ce nu sunt plătiți de secția de ecarisaj a primăriei, ci de felurite universități din

oraș, pentru că acolo își duc veacul de profesori, ziua printre studenți, seara plimbându-și animalele estropiate printre blocuri.

Înainte stăpânilor lor, animalele de bloc trăiesc ceea ce li se va întâmpla oamenilor, de parcă ar fi și ele într-o lume jumătate reală, jumătate virtuală, or poate mai mult virtuală : computer, televizor, radio, ziar și carte. O lume cu fascinația imaginarului propriu complet atrofiată. O lume metafizică, abisală chiar, când într-un perimetru de doar cinci sute de metri pătrați poți să le faci pe toate : de la umplerea rezervorului mașinii cu benzină Mol sau OMV, la sălile de reanimare ale spitalului, la florile dispuse în frumoase coroane cu verdeață de tui și brad, pe benzile albe ale cărora se poate scrie și o cinstită înjurătură și nu doar : „Un ultim omagiu”, la McDonalds-ul cu cartofi pai și hamburgeri și înghețată albă cu doar 5000 de lei cornetul, cu cele opt farmacii, ce dau fără compensare orice în afara somniferelor, care luate cu cutia pot pune în pericol evident consumatorul. Mai sunt și trei baruri cu terase, o casă a tineretului optimist al zilelor noastre, care găzduiește orice în afară de cultură, în fine nelipsitele chioșcuri de ziare pline de returnuri, o frizerie, coafor, pedi- și manichiură, niște copaci arși de ploile acide și de caniculă, o universitate în stare de săpături arheologice, câteva buticuri, o florărie pentru alte evenimente decât cel final, în fine, un magazin de prezentare cu mobilier și birotică, o carmangerie arabă cu carne de vită și oaie la prețuri reglabile, un centru al televiziunii prin cablu, care mărește tarifele abonamentelor de la o lună la alta în funcție de cursul valutar de la

Singapore și marele Stadion al orașului. La meciurile de acolo sunt prezenți și pacienții în refacere de la Spitalul județean, urcați pe acoperișul clădirii cu nouă etaje, toate importante în felul lor, de la cei de jos, unde e reanimarea, la ultimul, unde e neurologia, cu gratiile aferente pentru amatorii de sporturi extreme. Se poate sări și de la etajele de mai jos, dar nu cu același rezultat. Din acest punct de vedere cea mai sigură soluție e intersecția sema-forizată și impulsul de voință și independență al celui ce nu vrea să se încadreze unei civilizații de secol douăzeci și unu. Șansele sunt minime. Spitalul, pompele funebre, poliția, martorii sunt aproape.

Acesta fiind universul vieții de fiecare zi și noapte, singurele evadări posibile rămân cartea, televizorul și somnul cu vise, viziuni sau coșmaruri și călătoriile sigure, cu tramvaiul, până la capăt și înapoi, în Dâmbovița, Torontal sau Gara de nord, cu troleibuzul, până în centru și înapoi, cu autobuzul rapid, care are la fiecare oră o altă rută.

Bănuiesc că asemenea aglomerare de lucruri trebuincioase într-un spațiu atât de restrâns se mai află și în alte părți ale orașului, tot prin cartierele cu blocuri, cele cu mulți cumpărători medii sau săraci, dar care mai au un ban pentru corn și lapte, pentru un tratament al rinichilor cu lubenițe la 2000 de lei kilogramul, pentru semințe de floarea soarelui sau dovleac, gata râncede, și pentru flori necesare tuturor ocaziilor. Bănuiesc că micii comercianți s-au orientat geografic după numărul posibilităților cumpărători, dar nici un alt cartier nu are un Stadion și un Spital județean cu elicopter de serviciu și stație de

ambulanță, opt farmacii și tot atâtea pompe funebre, cu orar permanent și două cimitire. E un cartier unde nu adastă nici ciorile, nici cucuvelele, nici mierlele. Doar câțiva greieri surzi de propriile lor țuțituri și iarna niște banale vrăbii, ciondănuindu-se pentru un rest de pâine italiană uscată. Nu tu porumbeii din fața Operei sau din Piața Libertății. Nu tu berzele de pe stâlpii de rețea din sate și comune, nu tu rândunelele orașelor mai mici, nu tu guguştiucii turcești, îmbiindu-se la dragoste. Pomi decorativi lipsiți de rod, flori ornamente pentru bucuria ochilor în balcoanele închise abuziv de locatari, saci cu făină și zahăr lângă canistre cu benzină, carburatoare rafistolate și bujii stricate lângă compoturi de cireșe și dulceață de caise. Totul într-o mare îngheșuală, ca în stațiile orbitale. Și la îndemână.

Senzația de imponderabilitate este asigurată imaginar de uruitul continuu al tramvaielor, mașinilor, autobuzelor, mașinilor de perforat asfaltul (pentru că ciclic, mai precis decât venirea iernii, se sparg marile conducte cu apă caldă ale orașului și încep lucrările de reparație care perturbă toată mișcarea aceasta idilică de dute-vino a transportoarelor de oameni), tir-urilor, troleibuzelor, de la patru dimineața la patru dimineața, cu o pauză de o secundă la capătul lui 3 și 59 de minute, când cei ce au de plecat definitiv, ne părăsesc. E ora lupului...

Plutesc deasupra lumii, aflându-mă în mijlocul ei. La doi pași o salvare, urmată de alta și de o mașină a poliției merg cu sirenele la maximum pe artera ce duce în alt cartier. Pe micul ecran idem, apare cascadorul care scoate actrița cea blondă din flăcări cu o clipă înainte de a

exploda o conductă de gaz în mijlocul unui spital. La radio, o știre de cinci secunde anunță ceva real : explozia unui camion capcană lângă un spital din Osetia. 38 de morți. Unde e realitatea ? Unde sunt eu ? Cine mai sunt eu și pe cine reprezintă codul meu personal ? Roșu, galben, verde... neabătut semaforul îmi numără clipele și, culmea, călătoria continuă...

PROIECTE ȘI HIMERE

Presupunând că suntem niște oameni normali, trebuie să recunoaștem că există în noi teama de a nu ne vedea realizate proiectele. E teama de timp, de moarte, de boală, de ieșirile din firul curent al vieții de acum, care ne-ar putea arunca în neant; în ultimă instanță, tot asta ne paște : uitarea. O cruce, o placă, un monument, câteva zeci de picturi, compoziții, un raft de bibliotecă plin cu proiecte realizate.

Proiectul făcut la peste patruzeci de ani e un fel de plasă zvârlită în față, un colac de salvare aruncat de la bordul navei în mare pentru ceea ce am dori să realizăm, în condițiile în care am rămâne în forma intelectuală, spirituală și de sănătate în care suntem acum. La douăzeci de ani îți faci un anume fel de proiecte, cu sufletul la gură, pe care le duci la capăt fără un efort vizibil, ghidat de

impulsul interior, de părinți, de profesori, de un ceva care vine spre tine subliminal dinspre vârstele pe care le vei atinge. La treizeci de ani proiectele sunt altele, mai apropiate de viața domestică, pusă sub imperatiivele necesităților dictate de specie, în continuarea celor dinainte, ori noi cu totul, un fel de etapă fără de teama de timp, de boli. Niște însăilări cu conture mai precise asemănătoare celor de la capătul adolescenței, când pavăza sângelui din vine înroșea orice rațiune de a fi.

Voința de nemurire e mai puternică atunci și, pe la vârsta a treia, când proiectele bat undeva într-un câmp nesigur, tot mai precar și introspectiv, semănat cu semne ale amintirilor de tinerete din care vrei să deslușești răspunsurile la întrebările fără răspuns. Dar nimeni nu poate ști ora și clipa... Risipirii de la capătul adolescenței, în varii domenii, în căutarea „căii” îi ia locul proiectul direct, ferm, construit zidărește, cu firul cu plumb și echere, cu tentă arhitectonică. În felul său fiecare om e un artist care are tendința de a-și ridica un monument capabil să reziste cât mai mult timp. O piramidă, un Sfinx, o catedrală... să aducă aminte urmașilor de el.

Doar că singurii care-și ridică statui sunt sculptorii, singurii ce lasă edificii în urma lor sunt arhitecții, singurii care lasă urme sunt pictorii, singurii care continuă să ne vorbească de dincolo de vreme sunt actorii, muzicienii și cântăreții. Poate și scriitorii, în măsura în care își mai aduce aminte de ei cineva.

Rememorarea unor perioade pline de vervă și luptă, de efort și entuziasm, de eșecuri și reluări ale drumului de la capăt este o formă de lene mascată, de teamă în fața

viitorului, de epuizare a tuturor resurselor biologice și spirituale, când totul îmbracă o cămașă cenușie. Până la patruzeci de ani se produce firesc tot ceea ce e legat de natura ființei. Unii dintre biologi susțin chiar că omul ar fi fost proiectat inițial pentru această limită, deși Biblia lasă ca margine a vieții vârsta de șaptezeci de ani. Mai bătrână decât Geneza, istoria Imperiului Vechi a Egiptului înregistra, cu câteva milenii înaintea ei, domniile ale faraonilor de câte patru, cinci decenii.

Ceva însă se petrece la acea vârstă, când proiectele pornite de atunci înainte încep să devină tot mai mult niște proiecții ale eului spre acoperirea zonelor rămase neatinsse, a recuperărilor restanțelor de viață, dublate de o neașteptată voință de reîncepere a unui nou drum. Anul zero al noii vieți nu aduce și certitudinea celui de al doilea ciclu de patruzeci de ani, până la matusalemica vârstă de 80, pe care o ating, de cele mai multe ori, doar femeile. Cert e că linia coborâtore a anilor de după patruzeci reprezintă un alt tip de existență pentru fiecare om.

Un important scriitor, ajuns și el dincolo de jumătatea cercului al doilea, susținea că adevărata operă a fiecărui artist sau scriitor se creează până la patruzeci de ani, după aceea urmează doar niște remake-uri, mai mult sau mai puțin reușite. Până la acea vârstă acumulezi natural, în limitele nevoilor ce apar, după aceea acumulezi tot mai mult, cu sau fără necesitate, cu sau fără voința aplicației, cuprins de o anumită panică, uneori conștient de ea, alteleori nu.

Subliminal, încercările mari se reiau în cicluri de câte cinci ani, cum susțin alți biologi, atenți la schimbarea

completă a celulelor din corpul uman. După această regulă și nu după cea a celor șapte vaci slabe, urmate de altele, tot pe atâtea, dar grase, omul ar fi fost proiectat doar pentru primii cinci ani din viață, urmând ca mai departe să fie doar niște reluări în crescendo, ce păstrează neschimbată matricea genetică. Asta timp de opt cicluri, adică până la patruzeci de ani. Până la deplina maturitate. Cinci ani, adică un „lustru”, cum spuneau latinii. Cine să le fi șoptit o taină pe care abia savanții secolului al XX-lea au deslușit-o, ori poate că aflaseră și ei aceasta de la mai vechii egipteni.

Seninătatea locuitorilor insulei numită Egipt, strânsă între malurile apelor mărilor și nisipul deșertului derivă din credința, preluată și ea de civilizațiile ulterioare, că viața omului nu e decât un scurt pasaj al trecerii pe Pământ între o eternitate aflată înaintea acestei luminări și eternitatea de dincolo de trecerea sa. Acel „carpe diem” roman exista cu 5000 de ani înaintea lor tocmai în acea insulă de pe malurile Nilului. Or, la scara scurtei istorii a umanității, viața individului nu există nici atunci când e pusă sub lupa măritoare a faptelor sale.

Văzute astfel, proiectele diferitelor etape ale evoluției sale, programul său interior, explicit sau nu, scara vâmlor vieții sale pe pământ se dovedesc a fi simple zbateri de insectă doritoare să treacă printr-un zid de sticlă spre lumină, epuizându-și ultimele forțe și murind pe pervazul ferestrei mincinoase. Dincolo e într-adevăr Soarele, dar la el nu vei putea ajunge niciodată.

La scară mică, trecerea de la proiecte la proiecții se petrece la o etate anume, ciudată în felul ei, ce marchează,

de fapt, intrarea în vârsta a treia, adică pe la cincizeci de ani, când efuziunile încă funcționează, iar bagajul certitudinilor mai cuprinde încă elanuri cu o respirație scurtă. Amintirile fac pariuri perdante cu vitalitatea de odinioară. Sângele se îngroașă și trebuie diluat cu alcool. E un fel de transfuzie cu aceeași grupă sanguină, dar străin, al altcuiva, de pe urma căruia creierului îi trebuie ani, poate unul, poate mai mult sau mai puțin, până să-l așeze în propria sa formulă genetică.

Gândim cu sângele, simțim cu sângele, trăim prin compoziția lui, mai mult sau mai puțin optimă. Scriem, pictăm, cântăm și dansăm cu sângele. De aceea primul ciclu al proiectelor se încheie odată cu trecerea primilor patruzeci de ani din viață. Atunci mai e o șansă să fii genial, iar tot ceea ce e geniu în primul ciclu e demență în cel de-al doilea, când totul e mai diluat și rămânem doar cu amintiri trecute, fără a mai putea să ne încărcăm cu altele noi, de o aceeași vigurozitate.

Există o vreme a fiecărei munci, a fiecărei idei, a fiecărui sentiment, a fiecărui proiect. Când le trăim pe toate acestea prea târziu, din pricina sângelui prea gros sau prea diluat, proiectele rămân niște proiecții, oricât de bine ar fi structurate. Căci dincolo de barajul celor opt luștri, pe care-l reprezintă vârsta de patruzeci de ani, noul om, care-a preluat întreg bagajul genetic al celui dinainte, trăiește între alți parametri, într-o altă geografie și alte lungimi ale timpului. Marile genii trăiesc puțin. Consumul lor vital se întinde pe cel mult un deceniu. Tot ceea ce produc li se relevă a fi esențial. Revelația se stimulează din vitalitatea dinamică a ideilor și trăirilor, a sângelui. Nimic în jur nu

pare să se întâmple în afara unor semnificații adânci a unor interconexiuni pe care mintea preocupată de supra-viețuire a omului aflat la șaiszeci de ani nu le mai sesizează decât ca pe niște axiome ale lumii, rupte unele de altele, pe care le însăilează în cuvinte aforistic.

A gândi un sistem e una, a-l face să și funcționeze este altceva. Și apoi mai e un adevăr de care ne ferim mereu : scriind îți îndepărtezi lumea, arzi amintiri ce nu se mai întorc niciodată, citind îți apropii lumea, or vârsta a treia e tocmai aceea în care încerci, uneori disperat, să-ți afli și înțelegi locul, într-un context pe care l-ai trăit, dar pe care nu-l mai poți influența cu nimic.

LEPĂDAREA DE LUME

De multe ori motorul unui roman e ura. Scriind, romancierul inventează și ceea ce n-a trăit, apoi încearcă să-și apropie și ce n-a apucat să cunoască direct. Intuiția și imaginația acoperă întregul tărâm al necunoscutelor din viața proprie. Se străduie să dea răspuns unor întrebări fundamentale asupra cărora majoritatea oamenilor nu se opresc, le evită sau le ignoră. O literatură lineară, ce corespunde tot mai mult gusturilor posibililor cititori de azi, deprinși cu scenariile cinematografice, nu mai poate răspunde cerințelor complexe ale scriitorului, împins de contactul cu istoria, filosofia, religia, celelalte arte, știința să amplifice registrele.

Nucleul e format, de cele mai multe ori, de întâmplări dure din viața sa, ori din imediata apropiere, în jurul cărora țese o poveste convenabilă sieși, ca un justițiar, poveste capabilă să pună niște întrebări și să găsească răspunsurile contextului creat. Întoarcerea la realism, combinat cu expresionismul și oniricul — cele trei tipuri fundamentale ale reprezentărilor umane : direct, în viața obișnuită, sub presiunea traumelor de orice fel desfășurate în marginea tragismului, ori în starea de vis și revelație —, formează puntea de apropiere de cititor, el însuși refractar față de scriitorul cinic, care-și urăște personajele, deformându-le până la caricaturalul sardonice.

Relația intimă scriitor-personaje se întemeiază subliminal pe o reciprocitate ciudată, de multe ori situații puse în viața celui inventat urmând să fie trăite de creatorul lor, ca într-un fel de pedeapsă premeditată, cum adeseori se întâmplă ca fapte imaginate, reacții psihologice, răspunsuri la întrebări grave să fie re trăite de creatorul ajuns în una din ipostazele personajului său. Nu arareori variante ale existenței scriitorului, aflat nu o dată în fața unei răspântii datorită precarității vieții lui de fiecare zi, devin subiecte ale unor cărți unde autorul încearcă să vadă ce s-ar fi întâmplat dacă acolo, în fața marii dileme, ar fi ales un alt traseu, sau, la fel de bine, un altul.

Întrebări pe care și le pune oricine — posibilitățile de evoluție deschise de răspântie reușind să devină paliere ale cărții —, întrebări la care autorul dă un răspuns plauzibil : da, există un ceva deasupra noastră, sau înăuntrul nostru, care ne determină să ne urmăm doar „calea”. Față de

literatura antică — ne raportăm mereu doar la cea greacă și romană, când înaintea lor au existat și cele egipteană și chineză, corespunzătoare societăților acelorora — cea de azi aduce nou doar faptul că, la fel cu ceea ce se petrece în alte do-menii, încearcă să-și creeze un statut propriu, independent de dorința scriitorului, de gusturile lui coborâte din rafturile bibliotecilor pe micul sau pe marele ecran.

Pentru scriitor totul e cumplit de complicat până în clipa în care ura sau dragostea sa față de personaj se transformă în artă prin actul sinucigaș al creației. Atunci toate devin limpezi. Spre deosebire de religie, unde iubirea lui Dumnezeu față de oameni (Evdokimov) găsește un răspuns oscilatoriu din partea lor, de cele mai multe ori axat pe o singură nevoie direct exprimată, ura și iubirea creatorului uman îl îndepărtează de personajul său, față de care sentimentele se exacerbează, pentru ca în cele din urmă să se lepede de el printr-o ardere totală.

Dincolo de carte, ea însăși devenită obiect, personajele scriitorului există doar în momentul creației, pentru a reapărea vii în fața cititorului, fie că e vorba de sufletul autorului sau de anturajul său, fie că în jocul imaginației sunt combinate firile și chipurile și întâmplările mai multor semeni, pentru ca din toți să se poată contura un personaj. Pe acesta îl va uita scriitorul, de el se va lepăda, din dorința firească de a descoperi o altă față a omenirii, a uma-nului, printr-un alt chip născut de el, de care să se lepede din nou, în final, prin uitare.

La fiecare autor personajele seamănă între ele, deși nu cred că el — așa cum susțin unii critici — ar fi autorul

unei singure cărți pe care o rescrie cu fiecare nouă creație. Iubirile și urile omului-creator îi relevă dimensiunile diferite ale semenilor mai mult sau mai puțin exemplari pe care-i portretizează în cărțile sale.

Exemplaritatea unora dintre personajele create de marii scriitori ne face să ne gândim la puținătatea tipurilor care exprimă în întregime o psihologie, deși nu doar la atât se rezumă o literatură romanescă. Prin însăși faptul că dintre toate variantele posibile de evoluție ale unui personaj, autorul alege doar una, mai apropiată de realitatea ființei umane luată ca model, fără a recunoaște el crede în destin și, implicit, îi determină și pe cititorii săi să creadă în predestinare. De aici și abisurile trăite de scriitor la capătul unei trude de zi și noapte, care-l scoate din jocul societății și înainte, și în timpul și după actul creației, până la apariția cărții, când se relevă celor din jur în niște haine străine față de cel ce a fost câtă vreme trăia printre himerele sale, còpii fidele, ale celor din jur.

De atunci mai departe, personajul principal este el, în bătaia cu criticii, în luptele cu confracții, în lupta cu sine, epuizat, dar învingător, chiar dacă doar o mică parte dintre cei care-i citesc cartea, în speță romanul, i l-au parcurs până la capăt, au rezonat așa cum dorea el în fața istoriei tipărite a unor ființe obișnuite. Puțini se mai apleacă acum asupra caracterului sacru al creației, asupra sensurilor pe care le-a propus în cartea sa, asupra asemănarilor și deosebirilor dintre ei, ca oameni vii, și personajele cărții, ca ființe inventate. Imaginarul antichității grecești făcea ca însuși Zeus să nască din mintea lui niște alte zeități și

nu doar prin împreunarea lumească. Dar asta e o altă poveste.

Puțini realizează, chiar și dintre scriitori, că punând pe hârtie o viață de om, o lume, un personaj exemplar negativ sau la care ține mult, el se eliberează de traumele pricinuite de cei din jur, de propriile suferințe și îndoieli, de ființele care-i populează cartea și că de fapt doar urma rămâne, cartea, în timp ce autorul continuă să creadă că a realizat o construcție imaginară, o compoziție figurativă, cum ar spune un pictor, când în realitate el și-a îndepărtat lumea și a distrus-o.

Citind, el, străinul, mai cultivat sau nu, își apropie lumea aceea și lumea în general și devine mai încărcat de sensurile ei. Gestul suicidal al creatorului ce moare odată cu terminarea fiecărei cărți scrise e recompensat prin personajele rămase în memoria colectivă. El nu are o biografie stufoasă decât în rare cazuri, nu are evenimente de excepție care să-i marcheze existența mai mult decât ale altor semeni, ci un curriculum vitae, unde sunt trecute cărțile, premiile, scenariile, colaborările, cronicile la opera sa. Un seif închis la care are acces cine dorește, fără a afla mai mult decât niște date seci, identice cu ale oricărui alt creator din alt domeniu artistic. A cântat, a sculptat, a pictat, a dansat, a compus...

Doar că întâmplările vieții lui, portretele celor din jur, poveștile din imediata apropiere sunt multiplicat în mii de exemplare și devin bunuri de uz intelectual, spiritual, afectiv. Devin răspunsurile la întrebările pe care n-au îndrăznit să le spună mulți dintre oameni din pudoare sau cinism, din indiferență sau pragmatism, oameni care

preferă unei drame jocul interactiv al romanului polițist, al romanului de aventuri, al romanului erotic, al thriller-ului, al cărții de spionaj, al jurnalelor mai mult sau mai puțin trucate ale unor personalități, pe care le înlocuiesc la nevoie și în grabă cu integrale sau reviste de scandal.

Dincolo de acest zid de hârtie care-i bruiază accesul spre cititor, scriitorul de roman, acest om fără o biografie încărcată de evenimente ieșite din comun, care se simte la largul său doar în fața colii albe de hârtie, cu un creion în mână, face, prin cea mai puțin costisitoare dintre arte, ca un întreg uman să fie revărsat către ceilalți, fără să realizeze că despărțirea sa de lume s-a petrecut deja prin personajele sale, prin ideile puse pe hârtie și că dintre toți este poate cel mai sărac om, căci doar el știe lecția inversă a credinței : să te lepezi de lume iubind-o până la arderea totală.

„IUBEȘTE, ȘI FĂ CE VREI!”

Cuvintele preafericitului Augustin se adresau unei lumi confuze care-și căuta un fâgaș pentru suflet. După 1600 de ani, lumea e și mai confuză, iar fâgașele se schimbă după cum vin torențele în urma ruperilor de nori. Singurii capabili să urmeze, prin felul lor de viață, fără să știe de cele mai multe ori îndemnul de acum un mileniu și mai bine de jumătate sunt oamenii de artă, numiți și creatori, adică făuritori de lumi de pe această insulă

gălăgioasă pierdută în neant și recunoscută doar de noi sub numele de Pământ. Arta pentru un creator este în fapt propria sa religie, propria sa justificare față de un suflet hipersensibil și contorsionat.

Suntem, iată, în 2003, și viața ca o bârfă s-a instalat între toți. Puțini mai sunt cei care-și duc traiul în partaj cu arta, în momentul în care vedetele se recunosc între ele, fără să-și dea seama că pentru majoritatea oamenilor nu reprezintă absolut nimic mai mult decât o virtualitate: prin imaginea de pe micul ecran, prin vocea de la radio, prin chipul imprimat de teacurile tipografiilor în gazete. Adevărata artă este o religie în care cred tot mai puțini, dar în primul rând creatorii. Bunăoară, pentru profesionistul literaturii scrisul eliberează sufletul mai mult decât orice călătorie, chiar dacă, de multe ori, e o jonglerie ostentivă de vacanță fără de vacanță. Eliberează în profunzime. Într-o călătorie ești pacientul protejat, care și-a plătit dinainte confortul și siguranța pentru a se simți bine, abstras vieții tale de fiecare zi, capabil să rezonezi superficial doar la ceea ce e frumos, plăcut, convenabil. Mentalitate hedonistă.

De cealaltă parte, între disperări și extazuri de fericire, creatorul își consumă actul credinței sale într-o nețârmurită dragoste față de lumea în care trăiește, față de lumea care-l umilește și-l ignoră, față de dușmanii săi văzuți sau nevăzuți. Altminteri n-ar crea. Răzburarea lui e un act de compasiune față de cei care-l ignoră, o profundă comprehensiune a condiției celui care-l vrea anihilat. Un război inegal desfășurat fără stratageme, fără tactici aflate în uzul lumii obișnuite, unde el e solitar, iar ceilalți sunt

mulții săi dușmani, solidarizați în a-l ignora pentru simplul motiv că adevărata viață, în ochii lor, e alta.

Între puținii care rămân credincioși artei sunt doar câțiva care o fac din disperarea asumării ei ca viață. Soarta scriitorului este extrem de dificilă, pentru că dacă nu o ratează în binele social, o ratează în cealaltă parte. Mulți fac artă dintr-o comoditate de boemă, un fel de inerție ce aruncă într-un sanatoriu toate ființele bolnave și lipsite de voința de a trăi. Pentru că a trăi într-o artă înseamnă a fi incapabil să te adaptezi social. Înseamnă să-ți asumi stigmatul de om inutil, căruia i se dă o șansă arareori, doar pentru că altceva nu știe să facă. Acest balast de zgură al realității trebuie învins, și poate să fie doar printr-o uluitoare dăruire față de credința în forțele proprii, de iubire a frumuseții și urâteniei semenilor, de înțele-gere profundă a lor. Șansa artistului, a creatorului stă în iubirea lui păgână a semenilor, a tot ce e pământesc și celest, a propriei credințe în arta lui, dincolo de care poate să facă orice. N-o să-l înțeleagă nimeni, cum n-a avut șansa niciodată, dar dacă menirea lui este asta, puțin importă reacția celorlalți, acceptarea sau refuzul lor.

CUPRINS

I. EXCEPȚIA FIRESкулUI

Excepția firescului
Iminență și orbire
Adio, mileniu !
Clipa edenică
„Odiseea spațială 2001”
Vinovăția nevinovăției
Părul și năravul
Nimeni
Moartea spiritului
Cartofii de Colorado
Reîntoarceri posibile
Asaltul superficialității
Complexul absolutului

II. MANDIBULA ZEULUI

Imperfectul
Mandibula zeului
Instanța exemplarității
Verticala locului
Fiction, coafeze și alinierea planetelor

Tăcerea personajului
Groapa comună
Recurs la memorie

III. GRĂDINA LUI EPICUR

Grădina lui Epicur
Jurnal de asediu
Civilizația flamboyantă
Don Quijote : „Confessiones”
Viața de pânză
Aici, alături, neantul
Starea de margine
Harta arsă
Călătorie neterminată
Proiecte și himere
Lepădarea de lume
„Iubește, și fă ce vrei !”